

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETAS
BANKININKYSTĖS IR INVESTICIJŲ KATEDRA**

DONATA GAIDAMAVIČIŪTĖ

**EMIGRACIJOS POVEIKIO LIETUVOS
KONKURENCINGUMUI VERTINIMAS**

Magistro baigiamasis darbas

**Vadovė
Doc. dr. R. Remeikienė**

VILNIUS, 2015

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETAS
BANKININKYSTĖS IR INVESTICIJŲ KATEDRA**

**EMIGRACIJOS POVEIKIO LIETUVOS
KONKURENCINGUMUI VERTINIMAS**

Finansų analitikos magistro baigiamasis darbas

Studijų programa 621L10009

**Vadovė
Doc. Dr. R. Remeikienė
(parašas, data)**

**Recenzentas
(v.pavardė, parašas, data)**

**Atliko
FNAmns4-01 gr.stud.
D.Gaidamavičiūtė
(parašas, data)**

VILNIUS, 2015

TURINYS

ĮVADAS.....	7
1. EMIGRACIJOS POVEIKIO ŠALIES KONKURENCINGUMUI TEORINIAI ASPEKTAI	10
1.1. Emigracijos koncepcija.....	10
1.1.1. Emigracijos sąvoka ir priežastys.....	10
1.1.2. Emigracijos tipai	13
1.2. Šalies konkurencingumo koncepcija	15
1.2.1. Šalies konkurencingumo samprata ir jos raida	15
1.2.2. Šalies konkurencingumo lygiai, etapai ir šaltiniai	19
1.2.3. Šalies konkurencingumo vertinimo metodikos.....	24
1.3. Emigracijos ir šalies konkurencingumo ryšys	29
1.4. Emigracijos poveikio šalies konkurencingumui tyrimai: Filipinų, Meksikos ir Lietuvos atvejai	33
2. EMIGRACIJOS POVEIKIO ŠALIES KONKURENCINGUMUI METODOLOGIJA.....	39
2.1. Emigracijos poveikio šalies konkurencingumui tyrimo etapai	39
2.2. Emigracijos struktūros Lietuvoje ir emigranto profilio analizė 2004-2014 m. laikotarpiu	44
2.2.1. Bendri Lietuvos emigracijos rodikliai	44
2.2.2. Emigranto profilis.....	46
2.3. Lietuvos konkurencingumo rodikliai	53
2.4. Emigracijos ir Lietuvos konkurencingumo rodiklių dinamika	56
3. EMIGRACIJOS POVEIKIO LIETUVOS KONKURENCINGUMUI EMPIRINIS TYRIMAS	67
3.1. Emigracijos poveikio ekonominiams rodikliams vertinimas	67
3.2. Emigracijos poveikio ekonominiams rodikliams prognozavimas	70
3.3. Emigracijos poveikio Lietuvos konkurencingumui reguliavimas.....	78
IŠVADOS.....	85
REKOMENDACIJOS.....	87
LITERATŪRA.....	88
ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS.....	92
SANTRAUKA	93
SUMMARY	94

LENTELĖS

1 lentelė. Emigracijos apibrėžimai	12
2 lentelė. Migracijos tipai	13
3 lentelė. Šalies išsivystymo etapo nustatymas pagal BVP/žmogui rodiklį.....	27
4 lentelė. Skirtingo laikotarpio migracijos poveikis kilmės valstybei	29
5 lentelė. Emigracijos poveikis šalies konkurencingumui Filipinų, Meksikos ir Lietuvos atvejais	35
6 lentelė. Tyrimo etapai ir jų tikslai	39
7 lentelė. Lietuvos geriausi ir prasčiausi įvertinimai pagal konkurencingumo kategorijas	55
8 lentelė. Emigracijos poveikis konkurencingumui, nagrinėjant atskirus konkurencingumo veiksnius	56
9 lentelė. Emigracijos poveikio kilmės šalies konkurencingumui teorinių teiginių palyginimas su faktine statistika Lietuvos atveju	65
10 lentelė. Lietuvos ekonominių rodiklių ir emigracijos koreliacija 2004-2014 metais.....	67
11 lentelė. Lietuvos darbo rinkos rodiklių ir emigracijos koreliacija 2004-2014 metais.....	67
12 lentelė. Lietuvos technologijų rinkos rodiklių ir emigracijos koreliacija 2004-2014 metais.....	68
13 lentelė. Lietuvos demografinių rodiklių ir emigracijos koreliacija 2004-2014 metais	68
14 lentelė. Lietuvos socialinių-kultūrinių rodiklių ir emigracijos koreliacija 2004-2014 metais	69
15 lentelė. Neigiamas emigracijos poveikis šalies konkurencingumui ir jo sprendimo būdai.....	77

PAVEIKSLAI

1 pav. Kompleksinis stūmos-traukos veiksnių modelis	11
2 pav. Šalies konkurencingumo sampratos raida	16
3 pav. Gyventojų lūkesčių poveikis šalies pajamoms	18
4 pav. Ryšiai tarp konkurencingumo lygių	20
5 pav. Konkurencingumo šaltinių hierarchinis modelis, įtraukiant socialinę ir makroekonominę dimensijas	23
6 pav. Emigracijos poveikis kilmės šalies konkurencingumui	32
7 pav. Perlaidų poveikis šalies socialinei ekonomikai	36
8 pav. Darbo jėgos kiekio sumažėjimo poveikis atlyginimo normai	38
9 pav. Pirmosios hipotezės nagrinėjimo struktūra	40
10 pav. Antrosios hipotezės nagrinėjimo struktūra	43
11 pav. Neto gyventojų migracijos indeksas ES valstybėse 2004-2013 m.m. (neto migracija tūkstančiui šalies gyventojų).....	45
12 pav. Neto gyventojų migracijos indeksas pasirinktose ES valstybėse 2004-2013 m.m. (neto migracija tūkstančiui šalies gyventojų) pamečiui	45
13 pav. Lietuvos gyventojų skaičiaus dinamika ir jos veiksniai	46
14 pav. Legaliai emigravę Lietuvos gyventojai pagal lytį 2004-2014 m., proc.....	47
15 pav. Legaliai emigravę Lietuvos gyventojai pagal amžių 2004-2014 m., proc.	47
16 pav. Emigrantai, deklaruojant išvykimą, ir nuolatiniai Lietuvos gyventojai pagal amžiaus grupes 2014 metais, proc.	49
17 pav. Emigrantai, deklaruojant išvykimą pagal santuokinę padėtį, 2004-2014 metais, proc.	49
18 pav. Emigrantai, deklaruojant išvykimą pagal būsimą gyvenamą valstybę, 2004-2014 metais, proc.	50
19 pav. Minimali mėnesinė alga bruto ES valstybėse narėse 2015 m. liepos 1 d., EUR.....	51
20 pav. Pagrindiniai veiksniai, galintys paskatinti grįžti į Tėvynę, atsakiusiųjų proc.	52
21 pav. 2014 metų emigranto iš Lietuvos profilis.....	53
22 pav. Lietuvos konkurencingumo indeksas (vieta tarp 144 reitinguojamų šalių).....	54
23 pav. Lietuvos konkurencingumo struktūra, 2006-2007;2010-2011;2014-2015 metais	54
24 pav. Lietuvos demografinių rodiklių ir emigracijos proc. pokyčiai 2004-2014 metais	58
25 pav. Lietuvos darbo rinkos rodiklių ir emigracijos proc. pokyčiai 2004-2014 metais.....	59
26 pav. Lietuvos ekonominių rodiklių, susijusių su sukuriamu produktu ir kainomis bei emigracijos proc.pokyčiai 2004-2014 metais	61
27 pav. Lietuvos ekonominių rodiklių, susijusių su įplaukiančiomis lėšomis bei emigracijos proc.pokyčiai 2004-2014 metais	62
28 pav. Lietuvos technologinių rodiklių bei emigracijos proc.pokyčiai 2004-2014 metais	63
29 pav. Lietuvos socialinių-kultūrinių rodiklių bei emigracijos proc.pokyčiai 2004-2014 metais.....	64
30 pav. Lietuvos emigracijos prognozių scenarijai 2004-2030 metais, p.p.	70
31 pav. Realistinės Lietuvos ekonominių, darbo rinkos ir technologinių rodiklių prognozės, priklausomai nuo emigracijos pokyčio 2015-2030 metais, proc.	72
32 pav. Realistinės Lietuvos demografinių ir socialinių-kultūrinių rodiklių prognozės, priklausomai nuo emigracijos pokyčio 2015-2030 metais, proc.	72

33 pav. Optimistinės Lietuvos ekonominių, darbo rinkos ir technologinių rodiklių prognozės, priklausomai nuo emigracijos pokyčio 2015-2030 metais, proc.	73
34 pav. Optimistinės Lietuvos demografinių ir socialinių-kultūrinių rodiklių prognozės, priklausomai nuo emigracijos pokyčio 2015-2030 metais, proc.	74
35 pav. Pesimistinės Lietuvos ekonominių, darbo rinkos ir technologinių rodiklių prognozės, priklausomai nuo emigracijos pokyčio 2015-2030 metais, proc.	75
36 pav. Pesimistinės Lietuvos demografinių ir socialinių-kultūrinių rodiklių prognozės, priklausomai nuo emigracijos pokyčio 2015-2030 metais, proc.	75
37 pav. Lietuvos konkurencingumo prognozės 2030 metams, priklausomai nuo emigracijos pokyčio p.p.	76
38 pav. Lietuvos institucijos susijusios su migracijos procesu	79
39 pav. Darbo santykių ir valstybinio socialinio draudimo teisinis-administracinis modelio identifikuoti trūkumai ir pagrindinės pokyčių sritys	82

ĮVADAS

Temos aktualumas: pasak Weiss (2003), per pastaruosius keletą dešimtmečių technologijų ir komunikacijų progresą labai išplėtė gyventojų mobilumo galimybes. Globalizacija prieš du dešimtmečius labai pakeitė migracijos procesus, sąlygojo teritorinių persikėlimų - migracijos tipų įvairovę. Spartėjant gyventojų migracijai susidariusios darbo rinkos disproporcijos ėmė kenkti šalių ekonomikoms: vienoms - per didelė imigracija, kitoms, atvirkščiai, per didelė emigracija. Lietuvai emigracija tapo ypatingai skaudžia problema. 2008 metais Europos Sąjungos statistikos biuras „Eurostat“ prognozavo, kad 2060 metais Lietuvoje apytiksliai gyvens 2,5 mln. žmonių, tačiau per pastaruosius šešis metus emigracija įgavo didelį pagreitį, kuris suteikė jai vienos iš didžiausių pastarųjų dešimtmečių Lietuvos problemos vardą, grasinanti „protų nutekėjimu“ bei likusios „visuomenės senėjimu“. 2014 metais „Eurostat“ prognozė buvo perskaičiuota, ir nors ji buvo pagrįsta pačiomis optimistiškiausiomis prielaidomis: jog emigracijos banga nuslops, gimstamumas padidės, o gyvenimo trukmė ilgės – Lietuvai pateiktos prognozės buvo dar prastesnės. 2060 metais Lietuvoje prognozuojama liks 1,8 mln. gyventojų. Mokslinių šaltinių teigiamu, darbuotojų praradimas ne tik mažina šalies konkurencingumą, bet negana to – jų išvykimas padidina kitos šalies konkurencinį pranašumą.

Tyrimo naujumas: susisteminius teorinius šaltinius buvo suformuotas emigracijos poveikio kilmės šalies konkurencingumui modelis, apimantis demografines ir ekonomines sritis bei identifikuojantis teigiamas ir neigiamas emigracijos poveikio kilmės šalies konkurencingumui puses.

Mokslinis problemos ištyrimo lygis: Mokslinėje literatūroje stokojama tyrimų apimančių emigracijos poveikio šalies konkurencingumui tematika. Mokslinėje literatūroje identifikuotos šios tyrimų kryptys:

Emigraciją ir jos koncepciją nagrinėjo: Damulienė (2013), Daunorienė ir kt. (2009), Maslauskienė ir Stankūnienė (2007), Janušauskas, et al. (2009), Vaitkevičiūtė (2007), Dapkus, Matuzevičiūtė (2008), Kasnauskienė (2006), Laisvosios rinkos institutas (2006) ir kiti.

Konkurencingumą ir jo koncepciją nagrinėjo: Staskevičiūtė ir Tamošiūnienė (2010), Šeputienė ir Brazauskienė, (2013), Jankauskas, Šeputienė (2009), Čiegis, (2006), Reiljan et al (2000), Porter (1990), Trabold (1995), Fagerberg (1996), ir kiti.

Emigracijos ir konkurencingumo ryšį nagrinėjo: Martinkus, Beržinskienė (2004), Rudžinskienė (2013), Kasnauskienė (2006), Nacionalinės plėtros institutas (2006), Pilietinės visuomenės institutas (2006), Kanopienė ir Mikulionienė (2006), Sipavičienės ir Stankūnienės (2011), Motieka ir kiti (2006), Karpavičius (2006), Campos-Vazquez et al (2012), Barai (2012), Giuliano et al (2009) ir kiti.

Mokslinėje literatūroje plačiai analizuojama migracijos, kiek siauriau – emigracijos problema, tačiau vertinant emigracijos poveikį šalies konkurencingumui stokojama mokslinių tyrimų ypač atliktų Lietuvai, rezultatų. Kadangi konkurencingumas yra labai plati sąvoka, dažniausiai tyrimai apsiriboja tik emigracijos poveikiu vienai iš konkurencingumo dedamųjų. Pilietinės visuomenės institutas (2006) atliko lietuvių emigracijos problemų analizę, koncentravosi ties protų nutekėjimo reiškiniu ir jo galimais sprendimo būdais. Kanopienė ir Mikulionienė (2006) tyrė gyventojų senėjimą ir jo iššūkius sveikatos apsaugos sistemai. Karpavičius (2006) ištyrė emigracijos poveikį Lietuvos ekonominiams ir darbo rinkos rodikliams. Nuodugnesnius Lietuvos konkurencingumo ir emigracijos tarpusavio sąveikos tyrimus atliko Rudžinskienė (2013), Damulienė (2013) ir Motieka, et.al. (2006). Tačiau minėtais tyrimais pagrįste analizuota bei empiriškai tirta esama situacija. Iki šiol stokojama tyrimų rezultatų, kaip emigracija gali paveikti Lietuvos konkurencingumą?

To pasekoje formuluojama **mokslinė problema**: Kokį poveikį emigracija turi šalies konkurencingumui?

Tyrimo objektas: Emigracijos poveikis Lietuvos konkurencingumui.

Tyrimo tikslas: įvertinus emigracijos poveikį šalies konkurencingumui pateikti emigracijos pokyčių valdymo tobulinimo kryptis.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išanalizuoti emigracijos poveikio šalies konkurencingumui teorinius aspektus.
2. Parengti emigracijos poveikio šalies konkurencingumui tyrimo metodologiją.
3. Įvertinus emigracijos poveikį Lietuvos konkurencingumui, pateikti rekomendacijas emigracijos pokyčių valdymui.

Tyrimo hipotezės:

1 hipotezė: Emigracija neigiamai veikia šalies konkurencingumą;

2 hipotezė: Šalies ekonominės emigracijos politika yra efektyvi ir tinkama.

Tyrimo metodika:

- Mokslinės literatūros palyginamoji ir sisteminė analizė;
- Statistinių duomenų analizė;
- Palyginimas;
- Koreliacinė analizė;
- Regresinė analizė;
- Prognozavimas.

Magistro darbo struktūra:

Pirmojoje darbo dalyje išnagrinėtos emigracijos ir šalies konkurencingumo koncepcijos, išanalizuotas emigracijos ir šalies konkurencingumo ryšys, aprašytas emigracijos poveikis šalies konkurencingumui, bei aptarti keli šalies konkurencingumo tyrimai, išsamiai aptartos kiekvieno tirta atvejo išvados. Susisteminus teorinę medžiagą, sukurtas emigracijos poveikio šalies konkurencingumui koncepcinis modelis. Antroje darbo dalyje aprašyta metodika, kuria remiantis buvo atliekami tyrimai praktinėje dalyje. Taip pat išnagrinėta 2004-2014 metų Lietuvos emigracijos ir konkurencingumo rodiklių dinamika, išsamiau aptariant 2014 metų situaciją – nustatius 2014 metų emigranto profilį, bei išanalizavus 2014 metų Lietuvos konkurencingumo rodiklį. Trečiojoje dalyje atlikus duomenų koreliacinę analizę bei pritaikius tiesinės regresijos metodą yra atsakoma į pirmąją hipotezę. O antrosios hipotezės išvada yra gaunama atlikus nagrinėjamu laikotarpiu (2004-2014 m.) galiojusių teisės aktų, skirtų reguliuoti ekonominę emigraciją, turinio ir reguliavimo rezultatų analizę.

Tyrimo taikymo sritys ir praktinė vertė:

Sukurtas originalus emigracijos poveikio kilmės šalies konkurencingumui modelis gali būti panaudojamas bet kurioje šalyje kaip socialinės ekonominės analizės priemonė. Modelio dėka atvaizduojama kaip šalies konkurencingumas veikia gyventoją, o gyventojas, apsisprendamas likti arba emigruoti – šalies konkurencingumą. Toks ryšys atkleidžia socialinės gerovės palaikymo ir plėtros svarbą vertinant šalies konkurencingumo valdymo strategijų efektyvumą.

Rodiklių, apibrėžiančių Lietuvos konkurencingumą prognozė, priklausomai nuo skirtingų emigracijos reguliavimo scenarijų, gali būti panaudota kaip ekonominės analizės priemonė įvertinti šalies konkurencines stiprybes ir silpnybes bei kaip strateginio planavimo priemonė priimant strateginius sprendimus dėl šalies emigracijos proceso valdymo, švelninant neigiamas emigracijos pasekmes, mažinant emigracijos kaštus ir didinant emigracijos naudą.

1. EMIGRACIJOS POVEIKIO ŠALIES KONKURENCINGUMUI TEORINIAI ASPEKTAI

1.1. Emigracijos koncepcija

1.1.1. Emigracijos sąvoka ir priežastys

Kadangi vienas iš pagrindinių šio darbo veiksnių, emigracija, yra sudėtinė migracijos dalis, dera pradėti nuo pastarosios sąvokos. Migracijos apibrėžimo esmė paprasčiausiu požiūriu yra bet koks žmonių judėjimas – vienoje valstybėje ar kertant jos sienas (Laisvosios rinkos institutas, 2006). Skirtingos migracijos teorijos aiškina sprendimo emigruoti priežastis skirtingais lygmenimis, pradedant nuo globalaus, šalies, socialinės klasės, šeimos ir baigiant individo lygiu (Daunorienė ir kt., 2009). Migracijos teorijų analizė leis identifikuoti emigracijos priežastis ir pasekmes „kilmės“ šaliai.

Pasaulio sistemų teorijoje analizuojamas darbo jėgos judėjimas iš periferijų į centrus. Periferijai, pagal šią teoriją, priskiriami besivystančios ekonomikos regionai, o centrams – kapitalistinės valstybės. Tai paaiškina emigrantų judėjimą į galimai didesnes galimybes siūlančius išsivystančius regionus (Massey ir kt., 1993).

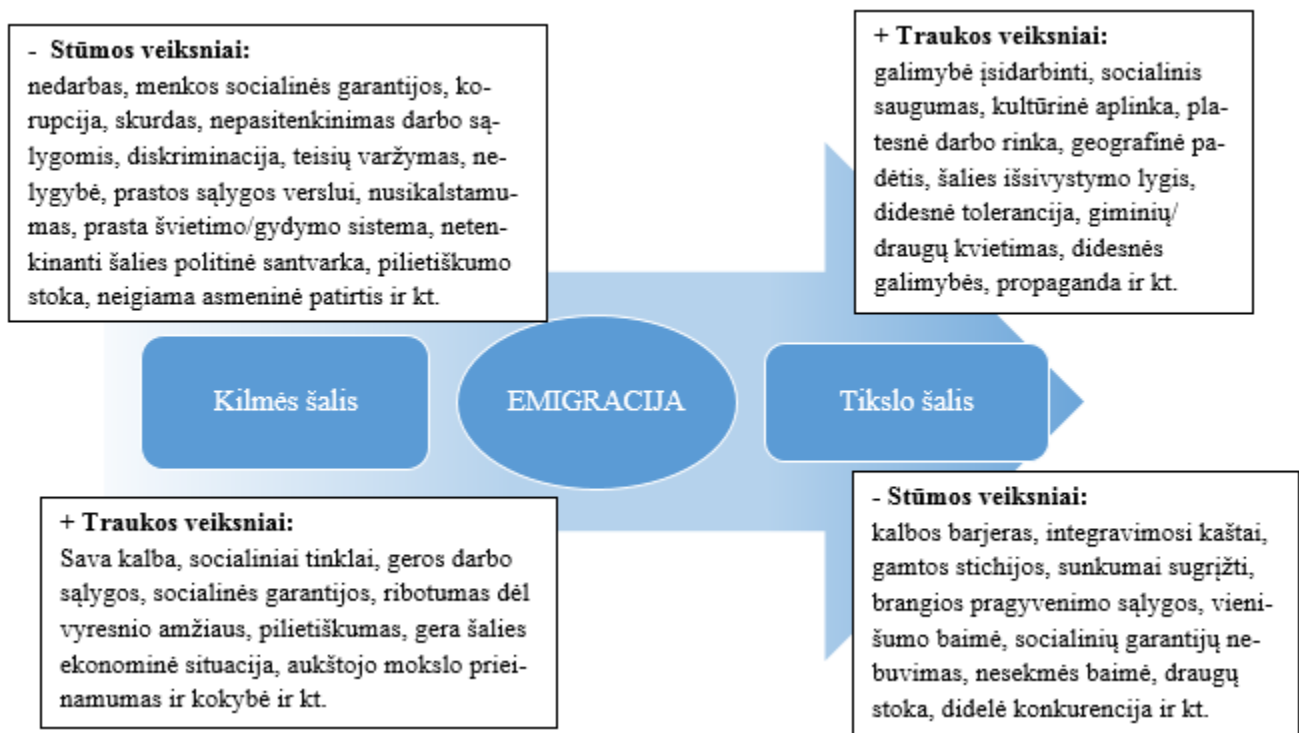
Pagal *dviejų darbo rinkų teoriją*, egzistuoja dvi darbo rinkos – vienoje dirba aukštas pajamas gaunantys išsilavinę vietiniai gyventojai. Kitoje – pavojingi, mažai apmokami darbai, kuriuose darbo vietas dažniausiai užima emigrantai (Massey ir kt., 1993).

Migracijos tinklo teorija migracijos srautus paaiškina kaip save generuojantį veiksnių. Emigrantai giminėms, draugams, pažįstamiems suteikia informaciją apie „tikslą“ šalies darbo rinkos situaciją, atlyginimo bei įsidarbinimo galimybes ir taip augant emigracijos skaičiui – mažėja emigracijos sąnaudos (Kaczmarczyk, Okulski 2005).

Pagal *migracijos istorinės atminties teoriją* teigiama, kad migruojama iš tų valstybių, kurios turi masinės migracijos patirties ir tai, ką mokslininkai vadina „migracijos genu“. Migracija, kaip ir kitos galimos atsako į aplinką strategijos susideda iš analitiškai skirtingų komponentų: įpročio, projektavimo ir praktinio įvertinimo. (Ekonominės migracijos reguliavimo strategijos efektyvumo įvertinimo dokumentas, 2008)

Neoklasikinė migracijos teorija leidžia modeliuoti ir pažinti emigracijai didžiausią įtaką darančius ekonominius veiksnius, kurie padalinti į „stūmos“ ir „traukos“ veiksnius. Teorijoje pažymima, kad svarbiausias makroekonomikos migracijos veiksnys – tai skirtumas tarp darbo jėgos pasiūlos ir paklausos skirtingose šalyse. Kuomet šis skirtumas sumažėja, dingsta ir pagrindinė paskata emigruoti. Vertinant mikroekonominį lygmeniu, pagal šią teoriją, gyventojas priima sprendimą emigruoti, jeigu emigravus nauda viršytų sąnaudas. Tačiau pagrindinis veiksnys, įtakojantis sprendimą emigruoti, yra atlyginimas. O bendrąja prasme migracijos teorijos išskiria tokius veiksnius darančius migracijai įtaką – demografiniai, socialiniai-kultūriniai, politiniai-ekonominiai, psichologiniai, saugumo, geografiniai ir kt. (Castles, Miller 2007)

Apibendrinus aptartas teorijas Kasnauskienė (2006) pateikia kompleksinį stūmos-traukos modelį. Šis kompleksinis modelis pavaizduotas Ekonominės migracijos reguliavimo strategijos efektyvumo įvertinimo pirmajame dokumente (žr. 1 pav.).

Šaltinis: Ekonominės migracijos reguliavimo strategijos efektyvumo įvertinimo dokumentas (2008), p.21,

Kasnauskienė (2006), p.

1 pav. Kompleksinis stūmos-traukos veiksnių modelis

Pagal šį modelį, emigrantus išvykti skatina „stūmos“ veiksniai, o „traukos“ veiksniai padeda pasirinkti konkretų šalį ar regioną, į kurį siekiama išvykti. Ekonominės emigracijos svarbiausi veiksniai yra

ekonominiai (stūmos: aukštas nedarbo lygis, skurdas, nepasitenkinimas darbo sąlygomis; traukos: aukštesnis atlyginimas, geresnės darbo sąlygos užsienio valstybėje ir kt.). Tačiau kompleksinis modelis padeda atkreipti dėmesį ir į neekonominus veiksnius, kurie ekonominių veiksnių įtaką gali susilpninti arba, kaip pastebima Lietuvos atveju, sustiprinti. Veiksniai taip pat dar gali būti suskirstyti į makro veiksnius – kurie apima šalies ekonominę-politinę padėtį, visų šalies institucijų veiklą ir jos rezultatus, infrastruktūrą ir kitus šalies mastu įvardijamus reiškinius, pavyzdžiui nusikalstamumas ir kt.; bei mikro veiksnius – tai daugiau su asmenine patirtimi, bei bendra žmogaus charakteristika susiję veiksniai. Mikro veiksniai galėtų būti – darbinė patirtis, užimamos pareigos, amžius, patriotiškumas, šeimyninė padėtis, draugų ar šeimos narių įtaka ir kt.

Siekiant išgryninti emigracijos sąvoką buvo peržvelgti Maslauskienės ir Stankūnienės (2007) susisteminti užsienio autorių apibrėžimai, bei pasitelkus kelis lietuvių kilmės mokslininkus, nagrinėjusius emigraciją sudaryta emigracijos apibrėžimų lentelė (žr. 1 lent.).

1 lentelė. Emigracijos apibrėžimai

Autorius (metai)	Apibrėžimas
Petersen (1986)	Emigracija – tai asmenų persikėlimas santykinai ilgam laikui, gana dideliu atstumu.
LR ekonominės migracijos reguliavimo strategija (2008)	Išvykimas iš šalies, siekiant geresnės gyvenimo kokybės, didesnio darbo užmokesčio, geresnių darbo ir gyvenimo sąlygų ar dėl kitų ekonominių priežasčių.
Vaitkevičiūtė (2007)	Emigracija – žmonių persikėlimas iš tėvynės į kitas valstybes dėl ekonominių, politinių, religinių priežasčių.
Dapkus, Matuzevičiūtė (2008)	Bet koks žmonių judėjimas – vienoje valstybėje ar kertant jos sienas; ilgam ar trumpam laikotarpiui; ieškant kitos darbo vietos; legalią ir nelegalią; siekiant keisti politinę, socialinę, ekonominę, kultūrinę ar kitokią aplinką.

Parengta pagal: Petersen (1986), LR ekonominės migracijos reguliavimo strategija (2008), Vaitkevičiūtė (2007), Dapkus, Matuzevičiūtė (2008)

Kaip matyti iš 1 lentelės apibūdinimai nėra identiški, tačiau juos vienija keli pagrindiniai kriterijai: erdvės (gyvenamosios vietos pakeitimas), laiko (persikėlimas visam laikui, arba tam tikram laikotarpiui), ir individualaus tikslo dimensijos.

Kalbant apie mikroekonominus veiksnius, esminę reikšmę emigracijai turi žmogaus individualus sprendimas emigruoti, pasitelkiant asmenines strategijas, kuomet tikimasi esamą nevisai patenkinamą gyvenimo kokybę, pakeisti geresne. Pagrindinėmis asmeninėmis emigracijos strategijomis, priklausomai nuo emigracijos tikslo, gali būti (Lietuvos laisvosios rinkos institutas, 2006; Damulienė, 2013):

- kapitalo sutelkimas stabiliai adaptacijai rinkos ekonomikos sąlygomis;
- „naujo starto strategija“;

- pragyvenimo šaltinio senatvei užsitikrinimas grįžus ar negrįžtant;
- namų ūkio ar asmens sprendimas emigruoti ir diversifikuoti pajamas tiek dėl jų sumažėjimo, tiek dėl potencialių kitų ekonominių rizikų;
- geresnio išsilavinimo strategija;
- santykinės gerovės padidinimo strategija;
- įgūdžių išnaudojimo ir karjeros strategija;
- šeimos susijungimo strategija (migracija siekiant gyventi kartu su šeima arba artimaisiais)

Apžvelgiant pateiktas teorijas pastebima, kad pasaulio sistemų, dviejų rinkų teorijos padeda suvokti globalizacijos įtaką migracijai. Tuo tarpu save generuojantis migracinis pobūdis ir grįžtamasis poveikis kilmės visuomenei yra analizuojami migracijos tinklų teorijose. Migracijos istorinės atminties teorijoje atkleidžiama, kaip migracijos proceso aktyvumą gali skatinti istoriniai veiksniai. Ir galiausiai, neoklasikinės ekonominės teorijos leidžia modeliuoti ir pažinti emigracijai didžiausią įtaką darančius ekonominius veiksnius. Analizuojant emigracijos sąvokas suvokta, kad visas jas vienyja trys dimensijos – tai sąmoningas apsisprendimas pakeisti erdvę, ribotam arba neribotam laikotarpiui, su tam tikra išvykimo strategija, kuomet apsisprendimą veikia kilmės bei tikslo šalies „stūmos“ ir/arba „traukos“ veiksniai. Pastarieji galėtų būti apibrėžti kaip užimtumo galimybių įvertinimas, politinė-ekonominė aplinka, infrastruktūros, sveikatos apsaugos ir švietimo sistemų išsivystymas, gyvenimo sąlygos, geografinė padėtis, psichologinis ir kultūrinis klimatas, laisvalaikio leidimo ir saviraiškos galimybės.

1.1.2. Emigracijos tipai

Gyventojų migracija (lotyniškai, migrato – keliavimas) tai yra žmonių judėjimas iš vienos gyvenamosios vietos į kitą, kuris pagal gyvenamąją trukmę gali būti laikinas, negrįžtamas arba sezoninis, o migracijos formos išskiriamos į dvi labiausiai naudojamas - tai emigraciją, arba išvykimą, ir imigraciją – atvykimą. Retesnė forma yra permigracija – tranzitinis keliavimas.

Susisteminti Janušausko, et al. (2009) išskirti migracijos tipai yra pateikiami 2 lentelėje. Konkretus migracijos atvejis gali būti priskirtas keliems tipams (pvz.: ilgalaikė nedeklaruota ekonominė emigracija – ilgalaikis išvykimas į užsienį darbo motyvais).

2 lentelė. Migracijos tipai

		Migracija		Ilgalaikė
Savanoriška	Pagal apsisprendimo savarankiškumą		Pagal persikėlimo trukmę	Pastovi
Priverstinė				Trumpalaikė
Deportacija				Laikina
I emigraciją	Pagal migracijos srautų kryptį			Sezoninė
I imigraciją				Turistinė
Grįžtamoji migracija				Švytuoklinė
Ekonominė	Pagal ekonomines migracijos priežastis		Pagal legalumą	Oficiali/reguliari/legali
Darbo				Nelegali/nedeklaruota
Komercinė			Pagal politines migracijos priežastis	Pagal persikėlimo kryptį
Repatriacija	Išorinė			
Pabėgėlių srautai	Lokali			
(De)kolonizacija	Pagal organizacinį pobūdį		Pagal migracijos motyvus	Darbo
Instacionalizuota				Mokymosi
Savarankiška				Šeimyninė
Prekyba žmonėmis	Pagal kriminogeninį pobūdį		Pagal kvalifikacijos išsaugojimą	"Protų nutekėjimo"
		"Protų praradimo"		
		"Rankų nutekėjimo"		

Šaltinis: Janušauskas et al. (2009), p. 20

Šiame tyrime yra gilinamasi pagal persikėlimo kryptį išskirta išorinė, arba tarptautinė emigracija - žmonių persikėlimas iš tėvynės į kitas valstybes dažniausiai dėl ekonominių arba politinių priežasčių (Vaitiekūnaitė, 2004, p. 275). Tarptautinė migracija apima ne tik individų, šeimų ir didesnių grupių mobilumą, bet ir reiškia kultūrų, tradicijų bei žinių ir įgūdžių – pamatinių žmogaus gyvenimo reiškinų – persikėlimą bei apsikeitimą (Kuzmickaitė, 2006, p.180).

Vaitiekūnas (2006) įvardija dar vieną migracijos tipą, tai švytuoklinė migracija, pasak jo „šis migracijos terminas yra vartojamas nusakyti ir nuolatiniam išvykimui į kitą gyvenamąją vietą, ir kasdieniniam važinėjimui į darbą, mokytis, studijuoti ir pan. nekeičiant gyvenamosios vietos“. Tokiu būdu išvykstantis ir sugrįžtantis asmuo pvz. dėl ekonominių priežasčių į užsienio šalį neatsiriboja nuo savos šalies, šeimos gyvenimo, bei neturi tik vieno tikslo - užsidirbti pakankamai, kad galiausiai grįžti į savo šalį. Tokia migracija psichologiškai lengvesnis pasirinkimas.

Šiame darbe pabrėžiama ekonominė emigracija, kurios sąvoką apibrėžia Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. balandžio 25 d. nutarimas Nr. 416 „Dėl ekonominės migracijos reguliavimo strategijos ir jos įgyvendinimo priemonių 2007-2008 metų plano patvirtinimo“, ekonominė emigracija tai išvykimas iš Lietuvos įsikurti užsienio šalyje, siekiant geresnės gyvenimo kokybės ir gyvenimo sąlygų, didesnio darbo užmokesčio, ar dėl kitų ekonominių priežasčių. Iš to išskiriamos dar dvi formos – legali ir nelegali ekonominė emigracija. Daugelis valstybių reikalauja, kad atvykstantieji dirbti iš šių šalių atsakingų institucijų gautų darbo leidimą, taip pat leidimą pastoviai arba laikinai gyventi bei įsiregistruotų socialinio

draudimo sistemoje. Nelegalūs asmenys, tokių dokumentų neturi, bei dažniausiai dirba nekvalifikuotus darbus.

Kalbant apie kvalifikuotus darbus yra keletas pažymėtinų terminų: „protų nutekėjimas“ (angl. “brain drain“) Lietuvos Respublikos Seimo paruoštame leidinyje „Lietuvos emigracija: problema ir galimi sprendimo būdai“ (2005) įvardija kaip „išsilavinusių ar profesionalių žmonių išvykimą iš vienos šalies, ekonomikos sektoriaus ar srities į kitą, paprastai dėl geresnio atlyginimo ar geresnių gyvenimo sąlygų“ „Protų nutekėjimas“ gali persiformuoti į „protų praradimą“, arba nuostolį (angl. “brain waste“), kuris apibūdina kvalifikacijų praradimą, atsirandantį, kai aukštos kvalifikacijos darbuotojai migruoja į tas užimtumo formas, kurioms nereikalinga patirtis ir įgūdžiai, įgyti ankstesniame darbe. Į šią sąvoką neįeina laikinas išvykimas dėl mokslo paskatų.

Prie kitos krypties emigracijos – reemigracijos galima priskirti dar du gana naujus terminus - tai „protų apytaka“ (angl. “brain circulation“), kuris įvardija judėjimo ciklą – į užsienį išvykstama studijuoti, ten įgaunama patirties įsidarbinant, tuomet grįžtama į gimtąją šalį, norint pasinaudoti užsienyje atsivėrusiomis galimybėmis. Šiuo metu vis mažėjant ekonominiam netolygumams tarp valstybių ši migracijos forma matomai vis labiau plis (Lietuvių emigracija: problema ir galimi sprendimo būdai, 2005). Kitas terminas – „protų susigrąžinimas“ – apibūdinantis aukščiausios kvalifikacijos darbuotojų susigrąžinimą.

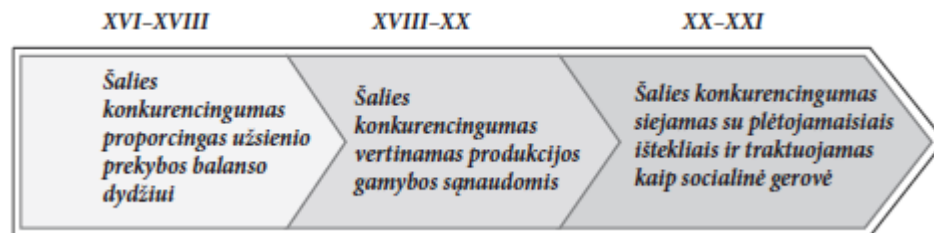
Apibendrinant galima teigti, kad visi migracijos tipai yra glaudžiai susiję su vienu iš svarbiausių tyrime analizuojamų veiksnių – emigracija – kuri yra priskirta grupavimui pagal migracijos srautų kryptį. Iš plataus migracijos tipų diapozono galima teigti, jog gyventojų judėjimo procesas yra nuolat kintantis ir daugialypis, todėl įgyja vis naujų ir įvairių formų, kurios skiriasi pagal judėjimo priežastis ir tikslus. Priklausomai nuo šių aspektų svarbumo individui susiformuoja emigracijos mastas ir emigracijos charakteristika. Todėl, tiriant gyventojų judėjimo poveikį kilmės arba tikslo šalių konkurencingumui, yra svarbu nustatyti migracijos daugumos vyraujančią tipą. Pagal šio tyrimo specifiką sekančiuose skyriuose analizuojama emigracija pagal persikėlimo trukmę, legalumą, motyvus ir ekonomines priežastis, bei kvalifikacijos išsaugojimą.

1.2. Šalies konkurencingumo koncepcija

1.2.1. Šalies konkurencingumo samprata ir jos raida

Konkurencingumo sąvokos vartojimas pastarąjį dešimtmetį politikoje, tarp ekonomistų, verslo atstovų ir kitų visuomenės veikėjų tampa vis labiau populiarėjantis. Šiandien konkurencingumas naudojamas kaip mokslinių tyrimų komponentė, bei kaip šalies ekonomikos makrolygmeniu palyginimo matas, nėra naujas reiškinys. Jau XVI amžiuje, kuomet buvo paplitusi merkantilistų doktrina, prasidėjo ieškojimai, kas vienas

šalis daro labiau konkurencingas kitų atžvilgiu. Iki šios dienos šalies konkurencingumo samprata (esmė, tikslas ir lemiantys veiksniai) keitėsi ir plėtėsi, ir netgi dabar nėra sutariama dėl bendro apibrėžimo. Dėl didelio kiekio aspektų, kurie jį įtakoja ir plataus sąvokos naudojimo masto – nesuformuojamas aiškus, pagrįstas sąvokos turinys. Kuomet nėra bendro apibrėžimo – kyla daug prieštaravimų ir nesusipratimų, gilinančių diskusijas ir dar labiau skatinančių suformuluoti suprantamą ir pagrįstą konkurencingumo sąvokos apibrėžimą. Esant tokiam poreikiui, dera įsigilinti į šalies konkurencingumo sampratos turinio raidos tendencijų ištakas.

Šaltinis: Staskevičiūtė ir Tamošiūnienė (2010), p. 161

2 pav. Šalies konkurencingumo sampratos raida

Kaip jau minėta, XVI a. Europoje vyravo merkantilistų, kuriuos galima skirstyti į ankstyvuosius ir vėlyvuosius, idėjos. Ankstyvasis merkantilizmas, dar vadinamas monetarizmu, buvo aktualus iki XVI a. vidurio, kuomet prekybiniai ryšiai tarp pasaulio šalių dar buvo silpni. Tuo metu pagrindine pinigų trūkumo priežastimi buvo laikyta tauriųjų metalų, ypač aukso, išvežimas iš šalies, kaip pirkimo pasekmė. Todėl buvo manyta, kad pagrindinis valstybės išdo papildymo uždavinys yra riboti pinigų išvežimą – importą, o pinigų įvežimą į šalį – eksportą – skatinti, taip prekybą imta laikyti kova už auksą. Tačiau nuo XVII a. iki XVIII a. aukso garbinimą pakeitė užsienio prekybos plėtojimo, kaip esminio šalies gerovės šaltinio, o ne uždraudimo, koncepcija, kuri teigė, kad užsienio prekybos balanso dydis yra proporcingas šalies konkurencingumui (Staskevičiūtė ir Tamošiūnienė, 2010). Merkantilistų požiūrio svarbiausius aspektus apibrėžia Blaug (1996):

- Turtas - tai auksas ir brangenybės;
- Užsienio prekybos reguliavimo tikslas - užtikrinti, kad kuo daugiau turto patektų į šalį;
- Gyventojų skaičiaus augimas kaip veiksnys leidžiantis palaikyti žemą darbo užmokesčio lygį.

Nors tuo laikotarpiu vyravo protekcionistinės prekybos politika ir konkurencingumas vertintas pagal prekybos balanso proficitą, tarp merkantilistų buvo ir tokių, kurie suprato, kad šalies turtą sudaro ne tik brangiųjų metalų atsargos, bet ir žemė, pastatai, vartojimo gėrybės bei darbo jėga. Ilgainiui konkurencingumo sampratą dar labiau išplėtė klasikinės ekonomikos atstovai.

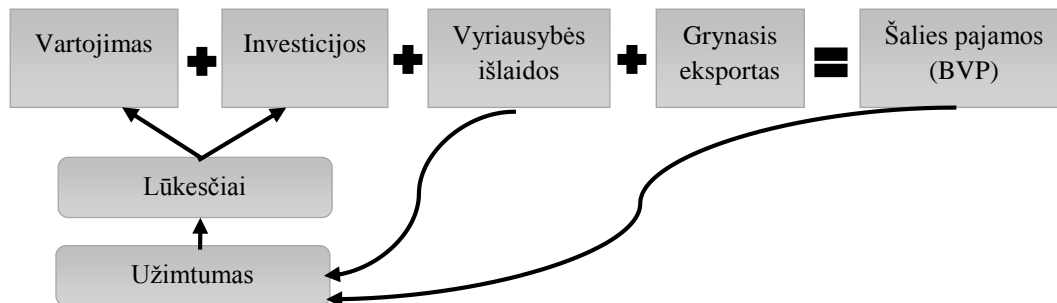
XVIII-XX a. yra laikomas klasikinės ekonomikos požiūrio plėtotės laiku. Vienas iš žymiausių klasikinės ekonomikos atstovų Smith prieštaravo užsienio prekybos reguliavimui ir suvaržymams, teigdamas, kad prekybos laisvė yra naudinga visų visuomenės narių interesams bei prekybos ryšius palaikančių šalių ekonominei gerovei (Čiegis, 2006). Smith suformavo keletą esminių klasikinės ekonomikos idėjų. Jis identifikavo keturis sąnaudas lemiančius veiksnius, tai būtų šalis, kapitalas, gamtos ištekliai ir darbo jėga. Esant laisvai konkurencijai ir prekybos laisvei, šalis ims gaminti tas prekes, kurias galės pagaminti, esant mažiausioms minėtoms sąnaudoms. Taip susidarys geriausias tarpvalstybinis sąnaudų išnaudojimas bei darbo pasidalijimas, nes valstybės gaus naudos pagamindama savo šalies produktus natūraliausiomis sąlygomis, todėl mažiausiomis kainomis, ir esant laisvai konkurencijai galės parduoti brangiausiai, kas suformuos jai absoliutų pranašumą ir šalis taps konkurencinga tos produkcijos atžvilgiu (Staskevičiūtė ir Tamošiūnienė, 2010).

Kiek vėliau Ricardo išplėtojo Smith idėjas ir sukūrė Santykinio pranašumo teoriją. Taner et al. (2000) teigimu, ši, ir vėlesnės, sukurtos jos pagrindu, teorijos, yra tarptautinio konkurencingumo makroekonominiu lygmeniu sampratos pradžia. Teorija plačiau paaiškina kaip šalys turėtų konkuruoti tarpusavyje. Eksportuojama turi būti ta produkcija, kuri buvo pagaminta palyginti efektyviau panaudojus išteklius, o importuojama ta produkcija, kuri dėl didesnių išlaidų, jeigu ją gaminti importuojančioje šalyje, yra santykinai brangesnė. Šią koncepciją, tik labiau orientuojamą į specializaciją, išplėtojo Heckscher ir Ohlin – išskeldami idėją, kad konkurencingumas siejamas ne tik su santykinio pranašumu pagrįstais prekybiniais santykiais, bet ir su kova dėl ribotų išteklių įsisavinimo.

Pasak Čiegio (2006), daugialypei šalies konkurencingumo sampratai susiformuoti, be jau minėtų teorijų, įtaką padarė ir XIX a. atsiradęs marksizmas, kurio atstovas Weber akcentavo socialinės-politinės aplinkos įtaką ekonomikos plėtrai, nustačius ryšį tarp socialinio mąstymo ir ekonominės veiklos. Jo teigimu varomajai kaitos jėgai gali daryti įtaką ir tokios jėgos kaip tradicija ir religija. Ypatingai tai atsispindi kalvinistiškame protestantizme, kurio doktrinos skatino žmogų būti taupiems – kas lemia mažesnę vartojimą, ir susitelkti ir didžiuotis savo kasdieniškais ir žemiškais darbais – kas lemia didesnę produktyvumą, ir, atitinkamai, – didesnę uždarbę. Taip protestantiškos visuomenės, su daug aukštesniu kapitalo kaupimo laipsniu, negu katalikiškos, buvo konkurencingesnės pastarųjų atžvilgiu.

Tačiau XX a. pradžioje buvo suabejota gamybos sąnaudų lemiamą reikšmę konkurencingumui – Vernon (1970), jau minėtą santykinį pranašumą, susiejo su produkto gyvavimo ciklu, akcentuojant tokius esminius veiksnius, dabar jau neatsiejamus nuo šalies konkurencingumo sampratos, kaip technologijos ir inovacijos. Prie konkurencingumo sampratos plėtotės prisidėjo ir keinsistų mokyklos visuminės paklausos ir užimtumo trumpalaikės dinamikos teorija. Joje teigiama, kad lūkesčiai yra investavimo ir vartojimo

elgsenos variklis. Pastarosios sąvokos yra dedamosios, taip pat keinsistų suformuluotos šalies pajamų apibrėžimo, naudojamo iki šiol, tai yra suma vartojimo, investicijų, vyriausybės išlaidų, bei grynojo eksporto. Todėl ypač svarbus vaidmuo keinsistų teorijoje tenka vyriausybei, kuri turėtų pasirūpinti visiško užimtumo užtikrinimu, kurio, pasak teorijos, negali užtikrinti rinkos mechanizmas, ir kuris tiesiogiai veikia lūkesčius. Negana to, vyriausybė turėtų panaudoti vyriausybės išlaidas, siekiant ištaisyti nestabilią investicijų paklausos situaciją, kuri yra ekonomikos nestabilumo šaltinis, o ekonomikos būklė taip pat lemia lūkesčius. Šias sąsajas gali aiškiau atvaizduoti modelis:

Sudaryta autorės pagal Staskevičiūtę ir Tamošiūnienę (2010)

3 pav. Gyventojų lūkesčių poveikis šalies pajamoms

Apibendrinant daroma išvada, kad vyriausybės vykdoma efektyvi ekonominė politika yra itin svarbus veiksnys gerinant šalies konkurencingumą (Staskevičiūtė ir Tamošiūnienė, 2010). Visų šių teorijų atstovai konkurencingumą siejo su gebėjimu eksportuoti – parduodant pigias, nedidelių kaštų prekes, užimti padėtį pasaulio rinkoje ir ją palaikyti. Tačiau šiuolaikinėje ekonomikoje paslaugų dalis prekyboje vis didėja, todėl žemų kaštų ir kainų konkurencijos reikšmė mažėja ir lieka dominuoti sektoriuose, kurių gamybos išteklius sudaro žemos kvalifikacijos darbo jėga ir gamtiniai išteklių. Anksčiau mažų kaštų požiūris į konkurencingumą buvo priimtinas, nes sėkmingos šalys turėjo modernesnę technologiją, daugiau gamtinių išteklių, didesnę kapitalą lyginant su kitomis šalimis. Šiais laikais situacija jau yra kitokia – konkurencingumą lemia ne šalies turimi, bet plėtojami išteklių – gilinamos ir specifikuojamos darbo jėgos žinios, įgūdžiai, ypatinga svarba skiriama inovacijoms ir procesų tobulėjimui. Ir tai paaiškina tokių šalių, kaip Danija arba Suomija, kurios, nors ir neturėdamos pigios darbo jėgos, bei ypatingų gamtos išteklių, užima vienas aukščiausių vietų pasaulio konkurencingumo reitinguose, pastangas įdėtas į išteklių plėtrą (Reiljan et al., 2000).

Kitokio požiūrio į konkurencingumą atsiradimą galima pažymėti nuo 1990 m. Porterio suformuoto konkurencingumo „deimanto“ modelio. Pagal šį modelį konkurencingumas turėtų būti suvokiamas kaip „šalies sugebėjimas sukurti tokią aplinką, kuri įgalintų įmones tobulėti ir diegti naujoves greičiau negu

užsienio konkurentai”. Porteris išplėtė konkurencingumo sąvoką, teigdamas, kad ji apima labai daug veiksnių, kuriuos galima būtų suskirstyti į keturias grupes: konkurencijos struktūra, paklausos charakteristikos, palaikančios ūkio šakos, veiksnių charakteristikos.

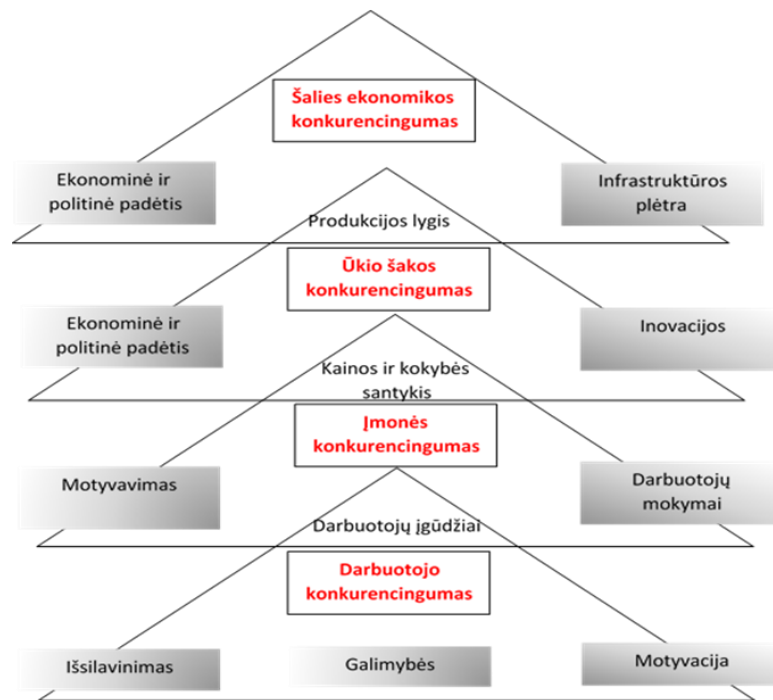
Šioje konkurencingumo sampratos analizės dalyje pastebima, kad konkurencingumo sąvoka ne aiškėja, o darosi vis platesnė ir abstraktesnė, nes gilnamasi ne į jos esmę, o į veiksnius. Čia atsiskleidžia taip dažnai šiais laikais vartojamos konkurencingumo sąvokos problematika – dažnas ją vartojantysis konkurencingumą interpretuoja skirtingai. Tik vėlesni XX a. pabaigos – XXI a. pradžios socialinės pakraipos ekonomistai išgrynino konkurencingumo sąvoką. Nagrinėjant pridėtinės vertės plitimo kryptį iš visų aptartų veiksnių buvo atsiremta į socialinės gerovės sąvoką. Pagal Fagerberg (1996) konkurencingumas atspindi šalies gebėjimą savo gyventojams dabar ir ateityje užtikrinti aukštus gyvenimo standartus, lyginant su kitų šalių gyventojais. Socialinę gerovę imta traktuoti kaip esminį šalies konkurencingumo šaltinį, neišbraukiant iš konkurencingumo sąvokos teigiamo šalies balanso, tiesioginių užsienio investicijų, ir visų kitų aptartų veiksnių. Tai patvirtina Fagerberg (1988): „konkurencingumas atspindi šalies galimybę užtikrinti savo piliečiams aukštą pragyvenimo lygį, lyginant su kitų šalių piliečiais“.

Taigi, XVI a. gyventojai buvo suvokiami, kaip vienas iš veiksnių, kurie užtikrina šalies konkurencingumą, o dabar, konkurencingumo sampratai išsiplėtus, jų gyvenimo gerovė - aukštas pragyvenimo lygis, kokybiškas išsilavinimas, tinkama socialinė apsauga, aukštas gydymo lygis bei pasirinkimo laisvė – tapo svarbiausiu kiekvienos šalies tikslu. Šiame darbe bus vadovaujama tokia, šalies konkurencingumo susiejimu su gyventojų socialine gerove, samprata: konkurencingumas – tai šalies institucijų gebėjimas sudaryti palankias sąlygas tiek įmonėms, kad jos ugdytų savo darbuotojų konkurencingumą, tiek, tiesiogiai, rūpinimasis žmonių socialine gerove, tam kad jie būtų suinteresuoti ir motyvuoti panaudoti savo gebėjimus sukurti didesnę pridėtinę vertę įmonei, pastaroji – valstybei. Tuomet valstybė gautų pakankamai pastovių įplaukų, atrodytų patraukli užsienio investuotojams, bei skitų lėšų savo valdžios aparato išlaikymui, kurio institucijos palaikytų ir gerintų esamą ekonominį ir socialinės gerovės lygį, taip suteikiant grįžtamąjį ryšį darbuotojams. Ir visa tai turėtų būti daroma geriau, palyginus su kitomis šalimis.

1.2.2. Šalies konkurencingumo lygiai, etapai ir šaltiniai

Reiljan et al. (2000) nagrinėdami šalies konkurencingumą, išskyrė keletą lygių, apibūdinančių ryšį tarp ekonominių subjektų ir šalies konkurencingumo (žr. 4 pav.). Hierarchinė struktūra prasideda nuo darbuotojo konkurencingumo, kuris yra suformuotas jo motyvacijos, galimybių/gebėjimų ir išsilavinimo. Įmonės praktikuoja apmokymus ir motyvacinės sistemas, tam kad padidintų (enhance) savo darbuotojo, ir

tuo pačiu savo įmonės (pasinaudojant darbuotojo gebėjimais ir įgūdžiais) konkurencingumą. Ir taip kiekviena įmonė suformuoja savo kainos ir kokybės santykio rodiklį, kuris apibrėžia įmonės konkurencingumą. Žiūrint iš ūkio šakos konkurencingumo, ji, be įmonės konkurencingumą išreikiančio kainos ir kokybės santykio, apibrėžiančio sąnaudų panaudojimo racionalumą, veikia dar ir kiti faktoriai. Šaka yra veikiamą technologinio ir industrijos išsivystymo lygio, bei politinių-ekonominių sąlygų. Tačiau rinkos šakos konkurencingumas yra ne tik nulemtas inovacijų, bet ir pats kuria infrastruktūros plėtrą, bei gamina produkciją kas, didele dalimi, kartu su ekonomine ir politine padėtimi, apibrėžia šalies konkurencingumą, lyginant su kitomis valstybėmis.

Šaltinis: Reiljan et al. (2000), p. 24

4 pav. Ryšiai tarp konkurencingumo lygių

Nagrinėjant šalies konkurencingumo sampratą svarbu pateikti konkurencingumo lygius todėl, kad išskaidžius hierarchiniu principu matoma visa lygių grandinė, ir jos pamatas - darbuotojo konkurencingumas. Šalis su darbuotojais, kurie turi motyvaciją, tinkamą išsilavinimą, bei galimybes visa tai pritaikyti, turi žymiai didesnę galimybę būti konkurencingesnė prieš kitas valstybes.

Kalbant apie konkurencinį pranašumą prieš kitas valstybes šiame modelyje mažai dėmesio yra skirta keliems svarbiems aspektams, kurie yra užkoduoti po vienu iš poveikį darančių veiksnių – „ekonominė ir politinė padėtis“, tiksliau tariant tai būtų dabartinis šalies ekonominis išsivystymas ir šalies valdžios institucijos bei jų vykdoma politika. Šalies ekonominis vystymasis, lankstumas bei atsparumas neigiamiems

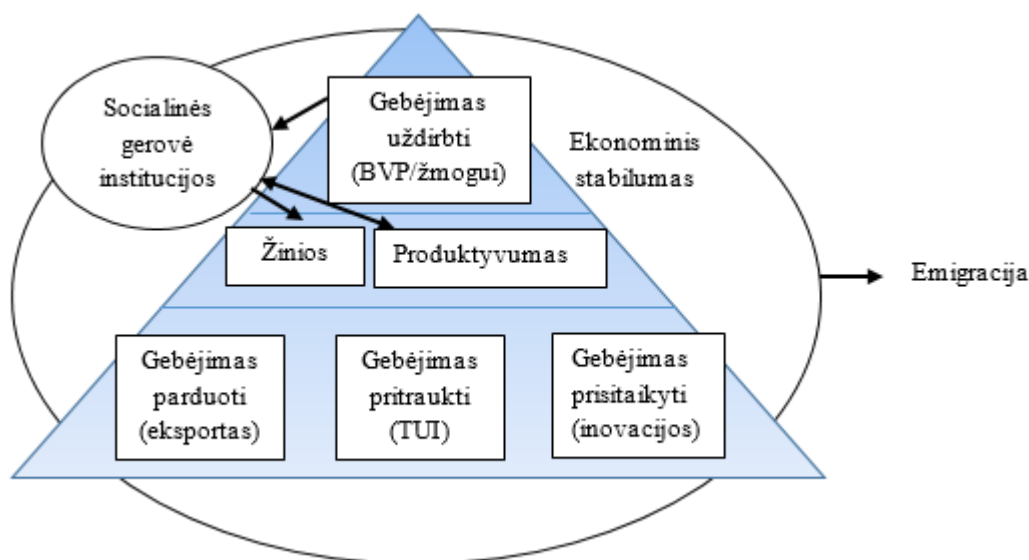
išorės veiksniams didžia dalimi priklauso nuo sugebėjimo sukurti institucijas ir vykdyti tokią ekonominę politiką, kokia atitinka šalies išsivystymo lygį. Šią idėją plėtojo Porter (1990), pagal kurią šalis paprastai pereina kelias vystymosi stadijas, kurių kaita reikalauja šalies institucijas atitinkamai keisti požiūrį į šalies ekonomikos prioritetus. Yra išskiriami trys šalies vystymosi etapai:

1. Veiksnių sąlygojamas augimas – tai yra pradinis ekonomikos augimo etapas, kuris vyksta mažiausias pajamas generuojančiose šalyse. Jų konkurencingumo sąlygos yra įtakojamos pradinių išteklių: pigios darbo jėgos, žemės, gamtos išteklių. Šalies įmonės gamina paprastas prekes ar prekių dalis, kurios yra imlios darbui ir kurių projektus yra parengusios kitos šalys. Todėl, technologija yra diegiama imituojant, importuojant arba padedant tiesioginėms užsienio investicijoms (toliau – TUI). Šios ekonomikos paprastai pasižymi jautrumu kainų bei valiutų kursų svyravimams, todėl kad šios šalys konkuruoja kainų lygyje. Šiame šalies vystymosi etape, pagrindinis uždavinys šaliai, siekiančiai ekonomikos augimo, būtų užtikrinti makroekonominį, politinį stabilumą, laisvą priėjimą prie gamybos veiksnių bei laisvą rinką. Ši vystymosi pakopa būdinga žemo lygio pajamų ekonomikoms.
2. Investicijų sąlygojamas augimas – ekonomikai pereinant į aukštesnį lygį, daugiausiai dėmesio skiriama gamybai ir eksportui, taip pat prie to prisideda TUI, todėl ekonomika tampa jautri keičiantis paklausai ir finansų krizėms. Vyriausybės prioritetai taip pat pasikeičia. Siekiant pakilti į trečią, aukštesnio išsivystymo stadiją, antro etapo išsivystymo šalis turėtų gerinti infrastuktūrą, susisiekimą su kitomis šalimis, remti investicijas į modernias technologijas ir sudaryti prekybinės partnerystės sutartis su kitomis šalimis, siekiant pritraukti kuo daugiau TUI, integruotis į pasaulinę ekonomiką. Ši vystymosi pakopa būdinga vidutinės pajamas sugeneruojančioms šalims.
3. Inovacijų sąlygojamas augimas - ši vystymosi pakopa būdinga šalims, pasiekusioms sąlyginai aukštą pajamų lygį, kuomet iš technologijas importuojančios, ji tampa technologijas kuriančia šalimi su stipria verslo aplinka, paslaugų sektoriaus išsivystymu ir greitai gebančia mokytis ir diegti naujas technologijas darbo jėga. Šalies įmonės atlieka mokslinius tyrimus, bendradarbiauja kurdamos inovacijas, investuoja į darbuotojų mokymą bei skatinimo sistemas, kuria pažangias strategijas – taip įmonės yra skatinamos ieškoti naujovių, kadangi išauga konkurencija tarp šalies įmonių. Ekonomika tampa mažiau priklausoma nuo išorės šokų. Šalies, esančios šiame konkurencingumo etape, vyriausybė turėtų skatinti privačias investicijas į šalies inovacijas, remti aukštąjį mokslą bei tyrimų ir plėtros programas.

Kitaip šiuos etapus būtų galima įvardinti labiau girdėtomis sąvokomis: pirmojoje vystymosi pakopoje esančios šalys dar vadinamos trečiojo pasaulio šalimis, antrojoje vystymosi pakopoje esančios šalys dar vadinamos besivystančiomis šalimis, o trečiojoje pakopoje esančios šalys vadinamos išsivysčiusiomis šalimis. Šalies atsakingoms institucijoms yra labai svarbu įvertinti kokioje ekonominio išsivystymo pakopoje yra šalis, kadangi pasiekus tam tikrą išsivystymo lygį pagal Porterio (1990) teoriją institucijoms reikia iš esmės persvarstyti ekonomikos politiką ir jos prioritetus, kad būtų išlaikytas aukštas ekonomikos augimo tempas.

Nagrinėjant 4 paveiksle pavaizduotus ryšius tarp šalies konkurencingumo pastebėtina, kad šiame modelyje pridėtinės vertės kūrimas yra nukreiptas tik viena kryptimi, kurios tikslas – suformuluoti materialų pagrindą sėkmingai šalies plėtrai. Toks resursų perkėlimo srautas nėra įmanomas ilgą laiką, kadangi nesant grįžtamajam ryšiui į modelio pamatinį lygį - darbuotojo konkurencingumą, ir kitus tarpinius lygius – jie nustotų būti efektyvūs ir konkurencingumo lygiai kristų. Grįžtamasis ryšys, kuriuo turėtų rūpintis atsakingos valstybės institucijos, plėtojantis socialinę gerovę, būtų šaltinis, palaikantis, pirmiausia, pamatinį – darbuotojo konkurencingumą, kadangi neleistų sumažėti motyvacijai, kuri skatina plėsti žinias, bei tobulinti sugebėjimus, o toliau grandininis ryšiu – palaikytų ir kitus lygius, bei, galiausiai, ir patį šalies konkurencingumą. Taigi, be ekonomikos dimensijos, didelė svarba yra priskiriama ir socialinei dimensijai, kuri gali būti įvardinta, kaip vienas iš šalies konkurencingumo šaltinių (Reiljan et al., 2000).

Kalbant apie konkurencingumo šaltinius, abstraktų požiūrį į juos atskleidžia Trabold (1995) suformuotas modelis, kuriuo jis išskiria keturias dedamąsias: gebėjimas parduoti (eksportas), gebėjimas pritraukti (TUI), gebėjimas prisitaikyti (inovacijos) ir gebėjimas uždirbti, arba BVP/individui, kuris, jeigu hierarchiškai sudėjus šaltinius, būtų pačiame piramidės viršuje kaip konkurencingumo matas – bei žinios, visus šiuos rodiklius surišančios į vieną kompleksinį modelį. Tačiau kiti ekonomistai (pvz: Mosley (1993), Landau (1992) ir Porter (1990)) laikosi nuomonės, kad reikia įvertinti ne tik, kaip jų vadinamą, ekonominį, bet ir socialinį šalies konkurencingumą. Jų manymu, konkurencingumas pasiektas mokant mažus atlyginimus darbuotojams, nesudarant jiems tinkamų darbo ir tuo pačiu pragyvenimo sąlygų, greičiau rodo šalies nekonkurencingumą, nes nesistengia užtikrinti savo gyventojams aukšto gyvenimo lygio. Todėl darbo autorė papildė Trabold (1995) modelį minėtais pakeitimais:

Sudaryta autorės pagal: Trabold (1995), Mosley (1993), Landau (1992), Porter (1990)

5 pav. Konkurencingumo šaltinių hierarchinis modelis, įtraukiant socialinę ir makroekonominę dimensijas

Tikrai konkurencinga valstybė būtų galima laikyti tą, kuri turi institucijas, gebančias suteikti gyventojams aukštą pragyvenimo lygį, tinkamą socialinę bei sveikatos apsaugą, kokybišką išsilavinimą, bei užtikrinti pasirinkimo laisvę ir galimybę aukščiau pavaizduotame modelyje (žr. 5 pav.) įvardintą kaip socialinę gerovę. Šios institucijos nustato minimalų darbo užmokestį, darbo santykių apmokestinimą bei įstatymus. Nuo socialinės gerovės priklauso darbo jėgos motyvacija likti valstybėje ir dirbti produktyviai (didėja užimtumas ir produktyvumas) arba ieškoti darbo užsienio šalyse emigruojant. Landau (1992) pabrėžia žmonių gyvenimo standarto augimą kartu su tolygiu gerovės pasiskirstymu, aprūpinant darbu kiekvieną norinį ir galintį dirbti. Pasak Porter (1990) šalies gebėjimas sukurti aukštus gyvenimo standartus palaikyti socialinę gerovę savo gyventojams priklauso, bet tuo pačiu ir kuria joje veikiančių įmonių produktyvumą, nes kaip jau buvo aptarta – pats pirmas konkurencingumo lygis yra darbuotojo konkurencingumas (priklausantis nuo jo motyvacijos, galimybių ir išsilavinimo). Tačiau pati socialinė gerovė taip pat dar priklauso nuo ekonominio stabilumo, ir institucijų turinčių jį palaikyti. Vienas iš rodiklių, galinčių nurodyti ekonominį stabilumą būtų infliacija, kuri per monetarinę politiką yra reguliuojama centrinio šalies banko. Žinoma, makroekonominis stabilumas veikia visus įvardintus veiksnius – gebėjimus parduoti, pritraukti bei prisitaikyti (atitinkamai – eksportą, TUI, ir inovacijas) bei patį gebėjimą užsidirbti – BVP. Jeigu darbuotojo netenkina esama situacija, jis pasitraukia iš šalies ekonominės sistemos emigruodamas ir daugiau, bent jau tiesiogiai, neprisideda prie šalies konkurencingumo stiprinimo, o,

priešingai, prisideda prie kitos šalies konkurencingumo didinimo. Toks požiūris papildo konkurencingumo sampratą, dar įtraukdamas į ją institucijas, reguliuojančias socialinius ir darbo santykius.

Analizuojant šalies konkurencingumo lygius buvo išsiaiškinta, kad, esant svarbiems visiems lygiams, visgi, pamatinis lygis yra darbuotojo konkurencingumas. Nuo daugumos šalies darbuotojų esamo konkurencingumo ir kitų lygių suformuotų sąlygų jį efektyviausiai panaudoti, priklauso visos šalies konkurencingumas. Todėl šalis, kurios darbo rinkos darbuotojai yra motyvuoti, turintys reikiamus išsilavinimus ir galimybes savo žinias pritaikyti, turi didesnę galimybę būti konkurencingesnė, lyginant su kitomis valstybėmis. Tačiau šiame modelyje mažai dėmesio buvo suteikta šalies konkurencingumo priklausomybei nuo esamos šalies ekonominės situacijos bei institucijų, vykdančių ekonominę politiką. Bet šie aspektai buvo išplėtoti analizuojant šalies konkurencingumo, arba vystymosi etapus, kurie yra trys – veiksnį sąlygojamas augimas, kuriame yra mažiausias pajamas generuojančios šalys, investicijų sąlygojamas augimas, kuriame yra vidutinės pajamas generuojančios šalys, bei inovacijų sąlygojamas augimas, kuriuo pasižymi pirmaujančių ekonomikų šalys, buvo nustatyta, kad šalies atsakingoms institucijoms yra labai svarbu įvertinti kokioje ekonominio išsivystymo pakopoje yra šalis, kadangi pasiekus tam tikrą išsivystymo lygį institucijoms reikia iš esmės persvarstyti ekonominę politiką ir jos prioritetus būtų išlaikytas aukštas ekonomikos augimo tempas. Taip pat konkurencingumo lygių modelyje buvo pasigesta grįžtamojo ryšio iš aukščiausio lygio į pamatinį, dar įvardinto kaip socialinės gerovės šaltiniu. Todėl nagrinėjant konkurencingumo šaltinių modelį, jis buvo papildytas socialinę gerovę palaikančiomis institucijomis ir ekonomine aplinka (kuri susidaro iš esamos ekonominės situacijos bei iš institucijų, vykdančių ekonominę politiką). Ir viso šio konkurencingumo palaikymo mechanizmo įvertinimas yra darbuotojo sprendimas – arba tiesiogiai prisidėti prie šalies konkurencingumo, arba emigruoti.

1.2.3. Šalies konkurencingumo vertinimo metodikos

Ekonominėje literatūroje išskiriamos įvairios konkurencingumo vertinimo metodikos. Remiantis Ramanausku (2004), išskiriamos penkios grupės metodikų, kurios skiriasi savo aprėptimi, tikslais ir vertinamais objektais:

1. Konkurencingumo rodiklių vertinimo metodikos. Šiai grupei priklauso kainų konkurencingumo vertinimo metodikos – kuomet analizuojami valiutų kursų ir kiti rodikliai; bei negrįstų kainomis konkurencingumo vertinimo metodikos – kuomet analizuojami produkcijos kokybės ir kiti rodikliai.
2. Ekonomikos sektorių konkurencingumo vertinimo metodikos. Šiai grupei priklauso Porter „deimanto“ modelyje pasiūlytas Globalaus kapitalo prieinamumo indeksas (angl. Global Capital Access Index)

3. Regiono/šalies lygmens konkurencingumo vertinimo metodikos. Šiai grupei priklauso Masačusetso technologinio bendradarbiavimo agentūros paskelbtas Masačusetso inovacijų ekonomikos indeksas (angl. Index of the Massachusetts Inovation Economy)
4. Tarptautinio lygmens konkurencingumo vertinimo metodikos. Pagrindinės šiai grupei priskiriamos metodikos yra Pasaulio ekonomikos forumo kasmetinėje Globalios ekonomikos konkurencingumo ataskaitoje (angl. Global Competitiveness Report) skelbiami šalių ir pasaulio regionų konkurencingumo indeksai. Taip pat prisikiriamas Pasaulio konkurencingumo reitingas (angl. World Competitiveness Scoreboard), kurį periodiškai sudaro Tarptautinis vadybos plėtros institutas, įsteigtas Šveicarijoje.
5. Ekonominės politikos konkurencingumo vertinimo metodikos. Šiai grupei prisikiriamas Masačusetse įsteigto Paveldo fondo sukurtas Ekonominės laisvės indeksas (angl. Index of Economic Freedom)

Taigi, Pasaulio bankas, Pasaulio ekonomikos forumas, Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija, Tarptautinės vadybos plėtros institutas ir kitos tarptautinės organizacijos viešai pateikia šalių konkurencingumo vertinimus, kuriais remiasi pasaulio investuotojai planuodami į kurią šalį verta perkelti savo kapitalą (Šeputienė, Brazauskienė, 2013).

Nuo 2000 m. iki 2006 metų globaliam pasaulio šalių ir regionų konkurencingumui vertinti buvo taikomi du pagrindiniai metodai: augimo konkurencingumo indeksas (angl. Growth Competitiveness Index), kurio pagrindinis rodiklis buvo nacionalinė gerovė, išreikšta BVP tenkančiu viename gyventojui – taip akcentuojant įmonių lygmens mikroekonominį konkurencingumą. Minėtą modelį 2006 metais iš esmės pakeitė kitas – globalus konkurencingumo indeksas (angl. Global Competitiveness Index), kurį pasiūlė Kolumbijos universiteto prof. Sala-i-Martin. Globalų konkurencingumo indeksą sudaro 113 kintamųjų, kurie yra suskirstyti į 12 bazinių kategorijų (World Economic Forum, 2009) :

Baziniai reikalavimai: (užima 20-60% indekso vertės)

1. Institucijos – reguliavimo kokybė, politinis stabilumas, efektyvumas, korupcijos ir biurokratijos lygis gali paspartinti arba sulėtinti šalies plėtrą ir konkurencingumą dėl poveikio kaupiti fizinį ir žmogiškąjį kapitalus, kurti inovacijas, bei bendram gamybos veiksnių našumui (Jankauskas, Šeputienė, 2009).
2. Infrastruktūra – išskiriama į socialinę ir ekonominę. Kuomet infrastruktūra yra gerai išvystyta, ji mažindama skirtumus tarp regionų jiems padeda integruotis į nacionalinę rinką. Tuo pačiu, ji suteikia galimybę verslininkams tiekti paslaugas ir prekes laiku ir saugiai, tuo pačiu palengvinant darbuotojų judėjimą į labiausiai tinkamas darbo vietas, taip sudarant sąlygas gyventojams įgyti pritaikomus verslo įgūdžius ir išsilavinimą (Snieska, Zakienė, 2010).

3. Makroekonominis stabilumas – jo įvertinimui pasitelkiami tokie rodikliai kaip BVP, infliacijos lygis, TUI ir tarptautinis balansas. Stabili makroekonominė politika reikšmingai prisideda prie siekio turėti spartų ir stabilų ekonominį augimą šalyje, taip sukuriant pasitikėjimą rinkos jėgomis ir kartu sustiprinant jų poveikį (Šeputienė, Brazauskienė. 2013).
4. Rinkos dydis – rinkos dydis turi labai didelę reikšmę produktyvumui, nes taip galima įgyvendinti masto ekonomiją (World Economic Forum, 2010). Taigi, integracinė šalių sąjunga – ES atvėrusi dideles galimybes užsienio prekybai leidžia pasinaudoti atskirų šalių rinkų atvirumu taip didinant eksporto pasiūlą, kas lemia konkurencingumo augimą (Vilkė, Bernatonytė, 2009).

Efektyvumo didinimas: (užima 35-50% indekso vertės)

5. Sveikatos apsauga ir pradinis švietimas – prasta darbuotojų sveikata neleidžia jiems išnaudoti savo potencialo, todėl smukus produktyvumui, daroma neigiama įtaka šalies konkurencingumui (Shain, Kramer 2004). Pagrindinio ugdymo kiekybė ir kokybė didina kiekvieno darbuotojo našumą kartu su šalies konkurencingumu (World Economic Forum, 2010).
6. Aukštasis išsilavinimas ir mokymai – švietimas yra tiesiogiai susijęs su produktyvumu, kuris yra pagrindinis veiksnys didinant gyvenimo lygį. Investicijų į švietimą augimas ir įgūdžių išaugimas mažina pajamų nelygybę ir plečia ekonomines galimybes (Bernanke, 2007).
7. Technologinė pažanga – šiandieniniame pasaulyje naujosios technologijos naudojamos visoms veiklos rūšims, todėl greita prieiga prie naujų technologinių gaminių, įrangos ir žinių tampa gyvybiškai svarbi siekiant užtikrinti šalies gerovę (World Economic Forum, 2010).
8. Inovacijos – pažanga neįsivaizduojama be naujų žinių, gebėjimo taikyti ir kurti naujoves, bei diegti praktikoje naujus mokslinius rezultatus. Plėtojant bendrą inovacijų rinką, yra prisidedama prie naujų pažangių produktų ir procesų kūrimo, siekiant išlaikyti konkurencinį pranašumą (Vaičekauskaite, 2011).
9. Darbo rinkos efektyvumas – darbo rinkoje labai svarbus efektyvumas ir lankstumas. Turėtų būti siekiama užtikrinti, kad darbuotojai būtų motyvuoti dėti visas pastangas į atliekamą darbą. (World Economic Forum, 2010). Teigiama, kad darbuotojų praradimas ne tik mažina šalies konkurencingumą, bet negana to – jų išvykimas padidina kitos šalies konkurencinį pranašumą (Jucevičius ir kt., 2006).

Inovacijų ir išsilavinimo faktoriai: (užima 5-30% indekso vertės)

10. Prekių ir paslaugų rinkos efektyvumas – stiprus rinkos efektyvumas, pasireiškiantis sveika rinkos konkurencija – yra labai svarbi rinkos varomoji jėga, užtikrinanti vartojimo efektyvumą bei verslo produktyvumą.

11. Verslo plėtros lygis (modernizavimas) – jis padeda pasiekti didesnę efektyvumą prekių gamyboje (World Economic Forum, 2010). Klasterių ir partnerystės kūrimas yra labai reikšmingi norint padidinti šalies konkurencingumo lygį, nes taip pasirūpinama spartesne ir lengvesne informacijos sklaida, bei galimybe sinergijos principu patobulinti produktus ir paslaugas (Jucevicius ir kt, 2006).
12. Finansų rinkos išsivystymo lygis – efektyvus finansų sektorius turėtų sutaupyti investuoti į produktyvius pramonės ir paslaugų sektorius, kurie gali padidinti savo produkcijos ir paslaugų apimtį bei pagerinti jų kokybę – taip padidinant pelną, dividendus ir kartu daryti įtaką šalies ekonomikos ir tuo pačiu konkurencingumo augimui (Mamiko ir Naoyuki, 2006)

Dvi trečiosios informacijos šiam indeksui skaičiuoti gaunami iš vadovų nuomonės tyrimų (angl. Executive Opinion Survey), likusi viena trečioji dalis informacijos gaunama iš viešų informacijos šaltinių. Išskirti veiksniai įvertina šalies konkurencingumo priežastis ir pasekmes, taip pat, lyginant su kitomis Europos šalimis, nustato problemines sritis, kurios lemia nepakankamą konkurencingumo lygį (Šeputienė, Brazauskienė, 2013). O konkretus šalies indeksas apskaičiuojamas pirmiausiai priskiriant šaliai etapą, kuriame ji dabar yra. Šalies vystymosi etapai jau yra aptarti 1.2.2 poskyryje „Šalies konkurencingumo lygiai, etapai ir šaltiniai“. Taigi, pagal šalies BVP tenkantį vienam žmogui šalis priskiriama į vieną iš penkių etapų: veiksmų, investicijų ar inovacijų sąlygojamą augimą, arba pereinančioms iš 1-mo į 2-trą, iš 2-tro į 3-čią etapą. Tuomet pagal šioje lentelėje atvaizduotą sudėtį matoma maksimalios indekso vertės kiekvienai iš trijų kategorijų.

3 lentelė. Šalies išsivystymo etapo nustatymas pagal BVP/žmogui rodiklį

	Išsivystymo lygis				
	Veiksnių sąlygojamas augimas (1-mas etapas)	Perėjimas iš 1-mo į 2-trą etapą	Investicijų sąlygojamas augimas (2-tras etapas)	Perėjimas iš 2-tro į 3-čią etapą	Inovacijų sąlygojamas augimas (3-čias etapas)
BVP žmogui JAV dol.	<2.000	2.000-2.999	3.000-8.999	9.000-17.000	>17.000
Baziniai reikalavimai (užima 20-60% indekso vertės)	60%	40-60%	40%	20-40%	20%
Efektyvumo didinimas (užima 35-50% indekso vertės)	35%	35-50%	50%	50%	50%
Inovacijų ir išsilavinimo faktoriai: (užima 5-30% indekso vertės)	5%	5-10%	10%	10-30%	30%

Šaltinis: Global Competitiveness Report (2015), p. 51

Ir tik priskyrus konkrečiai kategorijai yra matoma iš kokių svorių susideda maksimalus balas. Veiksnių sąlygojamo augimo etape šalis yra dosniausiai vertinamos už bazinių reikalavimų atitikimą, investicijų sąlygojamo augimo etape labiausiai vertinamas efektyvumo didinimas, o inovacijų augimo etape,

svoriai persigrupuoja ir nors svarbiausia išlieka produktyvumo didinimo kategorija, o antra pagal svarbumą kategorija jau tampa inovacijų ir išsilavinimo faktoriais. Taigi, siekiant pašalinti skirtingų ekonomikų diversifikaciją, tam kad būtų galima palyginti visas šalis apskaičiavus konkrečios šalies balą, jis yra konvertuojamas per formulę, kurioje panaudoti visų šalių vidurkių maksimumo ir visų šalių vidurkių minimumo vertės ir tuomet jau yra apskaičiuojamas šalies konkurencingumo indeksas, kurio reikšmės yra tarp 1 ir 7.

$$6 * \left(\frac{\text{šalies balas} - \text{vidurkių minimumas}}{\text{vidurkių maksimumas} - \text{vidurkių minimumas}} \right) + 1 \quad (1)$$

Panaudojus (1) formulę gautas indeksas apibrėžia šalies konkurencingumą kaip institucijų vykdomos politikos ir faktorių, nurodančių šalies produktyvumą rinkinį. Apibendrinant, šiame poskyryje buvo sužinota, kad yra penkios šalies konkurencingumo vertinimo metodikos, kurios skiriasi viena nuo kitos aprėpiamų duomenų kiekiu bei tikslais. Jos yra – konkurencingumo rodiklių, ekonomikos sektorių konkurencingumo, regiono/šalies lygmens konkurencingumo, tarptautinio lygmens konkurencingumo ir ekonominės politikos konkurencingumo. Toliau buvo plačiau panagrinėtas tarptautinio lygmens konkurencingumo vertinimo metodikoms priskiriamas Globalus konkurencingumo indeksas, kuris susideda iš dvylikos dedamųjų, o jie yra sugrupuoti į tris grupes. Bazinių reikalavimų grupei priskiriamos institucijos (vertinama reguliavimo kokybė, politinis stabilumas, korupcijos lygis); infrastruktūra (vertinama socialinės ir ekonominės infrastruktūros išvystymas); makroekonominis stabilumas (vertinama makroekonominių rodiklių ir makroekonominės politikos stabilumas); rinkos dydis (vertinamas kaip esminis produktyvumo faktorius). Šie rodikliai yra svarbiausi mažas pajamas generuojančioms šalims. Efektyvumo kategorijai priskiriama sveikatos apsauga (vertinama darbuotojų sveikata ir išsilavinimas); aukštasis išsilavinimas ir mokymai (vertinama investicijų į švietimą lygis); technologinė pažanga (vertinama technologijų paplitimas ir išvystymas); inovacijos (vertinama inovacijų rinkos plėtra); darbo rinkos efektyvumas (vertinama darbo santykių lankstumas). Šie rodikliai yra svarbiausi vidutinės pajamas gaunančioms šalims. Ir inovacijų ir išsilavinimo faktoriai: prekių ir paslaugų rinkos efektyvumas (vertinama rinkos konkurencijos intensyvumas); verslo plėtros lygis (vertinamos investicijos į gamybos modernizavimą). Pastarieji rodikliai svarbiausi aukščiausias pajamas generuojančioms šalims. Tik įvertinant tokią įvairovę faktorių galima nustatyti objektyvesnę šalies konkurencingumo indeksą.

1.3. Emigracijos ir šalies konkurencingumo ryšys

Tarptautinės emigracijos poveikis šalims vertinamas įvairiai, bet pasaulinio ūkio mastu, šis procesas laikomas teigiamu mechanizmu, kuris išlygina darbo rinkos trūkumus ir perteklius taip palaikydamas pusiausvyrą, „toku būdu yra sudaromos sąlygos kilti darbo užmokesčiui ir įvairių šalių gerovei“ (Martinkus, Beržinskienė, 2004). Tačiau žvelgiant detaliau, iš bendro emigracijos proceso išskiriant „kilmės“ ir „tikslo“ valstybes, patį procesą padalinant į ilgalaikį ir trumpalaikį, išryškėja tiek teigiama, tiek neigiama emigracijos įtaka tam tikrai valstybei (žr. 4 lent.).

4 lentelė. Skirtingo laikotarpio migracijos poveikis kilmės valstybei

		Poveikis „kilmės valstybei“	Poveikis „tikslo valstybei“
Ilgalaikė migracija	Trūkumai	Prarandamos lėšos, kurios buvo investuotos į žmogaus išsilavinimą, prarandami specialistai. Blogėja demografinė padėtis. Sensta visuomenė, atsiranda darbo jėgos trūkumas, vyksta „protų nutekėjimas“	Asmiliaciniai iššūkiai ir su tuo susiję kaštai
	Privalumai	Reemigracija – grįžimas su nauja patirtimi	Imigrantai linkę investuoti į savo gebėjimus ir prisitaikymą prie naujų sąlygų. Mokami mokesčiai, didinamas BVP
Trumpalaikė migracija	Trūkumai	Socialinio draudimo einamojo finansavimo mažėjimas. Staigus atlyginimų kilimas sektoriuose, iš kurių nuteka reikalinga darbo jėga	Išvežamos lėšos, imigrantų mažas vartojimas su siekiu sukaupti lėšų ir tuomet grįžti į kilmės valstybę
	Privalumai	Nedarbo lygio sumažėjimas. Migrantų grįžimas su nauja patirtimi	Sukuriamas BVP, mokami mokesčiai, užpildomos darbo vietos, kurios vietinių gyventojų tarpe buvo nepageidajamos

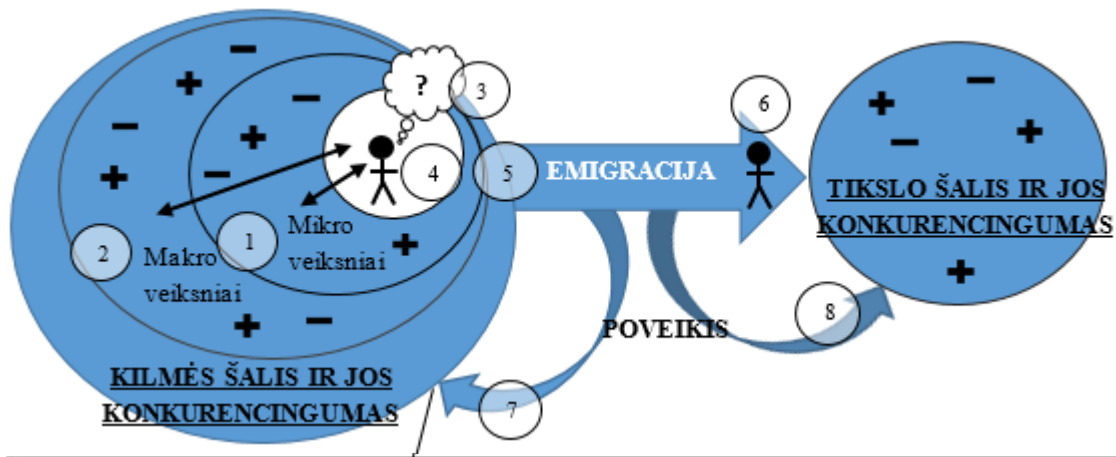
Šaltinis: Pilietinės visuomenės institutas (2005) p. 8

Pagrindinis teigiamas ekonominis emigracijos poveikis yra darbo vietų atsilaisvinimas, to pasekoje padidėja paklausa darbo jėgai, ir registruoti bedarbiai užima atsiradusias darbo vietas. Kuomet atsiranda darbo jėgos trūkumas – imama didinti darbuotojų lojalumą gerinant darbuotojo sąlygas – keliami atlyginimai, naudojamos motyvacinės sistemos, arba atsiranda poreikis importuoti darbo jėgą iš trečių šalių. Taip didėja šalies darbo rinkos užimtumas, sumažėja nedarbo lygis, taip pat ir socialinės paramos poveikis. Augant žmonių pragyvenimo lygiui – auga vartojimas. Tiek pastarasis veiksnys, tiek gyventojų mažėjimas padidina BVP dalį vienam šalies gyventojui. Dar vienas teigiamas aspektas yra tikimybė, kad dalis emigrantų vis tiek sugrįš į gimtąją šalį su užsidirbtais pinigais ir taip prisidės prie investicijų ir vartojimo didėjimo (Pilietinės visuomenės institutas, 2005). 4 lentelėje matoma, kad neigiamų veiksnių „kilmės šalis“ visgi turi daugiau, lyginant su teigiamais veiksniais. Pagrindinis neigiamas veiksnys yra gyventojų skaičiaus

mažėjimas – dažnai šalį palieka jauni gyventojai, sukuria šeimas užsienyje, ko pasekoje mažėja gimstamumas ir vyksta visuomenės senėjimo procesas. Mažėjant dirbančiųjų, mažėja į socialinį draudimo fondą sumokamų mokesčių dalis – taip vienas dirbantis šalies gyventojas turi išlaikyti daugiau nedirbančių gyventojų. Migruojant jaunoms šeimoms su vaikais ir/arba susilaukiant vaikų kitoje šalyje, socialinių mokesčių mokėtojų mažėjimas bus dar spartesnis. Dar vienas visuomenės senėjimo neigiamas poveikis – didėja sveikatos ir ilgalaikės priežiūros poreikis, nors šį procesą gali pašvelninti emigrantų siunčiami pinigai (Nacionalinės plėtros institutas, 2006).

Nors didėjančios gyventojų pajamos gerina šalies ekonomiką, tačiau šie procesai, kartu su emigracija neigiamai veikia jau pačių įmonių ekonominę padėtį, nes didėja darbo jėgos sąnaudos. Kad jas kompensuoti, dažniausiai įmonė pasirenka mažinti sąnaudas investicijoms. Dalinai iš to iškyla dar vienas neigiamas veiksnys – „protų nutekėjimas“. Ši problema iškyla dėl išsilavinusių ir profesionalių darbuotojų emigracijos bei su tuo susijusių prognozių, kad šie darbuotojai neprisidės prie gimtosios šalies ekonominės, mokslinės ir socialinės plėtros (Kazlauskienė ir Rinkevičius, 2006). Siekiant pateikti emigracijos poveikį šalies konkurencingumui, buvo suformuotas modelis (žr. 6 pav.), aiškumo dėlei procesas sunumeruotas:

1. Kilmės šalies mikro „stūmos“ ir „traukos“ veiksniai veikia individą, ir savo ruožtu jis veikia mikro veiksnius.
2. Kilmės šalies makro „stūmos“ ir „traukos“ veiksniai veikia individą, ir savo ruožtu jis veikia makro veiksnius.
3. Individas vertina jį veikiančių kilmės šalies veiksnių visumą, bei tikslo šalies „stūmos“ ir „traukos“ veiksnius ir sprendžia, ar jis patenkintas esama situacija ir nori likti, ar jis nepatenkintas ir nori emigruoti iš šalies.
4. Individas priima sprendimą likti, nes jį tenkina esama situacija.
5. Individas priima sprendimą emigruoti, nes jo netenkina esama situacija.
6. Pagal emigrantų daugumos požymius susiformuoja emigrantų profilis.
7. Priklausomai nuo emigrantų profilio, emigracijos procesas veikia kilmės šalies konkurencingumą.
8. Priklausomai nuo emigrantų profilio, emigracijos procesas veikia tikslo šalies konkurencingumą.

Sritis/Poveikis	TEIGIAMAS POVEIKIS	NEIGIAMAS POVEIKIS
Darbo rinkai	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Nedarbo lygio mažėjimas; ▶ Migrantų grįžimas įgijus patirties; ▶ Naujų kvalifikacijų ir technologijų taikymo galimybės. 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Staigus atlyginimų kilimas sektoriuose, iš kurių prarandama darbo jėga; ▶ Darbo jėgos trūkumo didėjimas; ▶ Neužpildytų darbo vietų daugėjimas; ▶ Kvalifikuotų darbuotojų skaičiaus mažėjimas.
Ekonomikai	<ul style="list-style-type: none"> ▶ „Grįžtantys“ pinigų srautai; ▶ Padidėjusi perkamoji galia ir vartojimas; ▶ Kaupiamas kapitalas tolesnei ekonominei plėtrai; ▶ Mažėjantis socialinės paramos poreikis; ▶ Investicijų grįžimas; 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Mažėjantis gamybos sektorių pagrįstų pigia darbo jėga našumas ir sukuriamas produktas; ▶ Bendras sukuriamo produkto mažėjimas; ▶ Mažėjantis didelio našumo ir technologijoms imlaus produkto kūrimo potencialas; ▶ Mažėjanti gamyba; ▶ Mažėjančios investicijos; ▶ Socialinio draudimo einamojo finansavimo mažėjimas; ▶ Šešėlinės ekonomikos augimas, jeigu „grįžtantys“ pinigai slepiami norint išvengti apmokestinimo;
Technologijoms	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Atsiranda spaudimas kurti patrauklesnes darbo sąlygas, norint išlaikyti darbuotojus; ▶ Atsiranda spaudimas persiorientuoti iš pigios darbo jėgos į technologijas. 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Prarandamos lėšos, investuotos į žmonių išsilavinimą, į tai investuojamos naujos lėšos; ▶ Regionų ekonominės raidos netolygumų didėjimas; ▶ Mažėjantis inovacinis potencialas; ▶ Mažėjantis investicinis patrauklumas.
Demografijai	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Teigiamas poveikis nenurodomas. 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Gyventojų skaičiaus mažėjimas; ▶ Gyventojų senėjimas; ▶ Gimstamumo mažėjimas.
Socialiniams – kultūriniais ryšiams	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Kitokio socialinio gyvenimo patirtis; ▶ Transmigracijos formavimasis; ▶ Naujų kultūrų pažinimas 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Trūkinėjantys ar išvis nutraukiami ryšiai su kilmės šalimi; ▶ „Protų švaistymas“.

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis Rudžinskienė (2013), Ekonominės migracijos reguliavimo strategijos efektyvumo įvertinimo dokumentas (2008), p.21, Kasnauskienė (2006), p.

6 pav. Emigracijos poveikis kilmės šalies konkurencingumui

Šio modelio veikimo principas gautas išanalizavus atskirai kiekvieno veiksnio tiek emigracijos, tiek šalies konkurencingumo teorinius aspektus, ir, tuo pačiu, kartu abiejų ryšį. Modelyje atvaizduojama nenutrūkstanti sąveika tarp individo sprendimų ir pastangų bei šalies konkurencingumo. Visų pirma individą veikia mikro ir makro „stūmos“ ir „traukos“ veiksniai (stūmos pažymėti minusais, traukos – plusais), tuomet to pasekoja individas vertina jį veikiančių kilmės šalies veiksnių visumą, tačiau tuo pačiu įvertina ir kitos šalies jį galimai veikiančių veiksnių visumą, ir nusprendžia – ar jis lieka savo kilmės šalyje, tuo pačiu prisideda prie jos konkurencingumo didinimo, arba individas nusprendžia emigruoti. Nuo to iš kokių socialinių sluoksnių, kokio išsilavinimo, amžiaus ir kitų charakteristikų emigrantai sudaro didesniąją dalį emigrantų, susiformuoja emigranto profilis. Jį apibrėžia emigranto amžius, lytis, išsilavinimas, motyvai ir emigracijos tikslai. Bendru požiūriu, emigranto profilį nusako emigracijos rūšis, kuri gali būti identifikuojama pagal judėjimo priežastis ir pagal tikslus. Kasnauskienės (2006) požiūrį papildžius Rudžinskienės (2005) išskirtomis migracijos rūšimis, gaunamas gana platus emigracijos rūšių diapozonas: priverstinė emigracija (nusikaltimų eksportas, prekyba žmonėmis, karo pabėgėliai), darbo emigracija (nekvalifikuoti ir kvalifikuoti darbuotojai, „protų nutekėjimas“, būsiami ir esami studentai, valstybės tarnautojai, verslo atstovai), šeimų emigracija (mišrios santuokos, visos šeimos išvykimas). Priklausomai nuo emigranto profilio yra išskiriamas poveikis kilmės šaliai ir tikslo šaliai. Poveikis tikslo šaliai jau buvo aprašytas 8 lentelėje (žr. 8 lentelę), ir todėl, kad tai nėra pagrindinė šio darbo tema – plačiau jis nenagrinėjamas. Poveikis kilmės valstybei yra suskirstytas pagal sritis (darbo jėgai ir darbo rinkai; sukuriama produktui; biudžetui ir pinigų srautams; ekonomikos modeliui; demografijai; socialiniams ryšiams; kultūrai) ir atskiroms sritims daroma įtaką (teigiamą arba neigiamą). Įsigilinant į emigracijos poveikio atskiroms sritims privalumus, pastebima, kad jie paremti antrine, o ne tiesiogine nauda šaliai (kaip pavyzdžiui – „grįžtantys“ pinigų srautai tik tuomet atneš teigiamą poveikį ekonomikai, jeigu jie bus įlieti į šalies ekonomiką, o jeigu jie bus kaupiami taupant – ekonomikai jie nepadarys ypatingo teigiamo poveikio). Iš to kyla dar keli aspektai, verčiantys suabejoti dėl emigracijos teigiamo poveikio kilmės šaliai – teigiamas poveikis gali būti trumpalaikis, ir faktiškai, yra pagrįstas prielaida, kad emigracijos antrinė nauda bus tikslingai įsisavinta (pvz. perlaidų įliejimas į ekonomiką). Dėl teigiamo poveikio trumpalaikiškumo pagrindimo galima pateikti tokią įvykių seką – įmonė investuoja į patrauklesnių darbo sąlygų sukūrimą, norėdama išlaikyti darbuotojus. Trumpajame laikotarpyje ši įmonė atrodo patraukliai, tačiau, investicijoms

neįsiteisinus, ilgainiui įmonė dėl patirtų investavimo sąnaudų ir darbuotojų trūkumo yra priversta mažinti visas sąnaudas, o tai didina bankroto tikimybę. Kadangi, emigruojanti darbo jėga veikia visas šalies įmones, o daliai jų, iškilus tikimybei bankrutuoti, emigracijos padariniai gali smarkiai paveikti šalies ekonominę būklę. Kalbant dėl teigiamo poveikio pagrįstumo prielaida, jog ne visi emigrantai grįžta įgiję gerosios patirties (kai kurie jų neįsitvirtina svečioje šalyje) nepasiekia sau iškeltų tikslų, praranda savo kvalifikaciją.

Apibendrinant, šis modelis padeda įvertinti emigracijos reiškinio daugialypį poveikį šalies konkurencingumui. Išskirti neigiami ir teigiami emigracijos poveikio atskiroms sritims aspektai leidžia teigti, kad dėl nenutrūkstamos ir nuolatinės emigracijos, kilmės šalies ekonomika ima trauktis. Jeigu darbo jėgos pasitraukimas nebus kompensuotas, kilmės šaliai emigracija padarys žymų nuostolį. Šio modelio pritaikomumas bus įrodytas empirinėje tyrimo dalyje.

1.4. Emigracijos poveikio šalies konkurencingumui tyrimai: Filipinų, Meksikos ir Lietuvos atvejai

Asch (1994) tyrė keleto šalių, kurios ilgą laiką pasižymėjo pastovia gyventojų emigracija, ekonomikos atsaką į tokią situaciją. Viena iš šalių yra **Filipinai**, kurios atvejį panagrinėsime plačiau. Išskirtinį, lyginant su kitomis Azijos šalimis, filipinų polinkį emigruoti, galima būtų paaiškinti dėl ilgai trukusios Jungtinių Amerikos Valstybių įtakos Filipinams, kuri suformavo filipiniečių teigiamą nuomonę apie JAV jau nuo kolonizacijos laikų, kuomet kolonizacija padėjo pagrindus Filipinų demokratijai. Ir naujausiais laikais JAV palaikė gerus santykius su Filipiniais, organizuojant studijų mainų programas, steigiant amerikiečių įmonių frančizes Filipinuose, buvo labai populiarūs amerikietiški filmai, knygos ir televizijos laidų programos. Amerikietiškos kultūros ir kalbos sklaida Filipinuose tik prisidėjo prie potraukio emigruoti į tą šalį. 1910 metais prasidėjusi emigracija nuo kelių šimtų fermų darbuotojų per metus iki 1970 metų jau pasiekė pusę milijono įvairiausių specialybių emigrantų per metus. Smarkiai išsiplėtęs filipiniečių emigrantų tinklas svečiose šalyse, padėjo dar tik ketinantiems emigruoti draugams. Tiriant emigracijos poveikį Filipinų ekonomikai Asch (1994) išskiria tokius aspektus: nors šalis patyrė tiesioginį nuostolį surinkdama mažiau mokesčių, tačiau Asch (1994) skaičiavimais, Filipinams tai išėjo į naudą dėl to, kad sumažėjo nedarbo lygis, sumažėjo ketinančiųjų skaičius naudotis mokslo subsidijomis, sveikatos parama ir šalies gamtiniais resursais. Be to, gaunamos didelės perlaidos likusiems artimiesiems, kurios pastaruoju laiku sudaro iki 13 proc. šalies BVP. Filipinų valdžia sėkmingai įgyvendino Balikbayan (“grįžimo namo”) emigrantų pritraukimo grįžti kaip turistais programą, kuri siūlo nuolaidas skrydžiams, vizoms, specialiems viešbučių bei vietinių kelionių pasiūlymams, kas ilgainiui įsitvirtino ir tapo nuolatiniu įplaukų šaltiniu. Apibendrinant galima teigti, kad emigracijos poveikis Filipinų ekonomikai (emigracija prasidėjo 1910 metais ir dabar yra

nusistovėjusi žemesniame nei 1970 metų lygyje, tačiau vis dar yra pastovi) yra teigiamas, nes nuostoliai yra sąlyginai maži, o nauda yra žymi.

Kitaip nei daugelyje pasaulio šalių, **Meksikos** emigrantai yra iš mažai išsimokslinusio ir neturtingo gyventojų sluoksnio, dažniausiai jauni vyrai kurių tikslas yra įsitvirtinti JAV. Emigracijos poveikis Meksikos ekonomikai pasireiškia per du aspektus – perlaidas ir darbo rinką. Perlaidos yra apčiuopiamiausiais emigracijos naudos matas kilmės šalims. Jos gali būti laikomos likusių šeimos narių namų ūkio pajamomis, kadangi turi tokį patį gyvenimo gerovės padidinimo efektą kaip ir visos kitos pajamos. Perlaidų efektas makroekonomikai turi panašumų su pajamų iš eksporto poveikiu: šie veiksniai reprezentuoja šalies stabilias įplaukas iš užsienio – didina šalies patikimumą užsienio rinkose taip prisideda prie geresnių prekybos arba skolinimosi sąlygų tarptautinėje rinkoje, kas ilgame laikotarpyje teigiamai veikia šalies ekonomikos plėtrą ir augimą. Meksika yra didžiausių perlaidų kiekį iš emigravusių gyventojų gaunanti Lotynų Amerikos šalis (2010 metais perlaidos siekė 2,5% Meksikos BVP). Raymundo Campos-Vazquez et al (2012) apibendrinęs kitų mokslininkų tyrimus Meksikos atveju teigia, kad perlaidos pagerina mažesniųjų klasių mokinių galimybę eiti į mokyklą, tačiau suprastina vyresniųjų klasių mokinių mokslo pasiekimų lygį. Kadangi, emigrantų vaikai, prieš baigiant mokyklą yra mažiau suinterisuoti stoti į aukštąją ar aukštesniąją mokyklą nei neemigrantų vaikai. Kalbant apie darbo rinką, Raymundo Campos-Vazquez et al (2012) atliktas tyrimas parodo, kad migracijos dėka, darbo užmokestis Meksikoje paaugo aštuoniais procentais. Tą teigia ir tradicinis paklausos-pasiūlos modelis: jeigu darbo paklausa krenta, darbo užmokestis turi didėti tiems, kurie lieka neemigravę, ir dirba nedidelės kvalifikacijos reikalaujančius darbus. Taigi, atsižvelgiant į tai, kad pradinio švietimo lygis Meksikoje šiuo metu yra aukščiausias per visą šalies istoriją, o perlaidos nemažėja, galima teigti, kad emigracija Meksikai išėjo į naudą.

Emigracija iš **Lietuvos** prasidėjo nuo nepriklausomybės atgavimo ir įsismarkavo 2004-2006 ir 2009-2010 metų laikotarpyje, po to kai Lietuva įstojo į Europos Sąjungą, bei susidūrė su ekonomine krize. Sipavičienės ir Stankūnienės (2011) teigimu, Lietuvos gyventojai jau nuo Pirmojo pasaulinio karo pasižymėjo aukštais migracinio mobilumas rodikliais. Jų teigimu „kai kas tai įvardijo kaip „lietuvio geną“, tačiau tokia pozicija yra nenoras žvelgti giliau ir ieškoti tikrųjų „bėgimo“ priežasčių, analizuoti migracijos vyksmą ir jo pasekmes“. Anot autorių šiandieninė emigracija nėra tik šio laikotarpio problema, tai ankstesnių metų migracijos tęsa. Minėtos ekonomistės atlikusios makroekonominių rodiklių grafinę analizę nustatė, kad yra išryškėjusi tiesioginė priklausomybė su nedarbu – augant nedarbui, tuo pačiu auga ir emigracija. Tai signalizuoja, kad Lietuvoje vyrauja ekonominė darbo emigracija, paremta „išgyvenimo“ strategija – žmonės sunkmečio laikotarpiu (augant nedarbui) šalis negeba pasirūpinti darbo netekusiais

gyventojais ir darbuotojai emigruoja, taip neprisidėdami prie šalies ekonominės padėties pagerėjimo. Ypač tai išryškėja jaunimo srityje, kadangi ten nedarbas yra ypač didelis, nors valstybės finansuojamų studijų vietų yra ypač daug, studijas pabaigę jauni, išsilavinę/kvalifikuoti darbuotojai, nesugebantys rasti darbo arba jį radus, dirbti dėl netenkinamo dydžio atlyginimo, tokiu atveju yra pasirenkama emigracija, vyksta „protų nutekėjimas“, neretai persifomuojantis į „protų praradimą“. Tačiau ilginiui, nutolus krizei, emigracijos motyvus keičia ne „išgyvenimo“ strategija, bet masinanti galimybė rinktis, to vedini dažnai emigruoja jauni žmonės, kurie neretai susiranda antrąsias puses bei ilgam įsitvirtina užsienyje. Taip pat Remiantis Rudžinskienės (2013) atliktomis išvadomis Lietuva per 2001-2012 metų laikotarpį neteko ~6proc. Šalies gyventojų, o vyresnio amžiaus gyventojų dalis padidėjo net ~12proc. Tai rodo Lietuvoje esant visuomenės senėjimo reiškinį, kuomet mažėja dirbančių ir socialines įmokas mokančių žmonių, o daugėja vyresnių, kuriems reikia mokėti pensijas. Ir nors į Lietuvą įplaukia didelės sumos emigrantų perlaidų, tačiau Rudžinskienės (2013) apskaičiuotas nuostolis 2012-tiems metams, kiek valstybė neteko pajamų dėl emigrantų (jeigu visi 2012 metais išvykusieji darbingo amžiaus žmonės būtų likę Lietuvoje, gavę vidutinį darbo užmokestį ir mokėję tuo metų taikomą gyventojų pajamų mokestį), visgi buvo didesnis nei perlaidų vertė. Apibendrinant trijų šalių emigracijos atvejus galima sudaryti tokią palyginamąją lentelę (žr. 5 lent.):

5 lentelė. Emigracijos poveikis šalies konkurencingumui Filipinų, Meksikos ir Lietuvos atvejais

Šalis (laikotarpis)/ Autorius	Emigracijos padariniai
Filipinai (1910-1970)/ Asch (1994)	Labiau naudinga dėl sumažėjusio nedarbo lygio; sumažėjusių ketinančių pasinaudoti mokslo subsidijomis, sveikatos parama; gaunamų didelių perlaidų; sėkmingai įgyvendintos „grįžimo namo“ programos.
Meksika (1990-2010)/ Campos-Vazquez et al (2012)	Labiau naudinga dėl gaunamų didelių perlaidų; išaugusio darbo užmokesčio; pradinio švietimo lygis aukščiausias šalies istorijoje.
Lietuva (1991-2012)/ Sipavičienė ir Stankūnienė (2011) Rudžinskienės (2013)	Labiau nuostolinga dėl – tendencijos neprisidėti prie šalies konkurencingumo gerinimo kriziniais laikotarpiais; netikslingo studijų finansavimo mechanizmo; „protų nutekėjimo“ ir „protų praradimo“; visuomenės senėjimo.

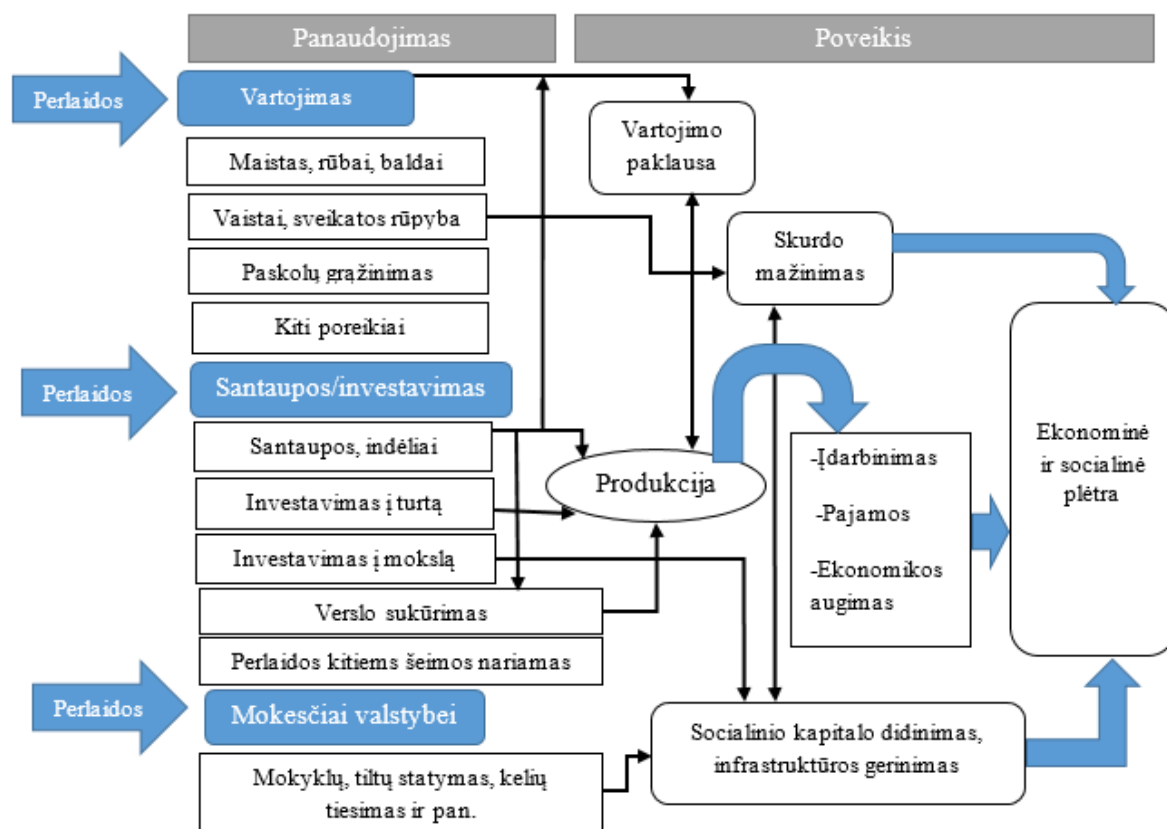
Sudaryta autorės pagal: Asch (1994); Campos-Vazquer et al (2012), Sipavičienė ir Stankūnienė (2011), Rudžinskienė (2013)

Taigi, matoma, kad Filipinų ir Meksikos emigracija atnešė daugiau naudos, negu nuostolio. Filipinų geroji patirtis rodo, kad institucijoms emigracijos problemą sugalvojus sušvelninti „grįžimo namo“ programa – šis nestandartinis veiksmas pasiteisino. O Meksikos atveju, emigracija labiau naudinga tapo dėl lankstesnės darbo rinkos – kuomet darbo paklausai krentant, darbo pasiūla sureagavo gana žymiai pakeldama darbo užmokestį. Tuo tarpu Lietuvoje, galbūt dėl šalies institucijų iniciatyvos dėl sprendimų

priėmimo emigracijos atžvilgiu stokos, galbūt dėl mažiau elastingos darbo rinkos, šalis išgyvena demografinę, „protų nutekėjimo“ ir visuomenės senėjimo krizę.

Panagrinėjus Filipinų Meksikos ir Lietuvos emigracijos ryšio su šalių konkurencingumu atvejus matyti, kad vienas aiškiausių matų, neaptartų teorinėje dalyje yra emigrantų perlaidos, todėl panagrinėsime jų transmisijos mechanizmą, arba kaip jos prisideda prie šalies ekonomikos būklės.

Pasak Giuliano et al (2009) emigrantų perlaidos turi įvairių ir ilgalaikių, mikro ir makro socioekonominių pasekmių, tačiau dera pažymėti, kad jos ryškiausios yra besivystančiose, o ne išsivysčiusiose šalyse. Žemiau pateiktame modelyje (žr. 7 pav.) pavaizduojama kaip veikia pinigų, gautų iš emigrantų perlaidų, transmisijos mechanizmas į šalies ekonomiką. Gaunamos pinigės lėšos gali būti panaudotos individualiai: vartojimui, santaupoms ar investavimui, bei valstybiniu mastu: valstybė nuo perlaidų surenka mokesčius, kurie vėliau gali būti panaudoti įvairiais tikslais. Modelyje pritaikyta prielaida, kad nuo emigrantų perlaidų surinktus mokesčius valstybė panaudos infrastruktūros ir kitų viešųjų gėrybių kūrimui ir/ar palaikymui, kas mažintų skurdą šalyje, taip pagerinant gyventojų gyvenimo kokybę.

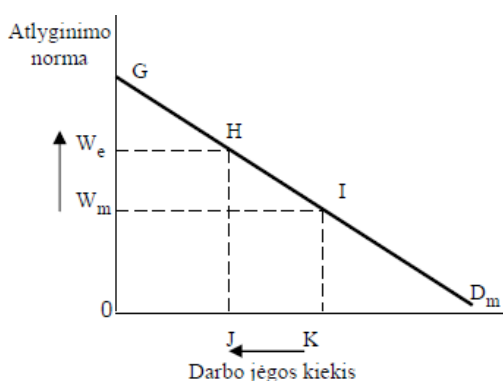

Šaltinis: Barai (2012), p. 6

7 pav. Perlaidų poveikis šalies socialinei ekonomikai

Iš perlaidų gauti pinigai gali būti įlieti į ekonomiką per tris kanalus: vartojimui panaudoti pinigai didina vartojimo paklausą, kurios dėka sukuriama didesnė produkcija. Pinigai gali būti panaudoti ir gydymuisi, bei paskolų grąžinimui tai mažina gyventojų skurdą, arba tikimybę pakliūti į skurdžiųjų sluoksnį, susidūrus su paskolos grąžinimu. Santaupos, sukauptos iš perlaidų, gali būti panaudotos investuojant į nuosavą verslą, savišvietą, bei kitiems tikslams, taip pat santaupos gali būti **nenaudojamos**, toliau didinant finansinį kapitalą. Sukurtas naujas nuosavas verslas prisideda prie ekonomikos gerinimo pasiūlydamas naujų darbo vietų, kurdamas pridėtinę vertę, mokėdamas mokesčius valstybei, taip pat naujos įmonės dažnai pasižymi naujomis technologijomis ar inovacijomis, kas taip pat prisideda prie šalies konkurencingumo didinimo. O investuojant į savišvietą, piniginės lėšos prisideda prie gyventojų švelniosios galios (ang. soft power) vystymo. Švelniosios galios sąvoką pirmą kartą paminėjo Harvardo profesorius Nye (1989) ir ją apibrėžia kaip „vieno veikėjo gebėjimas priversti daryti kitus tai, ko šie priešingu atveju nedarytų“. Siekiant paveikti kito žmogaus elgesį, naudojant prievartą (griežtąją galią) iš esmės priskiriama labiau ikisocialinei aplinkai, tačiau įtikinti kitą savanoriškai pakeisti savo interesus įmanoma tik tuomet kai abu veikėjai pripažįsta tas pačias socialines taisykles (Isoda, 2013). Taigi, kas prasidėjo kaip trumpo laikotarpio mikro-lygio nauda namų ūkiui, galiausiai tampa makro-lygio ekonomine jėga, vidutiniu arba ilgu laikotarpiu prisidedančia prie šalies ekonomikos.

Taip pat dera išnagrinėti darbo rinkos pusiausvyros veikimą - nuo darbo rinkos elastingumo priklauso darbo jėgos kiekio pokyčio poveikis darbo užmokesčiui. Kadangi darbo užmokestis daro didelę įtaką gyvenimo kokybei, nepakankamas atlyginimas už darbą yra dažna emigracijos priežastis. Tačiau, išvykstant darbo jėgai, priklausomai nuo darbo rinkos lankstumo – didėja darbo užmokestis. Kuo darbo rinkos paklausos ir pasiūlos kreivės statesnės – tuo rinka yra lankstesnė prisitaikymui prie bet kokių pokyčių ir tuo pačiu – efektyvesnė. Emigracijos naudą likusiems darbuotojams galima nesunkiai pavaizduoti grafiškai:

Šaltinis: McConnell ir Brue (1986), p. 289–290

8 pav. Darbo jėgos kiekio sumažėjimo poveikis atlyginimo normai

Esant ganėtinai lanksčiai darbo jėgos paklausai, kaip parodyta 8 paveiksle, sumažėjus darbo jėgos kiekiui, arba emigravus K-J darbingo amžiaus žmonių, atlyginimo norma turėtų pakilti iki We lygio. Darbdaviai, siekdami neprarasti darbo jėgos, ne tik didina atlyginimus, bet ir imasi kitų, dar vadinamų papildomomis socialinės darbo naudomis priemonių – draudžia darbuotojus gyvybės draudimu, taiko motyvacinės sistemos, rengia šventes vaikams ir darbuotojams. (Lietuvos laisvosios rinkos institutas, 2006) Taip gėrėja pragyvenimo lygis, nes sumažėjus gyventojų skaičiui, padidėja BVP dalis, tenkanti vienam gyventojui. Dėl atsiradusių laisvų Darbo vietų didėja paklausa darbo jėgai, tuo būdu didindama darbo užmokesčio lygį. Dėl padidėjusių namų ūkių pajamų didėja vidaus vartojimas ir investavimas, tikėtina savoje šalyje (Nacionalinės plėtros institutas, 2006), Deja, tačiau tai yra daugiau teorijomis, ir sėkmingiausiu scenarijumi pagrįsti teigiami emigracijos bruožai, kurie Lietuvoje neatsispindėjo, taip kaip tai buvo Filipinuose ar Meksikoje. Faktinis nuostolis yra toks, kad dėl emigracijos didėja darbo jėgos trūkumas, tuo pačiu mažėja gamyba ir investicijos. Darbo jėgos trūkumą potencialiai gali kompensuoti:

- Investicijos į esamus darbuotojus, pakeliant jų našumą;
- Investicijos į technologijas, kurios leistų sumažinti reikalingų darbuotojų skaičių;
- Papildomos darbo jėgos pritraukimas (imigrantai).

Tačiau jeigu darbo jėgos trūkumo kompensuoti nepavyks, tai šios trumpalaikės investicijos į padidintą darbo užmokestį, neatsipirkusios investicijos į darbo jėgos trūkumo kompensavimą, gali lemti, kad įmonė bus priversta kompensuoti darbo sąnaudas sumažinti minėtas investicijas, kas potencialiai gali lemti ekonomikos augimo lėtėjimą (Nacionalinės plėtros institutas, 2006).

Perlaidų įsisavinimą ir sumažėjusios darbo jėgos kiekio poveikį atlyginimo normai reguliuoja vartojimo ir darbo rinkos, atitinkamai. Jeigu procesai yra efektyvus ir per pakankamai trumpą laikotarpį jie veikia pagal palankiausią šaliai scenarijų, jie tampa teigiamu emigracijos padariniu. Tačiau jeigu taip neatsitinka ir šie procesai neprisideda prie šalies ekonomikos ir trūkstamos darbo jėgos kompensavimo, emigracija gali lemti šalies ekonomikos augimo lėtėjimą. Prie šių procesų efektyvumo, gali prisidėti šalies institucijos, tačiau, kadangi rinka yra „gyvas organizmas“, ją sureguliuoti pagal tam tikrus rėmus gali būti išties sudėtinga.

Apibendrinant emigracijos poveikio šalies konkurencingumui teoriją buvo suformuotas emigracijos poveikio kilmės šalies konkurencingumui modelis, apimantis demografines ir ekonomines sritis bei identifikuojantis teigiamas ir neigiamas emigracijos poveikio kilmės šalies konkurencingumui puses. Tolesnėse tyrimo dalyse siekiama jo veiksmingumą patikrinti empiriškai - nustatyti emigranto iš Lietuvos profilį bei įvertinti kokį poveikį Lietuvos konkurencingumui padarė bendras emigracijos srautas.

2. EMIGRACIJOS POVEIKIO ŠALIES KONKURENCINGUMUI METODOLOGIJA

Prieš atliekant tyrimą yra svarbu apibrėžti jo metodologiją. Tai yra bendrų tam tikro objekto principų bei metodų visuma, kurios pagrindu yra nustatoma tiek dabartinė, tiek prognozuojama tyrimo objekto būklė. Metodologija apima tyrimo etapus, jų eiliškumą bei nuoseklumą. Siekiant įvykdyti tyrimo uždavinius, išskiriamos hipotezės, kurių patvirtinimas/paneiginimas atliekamas pasitelkus statistinių duomenų analizės, palyginimo, koreliacinės ir regresinės analizės bei prognozavimo metodus.

2.1. Emigracijos poveikio šalies konkurencingumui tyrimo etapai

Teorinėje dalyje buvo išanalizuotos teigiamos ir neigiamos emigracijos pasekmės šalies konkurencingumo dedamosioms (išvardyti konkrečiai dedamąsias). Nors teigiamų pasekmių šalies konkurencingumui yra pakankamai nemažai, išnagrinėjus jų teorinį pagrindimą buvo konstatuota, kad jos teigiamas poveikis yra trumpalaikis ir pagrįstas prielaida, jog emigracijos antrinė nauda bus tikslingai įsisavinta. Lietuvai patiriant nenutrūkstantį emigrantų srautą tai yra ypatingai skaudi problema. Atsižvelgiant į probleminę situaciją, siekiama įvertinti, kokį poveikį emigracija daro Lietuvos konkurencingumui. Tyrimas bus vykdomas tokiais etapais (žr. 6 lent.):

6 lentelė. Tyrimo etapai ir jų tikslai

Eil. Nr.	Tyrimo etapo pavadinimas ir pritaikytas tyrimo metodas	Tikslas
1.	Emigracijos struktūros Lietuvoje ir emigranto profilio statistinė analizė Tyrimo metodas: statistinių duomenų analizė, teorinė literatūros analizė	Remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis išanalizuoti Lietuvos emigracijos struktūrą ir dinamiką 2004-2014 m. laikotarpiu bei apibrėžti Lietuvos emigranto profilį.
2.	Lietuvos konkurencingumą nusakančių rodiklių nustatymas Tyrimo metodas: statistinių duomenų analizė, palyginimas	Išanalizavus esamą Lietuvos makroekonominę būklę, identifikuoti Lietuvos konkurencingumą nusakančius rodiklius analizuojamu 2004-2014 m. laikotarpiu.
3.	Emigracijos poveikio Lietuvos konkurencingumui nustatymas ir suformuluotų hipotezių patvirtinimas/paneiginimas. Tyrimo metodai: koreliacinė analizė ir polinominė bei tiesinė regresinė analizės, palyginimas, prognozavimas	Nustatyti emigracijos poveikį Lietuvos konkurencingumui pagal pasirinktus makroekonominis rodiklius bei empirinio tyrimo rezultatų pagalba patvirtinti/paneigti išsikeltas hipotezes. (Empirinė dalis)

4.	Emigracijos procesų valdymo rekomendacijų formulavimas	Apžvelgus esamą emigracijos procesų valdymą ir atsižvelgus į atlikto empirinio tyrimo rezultatus, suformuoti rekomendacijas, kaip pagerinti emigracijos valdymo procesą, įtakojantį Lietuvos konkurencingumą. (Empirinė dalis)
----	---	--

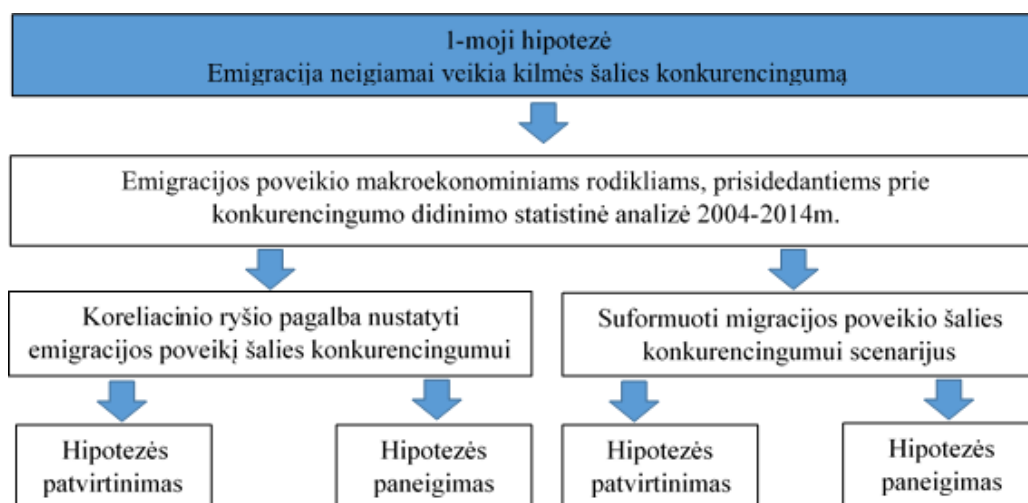
Sudaryta autorės

Metodologinėje tyrimo dalyje, pirmuoju ir antruoju etapu bus siekiama įvertinti esamą Lietuvos emigracijos ir konkurencingumo situaciją 2004 m. - 2014 m. laikotarpiu, didžiausią dėmesį skiriant naujausiems duomenims. Detalesnė šių veiksnių struktūros analizė atskleis esamas bei potencialias problemines sritis. Trečiajame etape, pritaikius empirinius tyrimo metodus (koreliacija ir tiesinė regresija), įvertinamas emigracijos poveikis makroekonominiams rodikliams. Tiesinės regresijos metodo pagalba bus suformuoti tiesiniai tikimybiniai modeliai, siejantis neto emigracijos pokyčius su konkurencingumo dedamųjų pokyčiais, kurie panaudojami suformuluojant realistinį, optimistinį ir pesimistinį scenarijus. Scenarijai atskleis trumpalaikį, vidutinės trukmės ir ilgalaikį emigracijos poveikį Lietuvos konkurencingumui.

Atsižvelgiant į probleminę emigracijos situaciją Lietuvoje buvo suformuluotos tolesnio tyrimo hipotezės:

- 1) Emigracija neigiamai veikia kilmės šalies konkurencingumą.
- 2) Šalies ekonominės emigracijos politika yra efektyvi ir tinkama.

Hipotezių tyrimo krypties etapai yra pavaizduoti žemiau esančiuose paveiksluose (žr. 9 ir žr. 10 pav.):

Sudaryta autorės

9 pav. Pirmosios hipotezės nagrinėjimo struktūra

Šioje darbo dalyje bus aptariama emigracijos proceso raida Lietuvoje. Pagal teorinėje dalyje identifiikuotas emigracijos poveikio sritis šalies konkurencingumui – ekonominiams, darbo rinkos, technologijų, demografiniams ir socialiniams kultūriniais rodikliams - bus atlikta šių rodiklių statistinė analizė 2004-2014 metais.

1-mos hipotezės detalesnė veiksnių seka:

1. Išskirti konkurencingumą apibrėžiančius veiksniai, turinčius sąlyginai stipriausią koreliacinę ryšį su emigracija, (žr. 1 priedą)
2. Polinominės regresijos pagalba suformuoti 2015 metų realistinę emigracijos prognozę, (žr. 2 priedą)
3. Suformuoti 2015 optimistinę bei 2015 pesimistinę prognozes (realistinės prognozės 30 procentinių punktų, atitinkamai, teigiami ir neigiami nuokrypiai), (žr. 3 priedą)
4. Apskaičiuoti kiekvienų 2004-2015 metų pokytį procentiniais punktais, (žr. 3 priedą)
5. Su TREND funkcijos pagalba suformuoti kiekvieno scenarijaus pokyčio procentiniais punktais prognozę 2016-2030 metams, (žr. 3 priedą)
6. Apskaičiuoti akumuliuotą procentinių punktų pokytį, tam, kad matyti kiek pasikeis rodiklis lyginant su 2004 metais, (žr. 3 priedą)
7. Kiekvienam išskirtam konkurencingumą apibrėžiančiam veiksniai suformuojama tiesinės regresijos lygtis, kuri priklauso nuo emigracijos,
8. Apskaičiuojamas kiekvieno išskirto konkurencingumą apibrėžiančio veiksnio trys scenarijai 2015-2030 metų laikotarpiui.
9. Apskaičiuojami akumuliuotą procentinių punktų pokytį, tam, kad matyti kiek pasikeis rodiklis lyginant su 2004 metais.

1-mo etapo skaičiavimuose bus atliekama koreliacinė analizė, siekiant nustatyti emigracijos ir konkurencingumo rodiklių koreliacinius ryšius. Tai yra ryšiai, kurie pasireiškia, kaip priklausomybė tarp atsitiktinių dydžių taip, jog vieno dydžio pokytis veikia kito dydžio pasisikirstymą. Esant koreliaciniams ryšiams. Priklausomai nuo reikšinių vystymosi krypties, koreliacinis ryšys gali būti teigiamas (tiesioginis) arba neigiamas (atvirkštinis). Teigiamas ryšys yra toks, kuomet veiksnio ir rezultatinio požymio reikšmės kinta viena kryptimi – mažėja arba didėja. Neigiamas ryšys rodo, kad veiksnio ir rezultatinio požymio reikšmės kinta priešingomis kryptimis – vienam augant, kitas veiksnys mažėja, arba atvirkščiai (Gabrevičienė, 2012).

Tam, kad galima būtų prognozuoti, vertinti tendencijas ir kurti galimas situacijas, bus apskaičiuota kiekybinių kintamųjų tarpusavio priklausomybė, įvertinant MS Excel programa apskaičiuotus koreliacinius ryšius (r) tarp šalies konkurencingumą atspindinčių rodiklių ir emigracijos. Pagal koreliacijų vertinimo taisykles, sakoma, kad tarp kintamųjų yra (Bartosevičienė, 2007):

- labai silpnas ryšys, jei $|r| \leq 0,3$;
- silpnas ryšys, jei $-0,5 < r \leq -0,3$ arba $0,3 < r \leq 0,5$;
- vidutinio stiprumo ryšys, jei $-0,7 < r \leq -0,5$ arba $0,5 < r \leq 0,7$;
- stiprus ryšys, jei $-0,9 < r \leq -0,7$ arba $0,7 < r \leq 0,9$;

- labai stiprus ryšys, jei $-1,0 < r \leq -0,9$ arba $0,9 < r \leq 1,0$.

Taip pat bus pateikta kiekvieno rodiklio P vertė. Tai rodiklis, paskaičiuotas naudojantis MS Excel Data analysis priemonės Regression funkcija kiekvienam konkurencinumą apibrėžiančiam rodikliui atskirai. Jeigu P vertė yra didesnė už pasirinktą reikšmingumo lygmenį $\alpha=0.1$, tuomet vadinasi, ryšys nėra statistiškai reikšmingas. Tolesniems skaičiavimams atrinkti tik tie rodikliai, kurių koreliacinis ryšys yra vidutinio stiprumo arba stipresnis.

Rašant migracijos procesų scenarijus bus naudojami polinominiai ir tiesiniai tikimybiniai regresiniai modeliai. 2-trame etape polinominio modeli pagalba pagal esamų duomenų perlanko (mažiausius ir aukščiausius) taškus yra suformuojama prognozė 2015 metų emigracijos prognozė. Gauti rezultatai bus laikomi realistine prognoze. 3-iame etape paruoštos ir optimistinė bei pesimistinė prognozėmis bus laikomis realistinės prognozės 30 procentinių punktų, atitinkamai, teigiami ir neigiami nuokrypiai. Realistinis scenarijus yra tarpinis variantas tarp optimistinio ir pesimistinio scenarijų – jis atspindi dabartinės situacijos tendencijas ir derina optimistinio ir pesimistinio scenarijaus prielaidas. Apskaičiavus kiekvienų 2004-2015 metų pokytį procentiniais punktais (4-tas etapas), 5-tame etape prognozuojant emigracijos pokyčius procentiniais punktais 2016-2030 metams bus naudojama MS Excel programos funkcija TREND. Ši funkcija atspindi buvusių duomenų tendenciją norimam laikotarpiui. Kiekviename scenarijuje galima išskirti tris laikotarpius: trumpalaikį (iki 1 metų; 2015 metai), vidutinės trukmės (2-5 metai; 2016-2020 metai) ir ilgalaikį (7-16 metų; 2021 ir 2030). Bei 6-tame etape apskaičiuoti akumuliuotą procentinių punktų pokytį, tam, kad matyti kiek pasikeis rodiklis lyginant su 2004 metais.

Suformavus emigracijos pokyčio proceso scenarijus 2015-2030 metams bus atliekama regresinė analizė (7-tas etapas) ir formuojami konkurencinumą apibrėžiančių rodiklių scenarijai (8-tas etapas). Regresinės analizės tikslas būtų nustatyti statistinį modelį, kurio pagalba vieno kintamojo reikšmės būtų galima prognozuoti su kito rodiklio reikšmėmis. Kiekviename modelyje bus du kintamieji: priklausomas ir nepriklausomas. Nepriklausomu kintamuoju laikoma emigracija, o nuo jos pokyčių priklausys ekonominių, darbo rinkos, technologinių bei socialinių-kultūrinių rodiklių pokyčiai. Bendriausias tiesinis tikimybinis modelis, siejantis dydžius X ir Y, atrodo taip:

$$Y = A+B*X \quad (2)$$

čia:

A ir B – nežinomos konstatantės,;

X – emigracija, tai nepriklausomas kintamasis pagal kurio reikšmės bus prognozuojama;

Y – įvairūs konkurencingumą apibrėžiantys rodikliai, arba kintamieji, kurių reikšmes bus prognozuojamos (Gabrevičienė, 2012).

Taigi, išryškinus išsikeltų hipotezių bei tyrimo kryptis, galima bus įgyvendinti esminį tyrimo tikslą, t.y. įvertinus emigracijos poveikį šalies konkurencingumui pateikti emigracijos poveikio šalies konkurencingumui konkrečius aspektus ir įvardinti galimas tobulinimo kryptis.

Sudaryta autorės

10 pav. Antrosios hipotezės nagrinėjimo struktūra

Antrosios hipotezės nagrinėjimo struktūra yra atvaizduota, žr. 10 pav. Analizuojant Lietuvos ekonominės emigracijos reguliavimo teisinius dokumentus per analizuojamą 2004-2014 metų laikotarpį bus galima įvertinti, kokie ekonominės emigracijos aspektai buvo laikomi problemineis, kokios valdžios institucijos buvo atsakingos už ekonominės emigracijos reguliavimą ir kokią strategiją jos naudojo. Priklausomai nuo ekonominės emigracijos reguliavimo efektyvumo, bus išsiaiškinta ar iš Lietuvos emigruoja tie žmonės, kurie yra galintys labiausiai prisidėti prie Lietuvos konkurencingumo didinimo. Tiksliau tariant, emigracijos mastai ir emigranto profilis bus šalies emigracijos reguliavimo efektyvumo rezultatas.

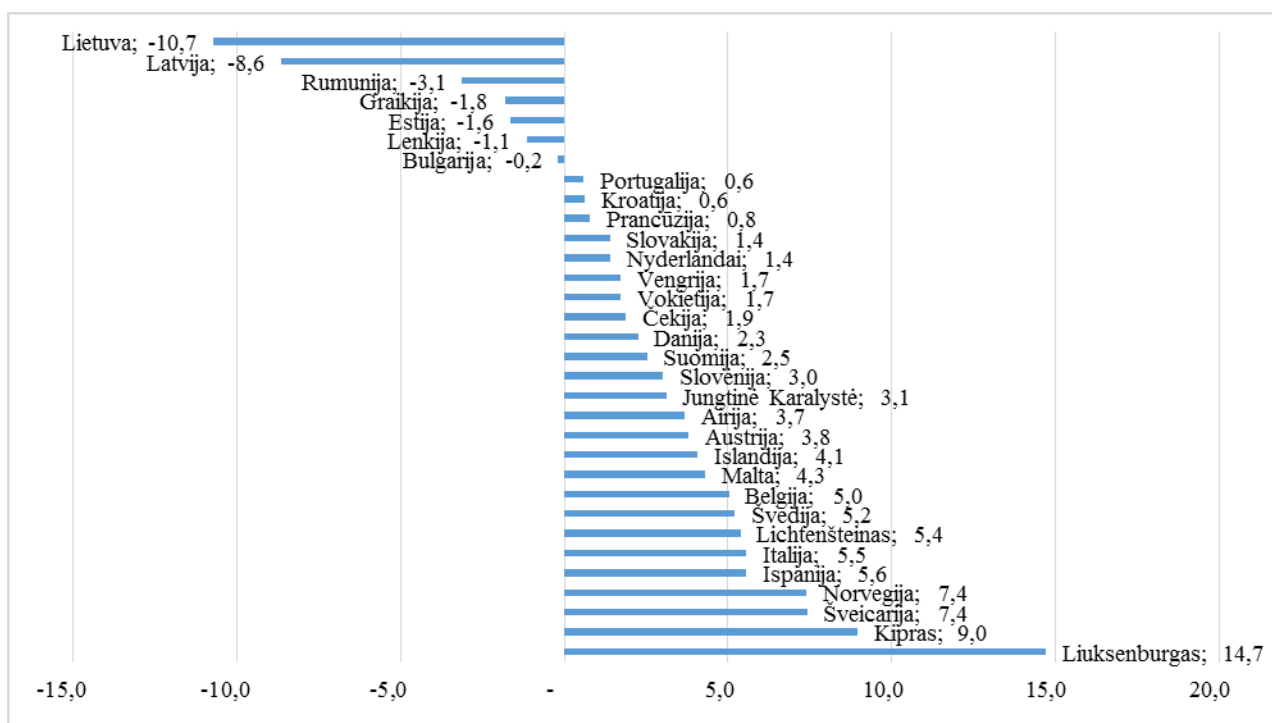
Pirmosios hipotezės patvirtinimas reikštų, kad emigracija gali reikšmingai paveikti kilmės šalies konkurencingumą. Antrosios hipotezės patvirtinimas arba paneigimas leistų įvertinti Lietuvos valstybės institucijų, atsakingų už ekonominės emigracijos valdymą, politikos ir konkrečių priemonių taikymo efektyvumą.

2.2. Emigracijos struktūros Lietuvoje ir emigranto profilio analizė 2004-2014 m. laikotarpiu

2.2.1. Bendri Lietuvos emigracijos rodikliai

Nuo 2004 metų gegužės 1 dienos, kuomet Lietuva įstojo į Europos Sąjungą, jai buvo suteikta teisė naudotis keturiomis pamatinėmis laisvėmis, kurios buvo sukurtos Europos Bendrijos: laisvas asmenų judėjimas tarp ES valstybių narių (svarbiausi aspektai - tai teisė į darbą, gyvenimą bet kurioje ES šalyje, be sienos kontrolės tarp valstybių narių panaikinimas); pagrindinės laisvės ES piliečiams kitose valstybėse narėse (tokių kaip lygios pilietinės, politinės ir ekonominės teisės); imigracijos ir prieglobsčio politika, bei bendra politika trečiųjų šalių ES piliečių atžvilgiu (Hix, 2006, p. 402).

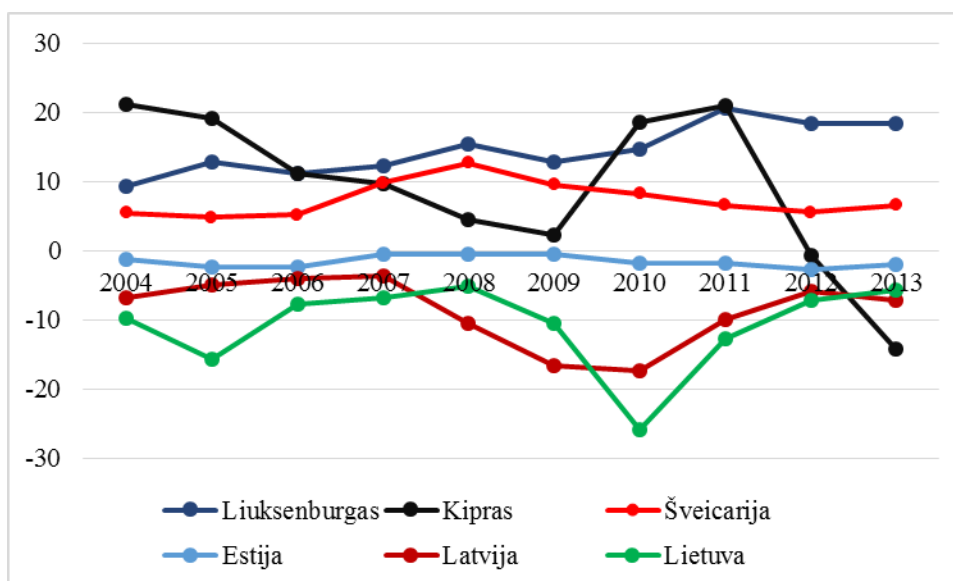
Apibrėžus šitas ir dar nepamintetas teises, matoma, kad jų visuma, o ypač piliečių naudojimas pirmąją jiems suteikta laisve ir buvo pagrindinė priežastis emigracijos iš Lietuvos augimui. Kuomet Lietuva tapo ES nare, jos piliečiams dirbti, gyventi ar mokytis kitoje šalyje tapo dar paprasčiau. Tačiau lyginant Lietuvą su kitomis ES šalimis, emigracijos susistemintais 2004-2013 metų duomenimis, matome, kad emigracija Lietuvoje yra ne tik didelė, tačiau didžiausia tarp visų ES šalių.

Sudaryta pagal: Eurostat duomenis

11 pav. Neto gyventojų migracijos indeksas ES valstybėse 2004-2013 m.m. (neto migracija tūkstančiui šalies gyventojų)

Tokiu būdu suformatuoti duomenys atskleidžia, kad Lietuva yra šalis, kuri per devynerių metų laikotarpį daugiausiai prarado individų, būtent per emigracijos kanalą. Agreguoti duomenys atskleidžia suminę viso laikotarpio situaciją, tačiau tam, kad žinoti dabartinę situaciją derėtų panagrinėti duomenis pamečiui. Tikslui įgyvendinti buvo pasirinktos trys Baltijos šalys, kadangi visos trys pakliūna tarp septynių ES šalių, kurių neto migracija yra neigiama (emigravo daugiau nei imigravo) 2004-2013 metų laikotarpyje tūkstančiui šalies gyventojų. Palyginimui atrinktos papildomai trys ES šalys, kurių pagal tokius pačius kriterijus neto migracija buvo didžiausia (daugiau atvyko nei išvyko): tai būtų Lichtenšteinas, Kipras ir Šveicarija.

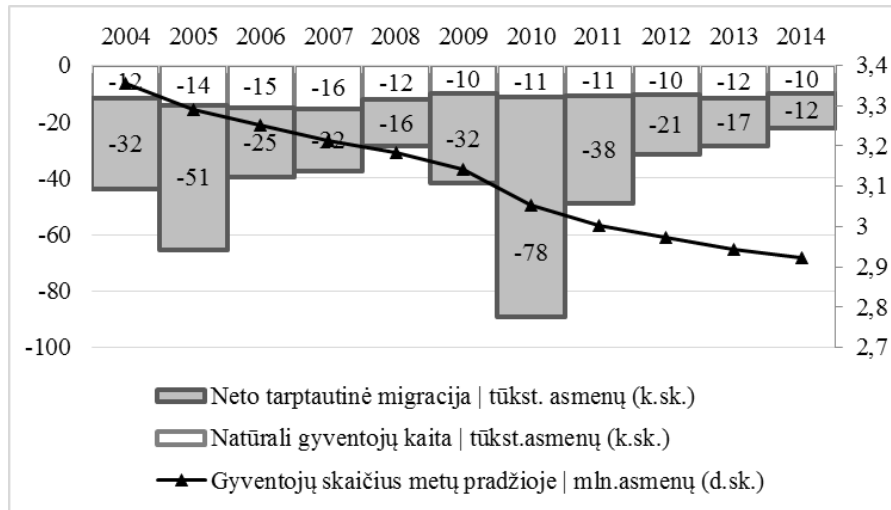

Sudaryta pagal: Eurostat duomenis

12 pav. Neto gyventojų migracijos indeksas pasirinktose ES valstybėse 2004-2013 m.m. (neto migracija tūkstančiui šalies gyventojų) pamečiui

Pastebima, kad Lichtenšteine neto migracijos tendencija tik gerėja, Šveicarijoje ji, galima sakyti stabili. Estijoje taip pat pastebima stabili, šiek tiek neigiama neto migracija. Tuo tarpu matyti, kad Kipre situacija kardinaliai pasikeitė. Dėl 2012 metais ten iškilusių nesusipratimų ir to pasekmių, Kipras ne tik nebegeneruoja teigiamos neto migracijos, bet, atvirkščiai, 2013 metais Kipras yra šalis, kurios emigracija viršijo migraciją smarkiausiai iš visų ES šalių. Ne tik Kipras, bet ir Latvija 2013 metais neigiama neto migracija aplenkė Lietuvą. Taigi, nors pastaraisiais duomenimis Lietuva nėra pirmaujanti emigracijos šalis

ES, tačiau agreguotas 2004-2013 metų rodiklis, akivaizdžiai parodo, kad tai yra neabejotinai didelė problema Lietuvos konkurencingumui.

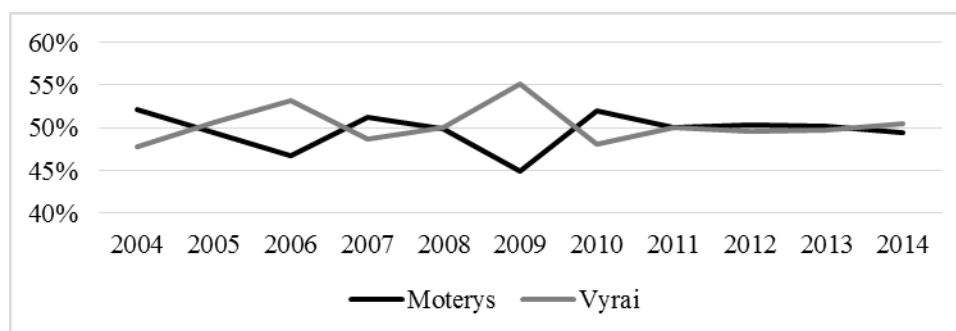
Sudaryta pagal: Lietuvos statistikos departamento duomenis

13 pav. Lietuvos gyventojų skaičiaus dinamika ir jos veiksniai

Demografinis poveikis įvardijamas kaip vienas realiausių ir akivaizdžiausių emigracijos padarinių. Oficialiais duomenimis, (žr. 13 pav.), 2004-2014 metais iš Lietuvos emigravo 476 tūkst. žmonių, kadangi nuo 2010 metų nebeviešinama nedeklaravusių išvykimo emigrantų, galima manyti, kad išvykstančiųjų skaičius yra dar didesnis. Neigiamas migracijos saldo sudaro 344 tūkst. žmonių, pridėjus gyventojų skaičiaus mažėjimą dėl neigiamos natūralios gyventojų kaitos, bendras gyventojų skaičiaus mažėjimas 2004-2014 metais yra 434 tūkst. žmonių. Taigi, vien pagal oficialius duomenis mažėjimas dėl migracijos sudaro 72 proc. gyventojų netekties. Realūs migracijos mastai, kitaip negu tiksliai statistiškai fiksuojami gimstamumo ir mirtingumo rodikliai, gali būti oficialiai sunkiai užfiksuoti, todėl gali būti didesni negu turimi statistiniai duomenys, tad tikėtina, kad emigracija sudaro dar didesnę gyventojų skaičiaus mažėjimo dalį (Motieka ir kt., 2006, p.181).

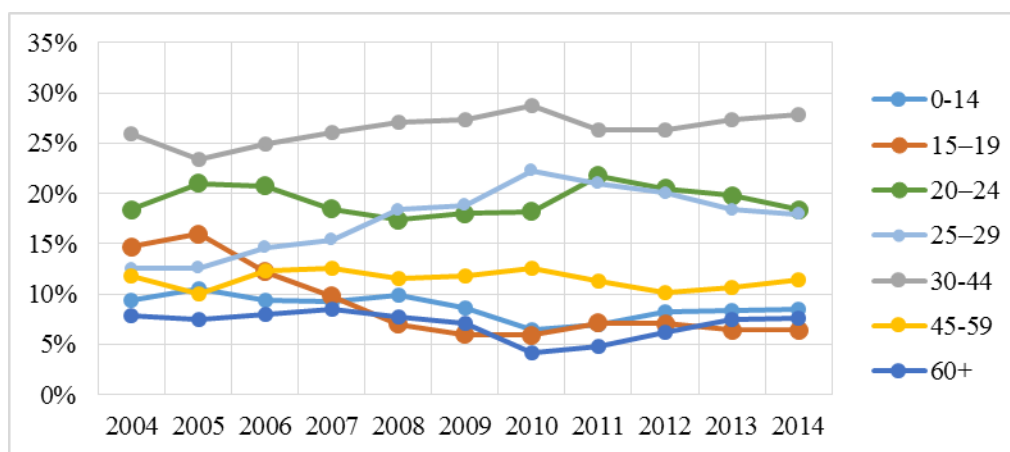
2.2.2. Emigranto profilis

Siekiant suvokti kokį poveikį emigracija daro šalies konkurencingumui svarbu išsiaiškinti emigruojančio Lietuvos gyventojų profilį, kuris susiformuoja priklausomai nuo daugumos emigrantų amžiaus, išsilavinimo, santuokinės padėties, ekonominio aktyvumo ir kitų charakteristikų. Statistinių duomenų analizė atlika remiantis Lietuvos statistikos departamento oficialiai pateikiamais duomenimis:

14 pav. Legaliai emigravę Lietuvos gyventojai pagal lytį 2004-2014 m., proc. (Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas)

Statistinių duomenų analizė 2004 - 2014 m. laikotarpiu parodė, kad moterų ir vyrų tarp emigrantų santykis pastaruosius metus yra nusistovėjęs ir tarpusavyje beveik lygus. Didžiausias nukrypimas nuo normos buvo krizės laikotarpiu, t.y. 2009 metais, kuomet, tikėtina, vyrai nusprendė emigruoti, siekdami aprūpinti šeimas, kadangi Lietuvoje tuo metu buvo aukštas nedarbas. Tačiau, lyginant susumuotą 2004-2014 metų statistiką santykis yra sekantis: moterys sudaro 49,7 proc., vyrai - 50,3 proc., tai reiškia, kad tik 0,5 procento vyrai yra linkę emigruoti labiau nei moterys.

Sudaryta pagal: Lietuvos statistikos departamento duomenis

15 pav. Legaliai emigravę Lietuvos gyventojai pagal amžių 2004-2014 m., proc.

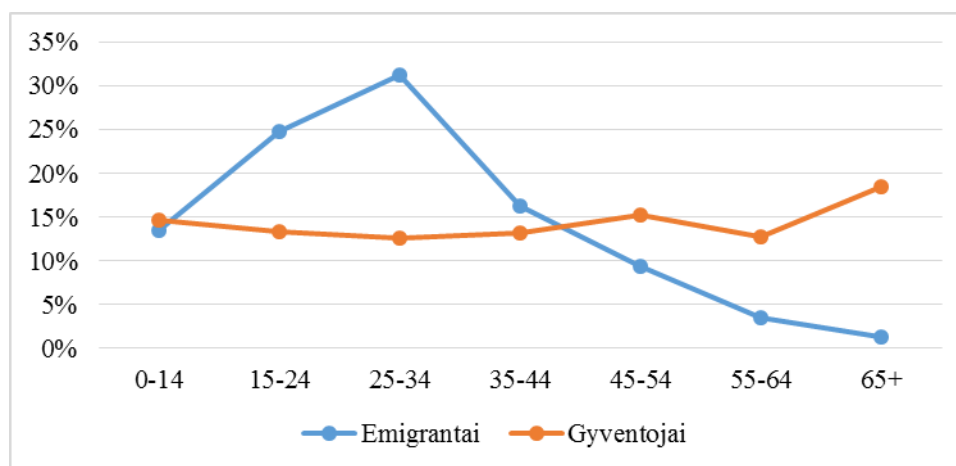
Analizuojant emigrantų dinamiką pagal amžiaus grupes, matoma, kad labiausiai sumažėjo 15-19 metų amžiaus emigrantų dalis, taip pat sumažėjo ir vyriausios amžiaus grupės žmonių emigracija, tuo tarpu 20-24, 25-29 metų grupės emigracija išaugo. Stabiliai daugiausiai emigruojantys yra 30-44 metų Lietuvos gyventojai. Mokyklinio amžiaus ir pensinio amžiaus žmonių gana didelė emigracija nuo Lietuvos įstojimo į ES sumažėjo, tai rodo Sipavičienės ir Stankūnienės (2011) aprašytą reiškinį, kuomet 10-ojo dešimtmečio pradžioje prie pirmųjų emigrantų, kurie jau įsitvirtino užsienyje, prisijungia jų šeimos nariai (tėvai ir vaikai),

neretai ir kiti giminės, pamažu pakeitė jaunos darbo jėgos, ypač 25-29 metų, emigracija (Sipavičienė ir Stankūnienė, 2011).

2004 metais judėjimas tarp ES šalių tapo paprastesnis – legalizuojama daugelis jos procesų, matomai įsivyravo individų (mokyti arba užsidirbti ir grįžti) emigracija. Emigruojantys 20-24 metų amžiaus asmenys matomai emigruoja studijuoti, o 25-29 metų amžiaus asmenys, emigruoja išsilavinę Lietuvoje, tačiau neįsivirtinę darbo rinkoje, ieškantys naujų galimybių. Sipavičienė ir Stankūnienė (2011) teigia, kad tuo metu migracijos srautuose vyravo tokie motyvai, kaip „profesinės ambicijos“, „savirealizacija“, „noras išbandyti save“, todėl jaunimas vis dažniau emigruodavo siekti mokslo ir/arba darbo užsienyje. Migracijos srautus vis dažniau ėmė formuoti „galimybė rinktis“, o ne būtinybė išvykti, tam kad „užsidirbti išgyvenimui“. Tačiau kriziniu laikotarpiu, dėl makroekonominių (nedarbo) ir mikroekonominių (turimi finansiniai įsipareigojimai, verslo, darboviečių bankrotai) spaudimo emigracija pasiekė katastrofiškas aukštumas. 2010 metais atliktas potencialios migracijos tyrimas rodo, kad beveik 60 proc. jaunimo iki 29-erių metų nori emigruoti iš Lietuvos. Tokia statistika atkleidžia emigrantų, ypač jaunų „nusivylimą valdžia ir Lietuva“ ir kriziniu laikotarpiu buvo įgavęs netgi bėgimo iš Lietuvos bruožų (Sipavičienė ir Stankūnienė, 2011).

Nors pastaraisiais metais emigracijos srautai sumažėjo ir ekonominė padėtis pasitaisė Lietuvos statistikos departamentas (2014) paskelbė, jog 2014 metais dauguma darbingo amžiaus moterų (84,3 proc.) ir šio amžiaus vyrų (79,8 proc.) prieš išvykdami iš šalies nedirbo vienerius metus ir ilgiau. Kas įrodo, jog darbo jėga vis dar susiduria su finansinėmis bėdomis ir tam kad jas išspręsti – ryžtasi emigruoti. 2014 metų padėtis rodo, kad 64 proc. emigrantų srauto sudarė 20-44 metų Lietuvos gyventojai, todėl galima daryti išvadas, kad ne mažiau nei 50 proc. emigravusių 2014 metais nedirbo metus ar ilgiau. Tokį rodiklį reikėtų vertinti labai kritiškai, kadangi tai parodo, jog pusė darbingo amžiaus emigracijos srauto ryžosi emigruoti, tam kad „užsidirbti išgyvenimui“.

Lyginant emigravusių ir visų likusių Lietuvoje gyventojų pasiskirstymą pagal amžiaus grupes (žr. 16 pav.) parodo, kad jauno amžiaus Lietuvos piliečių emigracija lemia „protų nutekėjimo“ arba netgi „protų praradimo“ bei Lietuvos senėjimo reiškinius.

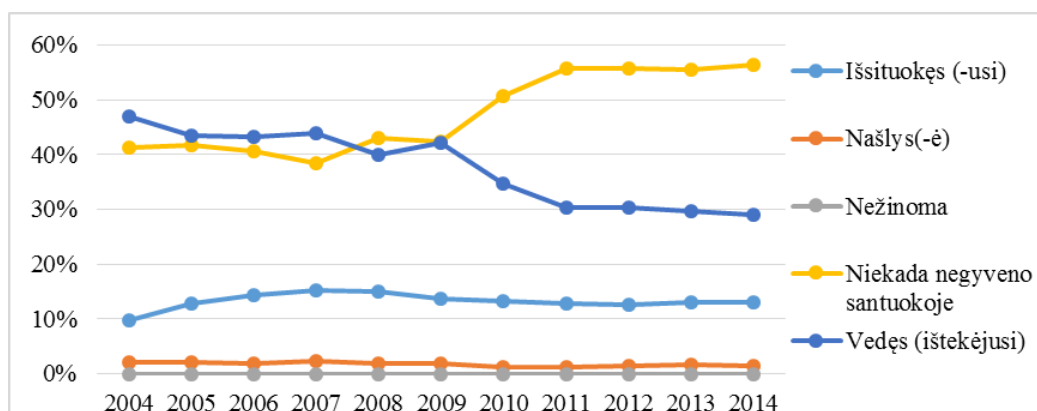

Sudaryta pagal: Lietuvos statistikos departamento duomenis

16 pav. Emigrantai, deklaruoję išvykimą, ir nuolatiniai Lietuvos gyventojai pagal amžiaus grupes 2014 metais, proc.

Emigracijos poveikio nekompensavimas teigiamu natūralios gyventojų kaitos rodikliu, kuris Lietuvoje yra neigiamas jau daugiau nei pastarųjų dešimt metų, reiškia ne tik krašto gyventojų skaičiaus ir tautos mažėjimą bet ir demografinės situacijos šalyje blogėjimą, pasireiškiantį gyventojų senėjimu. Savo ruožtu šis procesas taps kliūtimi ne tik ekonomikos plėtrai, bet ir papildomu politinių įtampų šaltiniu (Motieka ir kt, 2006, p.101).

Nagrinėjant išvykusiuosius pagal santuokinę padėtį (žr. 17 pav.) matyti, kad 2004 metais 47 proc. emigrantų buvo vedę, o niekada negyvenę santuokoje sudarė 42 proc., kiti rodikliai sudarė apie 11 proc. asmenų. Tačiau iki 2014 metų santuokinė gyventojų padėtis palaipsniui pasikeitė iš esmės: 55 proc. emigravusių iš Lietuvos sudaro asmenis, kurie nėra gyvenę santuokoje, o 30 proc. - susituokę.

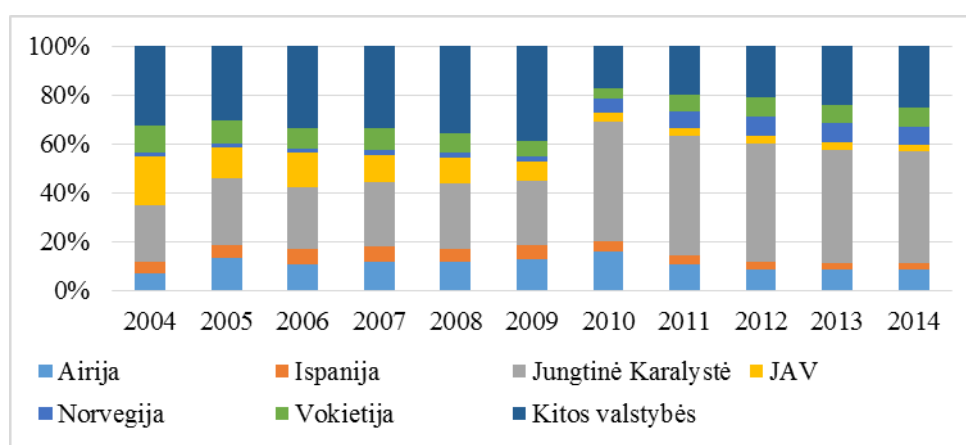

Sudaryta pagal: Lietuvos statistikos departamento duomenis

17 pav. Emigrantai, deklaruoję išvykimą pagal santuokinę padėtį, 2004-2014 metais, proc.

Galima išvada, kad pasitvirtino prieš tai išdėstyti teiginiai, jog šeimų emigravimą pakeitė individų emigravimas. Žmonės emigruoja norėdami užsitikrinti didesnes įplaukas, prieš kurdami šeimą, kad ją išlaikytų. Taip pat norėdami užsidirbti pradiniam būsto paskolos įnašui, ar apskritai, būstui. Demografijos požiūriu tiesioginį emigracijos poveikį gyventojų mažėjimui dar sustiprina tai, kad Lietuvą palieka potencialūs gimdytojai, kas trikdo demografinę pusiausvyrą. Kaip vienas iš veiksnių, kodėl Lietuvos natūralios gyventojų kaitos neto rodiklis yra neigiamas, nurodomas „atidėto gimdymo efektas“ dėl emigracijos ir darbo užsienyje (Motieka ir kt., 2006. p.182).

Išanalizavus emigrantus pagal santuokinę padėtį, taip pat buvo atlikta Lietuvos emigrantų dažniausiai pasirenkamos „tikslų“ šalies analizė (žr. 17 pav.):

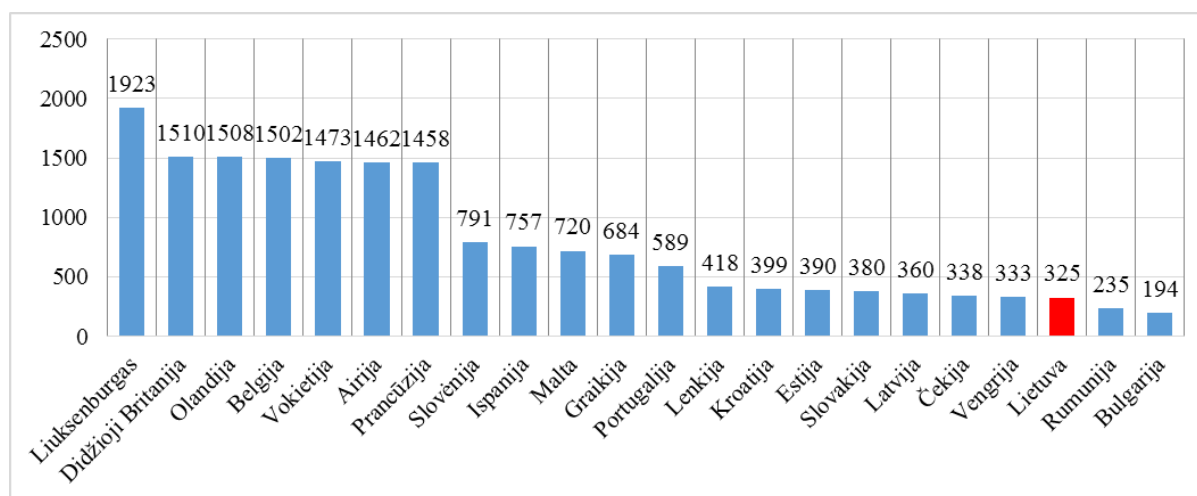
Sudaryta pagal: Lietuvos statistikos departamento duomenis

18 pav. Emigrantai, deklaravę išvykimą pagal būsimą gyvenamą valstybę, 2004-2014 metais, proc.

Po Lietuvos įstojimo į ES, buvęs emigrantų pasiskirstymas pagal būsimą gyvenamą valstybę persiskirstė: iki to laiko didžiausia dalis emigrantų rinkosi Lietuvos statistikos departamento neišskirtas valstybes, kurios galimai nėra ES šalys narės, bei Jungtinę Karalystę. Nuo 2010 metų apie 50 proc. lietuvių emigravo į Jungtinę Karalystę, kuri lyderiaujančios pasirinkimo šalies tarp lietuvių emigrantų pozicijas išlaikė iki šiol. Per visą nagrinėjamą 2004-2014 metų laikotarpį daugiausiai t.y. 34 proc arba 183 tūkst. emigrantų pasirinko šią šalį. Į Jungtinę Karalystę lietuvius traukia galimybė gauti socialines pašalpas ir gerokai didesnis minimalus darbo užmokestis. Sekantis lietuvių emigrantų pasirinkimas buvo Lietuvos statistikos departamento neišskirtos šalys, o trečias pasirinkimas – Airija. Deja, Lietuvos statistikos departamentas nebeteikia duomenų apie emigrantų pasiskirstymo pagal išvykimo priežastį, bei pagal išsilavinimą. Tokie duomenys galimi iki 2008 metų, pagal juos - ~70 proc. emigrantų išvyksta dirbti, ~10 proc. mokytis, dėl šeimyninių aplinkybių arba dėl kitų priežasčių. Analizuojant paskutinius pateikiamus

2007 metų oficialius Lietuvos statistikos departamento duomenis apie emigrantus pagal išsilavinimo lygį pastebima emigruojančių su aukštuoju, aukštesnioju išsilavinimu (2007 metų duomenimis ~25 proc. emigrantų), bei pastovi ~50 proc. dalis emigrantų su specialiuoju viduriniu arba viduriniu su profesine kvalifikacija išsilavinimu. Matoma, kad panaši tendencija išliko iki šiol. Remiantis Rudžinskienės (2013) atliktais 140 emigrantų apklausos duomenimis – aukštąjį ir aukštesnįjį išsilavinimą turėjo 31 proc., o specialųjį vidurinį – 44 proc. apklaustųjų. Galima patvirtinti prielaidą, kad Lietuvoje ir toliau vyksta „protų nutekėjimo“ procesas, kadangi didelė dalis emigrantų (apklausos atveju net 75 proc.) yra išsilavinusi potenciali darbo jėga, galinti kurti pridėtinę vertę ir gerinti šalies ekonominę padėtį.

Palyginus Lietuvos ir ES valstybių narių, kuriose yra taikoma minimalioji mėnesinė alga, matoma, kad Lietuvos minimali alga yra paskutiniame trejete iš 22-jų valstybių. Lietuvoje minimali mėnesinė alga yra 4,6 karto mažesnė nei dažniausiai lietuvių emigrantų pasirenkamų tikslo šalių – Didžiosios Britanijos ir Airijos minimali mėnesinė alga. Tai yra viena iš priežasčių emigruoti, tikintis geresnių ekonominių ir socialinių gyvenimo sąlygų.

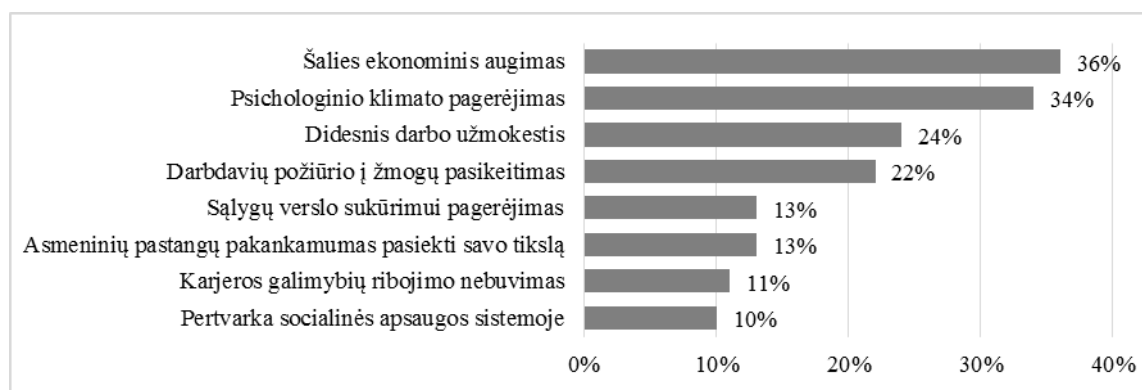

Šaltinis: Lietuvos gyventojų tarptautinė migracija (2014), p. 52

19 pav. Minimali mėnesinė alga bruto ES valstybėse narėse 2015 m. liepos 1 d., EUR

Visa statistika signalizuoja apie kvalifikuotų darbuotojų, kuriems darbo užmokestis nėra pakankamas išvykimą iš šalies. Nors, pagal LR Užsienio reikalų ministerijos užsakymu kasmet atliekamą užsienio lietuvių nuomonės apklausą, kurios tikslas yra išsiaiškinti užsienio šalyse gyvenančių lietuvių nuomonės tendencijas apie jų būklę ir poreikius, turimus lūkesčius bei planus, darbo užmokestis nėra svarbiausias tarp veiksnių, kurie, pasak apklausos respondentų, yra daugiausiai įtakos apsisprendimui grįžti į Lietuvą galintys padaryti veiksniai. Šiuos veiksnius galima būtų laikyti priežastimis, kuo Lietuva nėra patraukli dirbti ir

gyventi. Todėl, yra logiška manyti, kad emigranto norą sugrįžti paskatins to veiksnio pasikeitimas, kuris labiausiai įtakojo esamo emigranto pasirinkimą išvykti iš savo kilmės šalies. Emigrantai atsakinėdami į apklausą galėjo pasirinkti kelis teisingus variantus (žr. 19 pav.):

Sudaryta pagal: Užsienio lietuvių apklausos santrauką (2015)

20 pav. Pagrindiniai veiksniai, galintys paskatinti grįžti į Tėvynę, atsakiusiųjų proc.

Šie veiksniai yra pagrindinės emigracijos priežastys, todėl patvirtinama teorinėje dalyje emigracijos poveikio šalies konkurencingumui modelyje nurodyta veiksnių individo pasisirinkimui išvykti daroma veiksnių įtaka – individą veikia makroekonominiai veiksniai (šalies ekonominis augimas – 36 proc.) ir mikroekonominiai veiksniai (psichologinio klimato pagerėjimas 34 proc.). Visus veiksnius apibrėžus į visumą galima teigti, kad emigrantą išvykti paskatina ir nepakankamas socialinės gerovės šalyje lygis. Šalies ekonominis augimas nėra galimas, kol asmuo jaučiasi gyvenantis prastame psichologiniame klimate. Dėl netenkinamo darbdavių požiūrio į jį, karjeros galimybių ribojimo ir prastų sąlygų, norint susikurti savo verslą, savo asmeninėmis pastangomis asmuo negeba užsidirbti pakankamai, tam kad pasiektų užsibrėžtą tikslą. Dėl šių priežasčių asmuo nesijaučia socialiai saugus savo Tėvynėje, to pasekoje pasirenka emigraciją ir pasitraukia iš tiesioginio prisidėjimo prie šalies ekonomikos augimo. Lietuvos emigrantai išvykdami tik apsunkina problemas, dėl kurios išvyko, sprendimą.

Taigi, išanalizavus emigracijos ir jos struktūros dinamiką 2004-2014 m. laikotarpiu buvo suformuluotas 2014 metų lietuvių emigranto profilis (žr. 20 pav.):

Moterys 49proc.	Vyrai 51proc.
➤ Amžius: 25-34 metų (31proc.)	
➤ Ekonominis užimtumas: prieš išvykdami nedirbo vienerius metus ar ilgiau (~80proc.)	
➤ Šeimyninė padėtis: Niekada negyvenę santuokoje (56proc.) Susituokę (29proc.)	
➤ Tikslas valstybė: Jungtinė Karalystė	
➤ Emigracijos priežastis: Lietuvos ekonominė būklė (36proc.) ir prastas psichologinis klimatas (34proc.)	
➤ Emigracijos tikslas: darbas	

Sudaryta autorės

21 pav. 2014 metų emigranto iš Lietuvos profilis

Apžvelgus emigracijos ir jos struktūros Lietuvoje rodiklius, buvo pastebėta, kad Lietuva turi didžiausią neigiamą migracijos neto rodiklį, lyginant su kitomis ES šalimis. Pastaraisiais metais situacija pasikeitė, nes bent dvi šalys turėjo didesnę neigiamą neto migraciją nei Lietuva. Šis rodiklis yra tiesiogiai proporcingas Lietuvos užimamai vietai iš paskutiniųjų vietų pagal minimalią mėnesinę algą. Mažesnę minimalią algą taiko tik Bulgarija ir Rumunija, tačiau jų migracijos neto yra didesnis už Lietuvos, galimai dėl geresnių geografinių sąlygų (šiltesnio klimato). Turint omenyje tokią emigracijos situaciją ir tai, kad 2014 metais apie 50 proc. visų emigrantų iki emigracijos nedirbo metus laiko arba ilgiau, galima daryti išvadą, jog emigracijos dėl „uždarbio išgyvenimui“ strategija yra vis dar vyraujanti. Emigranto profilis rodo, kad daugiausiai emigruoja 25-34 metų amžiaus gyventojai, potencialūs gimdytojai, kurių daugelis yra išsilavinusių – Lietuvą palieka perspektyvūs žmonės, galintys padidinti Lietuvos konkurencingumą. Tačiau dėl nepalankios (makro)ekonominės situacijos ir prasto psichologinio klimato, vedami tikslo uždirbti daugiau ir gyventi labiau socialinę gerovę išplėtojusioje šalyje dažniausiai emigracijos tikslo šalimi lietuviai renkasi Jungtinę Karalystę, nors didesnė minimali alga yra mokama beveik visose kitose ES šalyse. Įvertinus 2004 -2014 metų oficialius statistinius duomenis, dėl neigiamos neto migracijos ir gyventojų kaitos, Lietuva neteko netoli pusės milijono žmonių.

2.3.Lietuvos konkurencingumo rodikliai

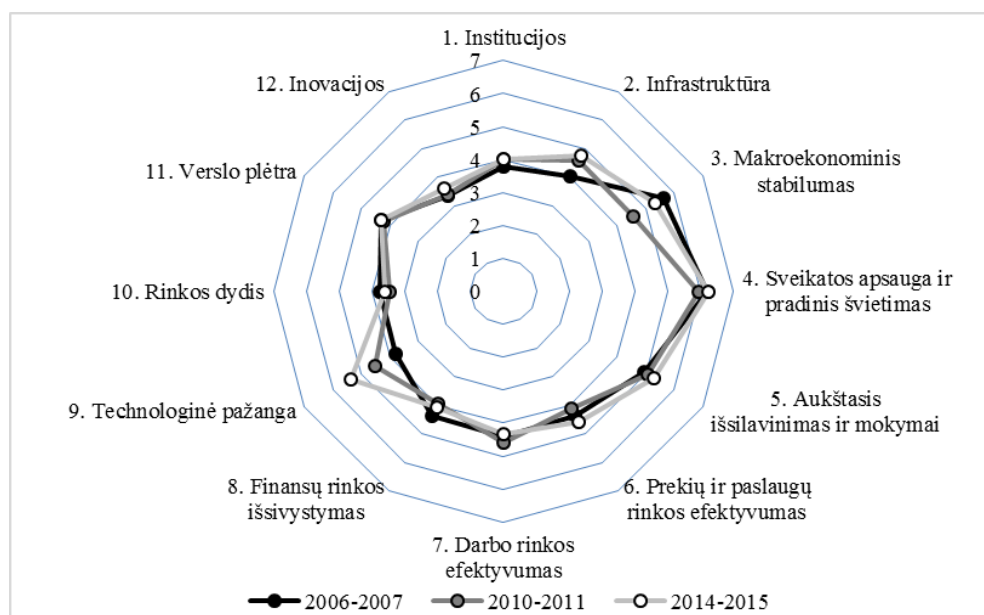
Lietuva pagal savo BVP vienam gyventojui jau nuo 2010 metų patenka į pereinančių iš antro į trečią etapą šalių grupę, kurios BVP vienam gyventojui ribos yra [9.000-17.000] JAV dolerių. Jeigu Lietuvos BVP gyventojui ir toliau augtų tokiais tempais, trečią – aukščiausią ekonomikos išsivystymo lygį - Lietuva galėtų pasiekti po ne mažiau nei septynerių metų. Pagal Pasaulio ekonomikos forumo sudarytą konkurencingumo indekso skaičiavimo metodiką, Lietuvai norint pasiekti aukštesnį ekonomikos išsivystymo etapą reikėtų didžiausią dėmesį skirti darbo rinkos efektyvumui bei plėtoti inovacijų ir išsilavinimo rodiklius. Apžvelgiant Lietuvos konkurencingumo rodiklio dinamiką, matyti, kad iki krizės jo rezultatai buvo ganėtinai aukšti - pasiekta 38-ta vieta. Tačiau po krizės indeksas dar nesugebėjo pakilti į prieškrizinį indekso lygį, nors 2014 metais su 41 vieta, iš 144-ių konkurencingiausių pasaulio šalių, pastebimas žymus pasistūmėjimas į priekį.

Sudaryta pagal: Pasaulio ekonomikos forumo duomenis

22 pav. Lietuvos konkurencingumo indeksas (vieta tarp 144 reitinguojamų šalių)

Krizės laikotarpiu Lietuva buvo nukritusi į žemiausią, ngrinėjamu laikotarpiu, vietą – 53-ą. Taip įvyko dėl makroekonominio stabilumo rodiklių grupės suprastėjimo. Tuo laikotarpiu buvo šiek tiek smukusi sveikatos apsaugos ir pradinio švietimo bei aukštojo išsilavinimo ir mokymų kategorijos rodikliai. Taip pat sulėtėjo finansų rinkos išsivystymas ir verslo plėtra, kas yra logiška krizės sąlygomis. Atsigavimą po krizės sutrukdė 2013 metais kritę darbo rinkos efektyvumo ir finansų rinkos išsivystymo rodiklių grupės, tai galima būtų paaiškinti papildomų rodiklių įvedimu darbo rinkos grupėje (šalies gebėjimas pritraukti, išlaikyti talentą), kuriuose Lietuva buvo ir yra vertinama labai prastai. Finansų rinkos rodiklių kategorija nukentėjo dėl krizės bankų sektoriuje (angl. soundness of banks), prie ko prisidėjo Ūkio ir Snoro bankų žlugimas.

Sudaryta pagal: Pasaulio ekonomikos forumo 2014-2015 duomenis

23 pav. Lietuvos konkurencingumo struktūra, 2006-2007;2010-2011;2014-2015 metais

Nagrinėjant Lietuvos konkurencingumo indekso sandarą pagal jo dvylika dedamųjų prieškriziniu, pokriziniu ir dabartiniu laikotarpiu (žr. 22 pav.) matoma, kad pokriziniu laikotarpiu buvo sumažėję, bet atsistatė į prieškrizinį lygį makroekonominis stabilumas bei prekių ir paslaugų rinkos efektyvumas. Yra rodiklių, kurių plėtrai nesutrukdė krizė ir kurių augimas yra nenutrūkstamas nuo konkurencingumo indekso skaičiavimo pradžios, Tai – infrastruktūra bei technologinė pažanga. Pagal šį indeksą, tai labiausiai išplėtotos kryptys Lietuvoje. Tuo tarpu darbo rinkos efektyvumas ir finansų rinkų išsivystymas yra sumenkę ir šių kategorijų dabartinis rodiklių įvertinimas yra prastesnis nei prieškriziniu (pakilimo) laikotarpiu. Svarbiausia trečio išsivystymo lygio šalies kategorija - Inovacijų ir išsilavinimo faktorių rodikliai (verslo plėtra ir inovacijos) nesikeitė arba keitėsi nežymiai. Tai rodo, kad kol kas Lietuvai sudėtingai sekasi persiorientuoti į konkurencingesnio lygio šalies prioritetus.

Siekiant įsigilinti į Lietuvos konkurencingumo stipriąsias ir silpnąsias puses, buvo pasirinkta po šešias subkategorijas, kuriose Lietuva pirmauja tarp šalių, ir kuriose atsilieka 2014 metais. Palyginimas su 2013 metais buvo pasirinktas tam, kad matytųsi, ar tai yra pastovi (trunkanti metus), ar trumpalaikė pozicija.

7 lentelė. Lietuvos geriausi ir prasčiausi įvertinimai pagal konkurencingumo kategorijas

	NR.	Subkategorijos NR.	Kategorija	2014 reitingas (iš 144 valstyb.)
Geriausi įvertinimai	1	9 03	TUI ir technologijų sklaida	7 (+2)
	2	7 02	Lankstumas nustatant atlyginimą	8 (-1)
	3	7 06	Ryšys tarp darbo apmokėjimo ir produktyvumo	12 (+2)
	4	-	Išsilavinusių kiekis	21 (-)
	5	6 01	Vietinės konkurencijos intensyvumas	22 (+14)
	6	6 06	Procedūrų kiekis reikalingas pradėti verslą	22 (+52)
Prasčiausi įvertinimai	1	8 06	Bankininkystės sektoriaus skaidrumas	113 (-2)
	2	7 08	Šalies pajėgumas išlaikyti talentą	119 (+8)
	3	6 04	Apmokestinimo poveikis norintiems investuoti	124 (-10)
	4	7 05	Apmokestinimo poveikis norintiems dirbti	124 (-4)
	5	7 03	Priėmimo į darbą ir atleidimo iš darbo praktika	125 (+5)
	6	7 09	Šalies pajėgumas pritraukti talentą	129 (+6)

Sudaryta pagal: Pasaulio ekonomikos forumo 2014-2015 duomenis

Pastebima, kad iš esmės visos pozicijos yra pastovios, išskyrus vieną subkategoriją – procedūrų kiekis reikalingas pradėti verslą, kuris per metus pakilo 52 pozicijomis į viršų. Pasak Rudztkio (2009) Lietuva pagal laiko sąnaudas ir procedūrų skaičių buvo atsilikusi ne tik nuo darbo santykių aspekto pavyzdinių valstybių, bet ir nuo kaimyninių šalių, todėl 2014 metais įgyvendinti teisiniai-procedūriniai palengvinimai verslo kūrimo srityje akivaizdžiai paveikė veikiančių mažų ir vidutinių įmonių skaičių: Lietuvos statistikos

departamento duomenimis 2015 metų pradžioje jų buvo 76.077 ir tai yra 12% daugiau nei praėjusiais metais. Pačią aukščiausią poziciją sąraše užima Technologinės pažangos subkategorija – TUI ir technologijų diegimas, atskleidžiantis, kad šalis yra ypatingai imli naujų technologijų sklaidai. Sekančios trys subkategorijos yra labiau naudingos žiūrint iš darbdavio pusės - lankstumas nustatant atlyginimą ir ryšys tarp darbo apmokėjimo, aukšti šių rodiklių įvertinimai yra gerai, kuomet darbdaviai sukuria gerą motyvacinę sistemą, o ne kai tuo pasinaudodami nepradedą manipuliuoti darbuotojais.

Užsienio investuotojus gali pritraukti nuolatos gerėjantys infrastruktūros ir technologinės pažangos rodikliai (ypač TUI ir technologijų sklaidos imlumas). Nors Lietuvos siekiamybė yra aukštesnio išsivystymo lygio pasiekimas, tačiau nėra matoma ryškių teigiamų pokyčių inovacijų, verslo plėtros srityse. O darbo rinkoje situacija lyginant 2006-2007 ir 2014-2015 metų rodiklius netgi suprastėjo, tai rodo, kad iš darbuotojų pusės nėra jokių išskirtinių privalumų, lyginant su kitomis šalimis. Iš šešių prasčiausiai vertinamų Lietuvos subkategorijų, keturios priklauso 7-tajai kategorijai – darbo rinkos efektyvumui. Dvi iš jų atskleidžia neišvystytą šalies požiūrį į talentingus, išskirtinių gabumų žmones, labai prastai įvertintas šalies pajėgumas pritraukti ir išlaikyti talentingą-gabų žmogų. „Šviesiausi protai visada prarandami ten, kur aukštesnės pareigos, karjera ir atlyginimas priklauso ne nuo gebėjimų ir nuopelnų, o nuo pažinčių, protekcijų ar politinės konjunkcijos“ (Pilielinė visuomenės institutas, 2006, p. 22-23). Nuo siekio užsidirbti atbaido apmokestinimo poveikis norintiems dirbti ir investuoti, bei priėmimo ir atleidimo iš darbo praktika.

Apibendrinant galima teigti, kad nemotyvuojanti darbinė aplinka ir darbdavių požiūris į darbuotoją, šalies požiūris į talentingą žmogų yra pagrindinė kliūtis, po ekonominės plėtros, plėtotis socialinei gerovei Lietuvoje. O skiriamas menkas dėmesys inovacijoms ir verslo plėtrai, stabdo Lietuvos išvystymo lygio kilimo perspektyvą.

2.4. Emigracijos ir Lietuvos konkurencingumo rodiklių dinamika

Remiantis sudarytu modeliu (žr. 7 pav.) emigracijos poveikis bus patikrintas šioms šalies konkurencingumo sritimis:

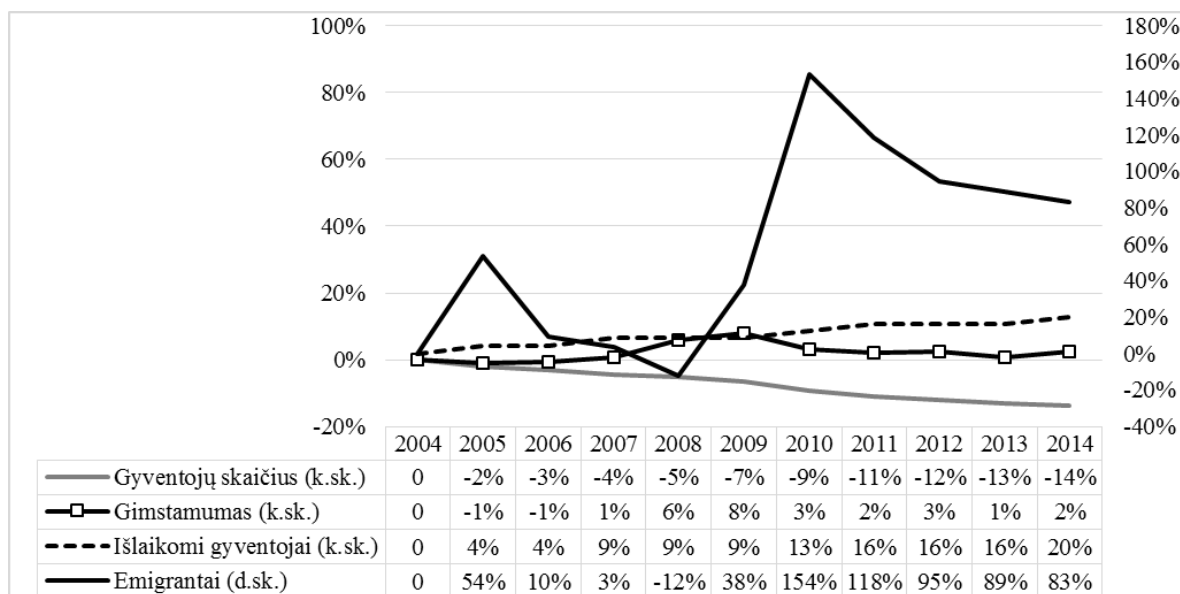
8 lentelė. Emigracijos poveikis konkurencingumui, nagrinėjant atskirus konkurencingumo veiksnius

Veiksmų grupė	Veiksniai	Veiksnių aprašymas/Emigracijos augimo poveikis veiksmui
Demografiniai veiksniai	Gyventojų skaičius, gimstamumas, senėjimas	<u>Gyventojų skaičius</u> – tai rodiklis, apimantis apibrėžtoje gyvenvietėje nuolat gyvenančių žmonių skaičių (LR Statistikos departamentas); <u>Gimstamumas</u> – tai rodiklis, apimantis apibrėžtoje gyvenvietėje apibrėžtu laikotarpiu gimusių kūdikių skaičių (LR Statistikos departamentas); <u>Senėjimas</u> - gyventojų amžiaus struktūros kaita, pasižyminti 65 metų ar vyresnių gyventojų absoliutaus ir/arba jų santykinės dalies visuomenėje didėjimu (Kanopienė ir Mikulionienė, 2006. P. 2).
Darbo rinkos veiksniai	Nedarbo lygis, darbo jėga, darbo užmokestis, individualių įmonių skaičius	<u>Nedarbo lygis</u> – bedarbių skaičiaus procentinis santykis su ekonomiškai aktyvių gyventojų skaičiumi (Ekonomikos terminų žodynas); <u>Darbo jėga</u> – konkretios teritorijos dirbančių ir gebančių dirbti, tačiau šiuo metu bedarbių 15-64 metų gyventojų skaičiaus suma (Ekonomikos terminų žodynas); <u>Darbo užmokestis</u> – atlygis darbuotojams už jų darbo jėgos kaip gamybos veiksnio panaudojimą (Žiogelytė, 2010, p.2); <u>Individualių įmonių skaičius</u> – ūkinių vienetų, įsteigtų įstatymų numatyta tvarka komercinei ūkinei veiklai skaičius apibrėžtoje teritorijoje (Ekonomikos terminų žodynas).
Ekonominiai veiksniai	Perlaidos, BVP tenkantis vienam gyventojui, privatus vartojimas, TUI, VKI, lietuviškos kilmės eksportas	<u>Perlaidos</u> – privačių asmenų pinigines perlaidos iš užsienio (Rudžinskienė, 2013); <u>BVP/ vienam gyventojui</u> – išvestinis rodiklis atkleidžiantis bendrojo vidaus produkto santykį su gyventojų skaičiumi, naudojamas vertinant gyventojų gerovės lygį (Mackevičius ir Molienė, 2009, P. 2); <u>privatus vartojimas</u> – namų ūkio pinigines ir natūrinės išlaidos vartojimo produktams ir paslaugoms įsigyti (LR Statistikos departamentas); <u>TUI</u> – investicijos, kurios suteikia teisę užsienio investuotojui daryti įtaką įmonės valdymui (Valančius, 2005); <u>VKI</u> – rodiklis, kuris parodo tam tikro nustatyto prekių ir paslaugų rinkinio, kurį vidutiniškai perka kiekvienas dirbantis miestietis, kainų pokytį (Kumpikaitė ir Žičkutė, 2012. p. 3); <u>Lietuviškos kilmės eksportas</u> – prekių, kilusių iš Lietuvos, iš Lietuvos Respublikos, kaip ES narės, eksportas į trečiasias šalis ir išvežimas į ES valstybes nares (LR 2009-2013 eksporto plėtros strategija, 2009).
Technologiniai veiksniai	MTEP, inovacinių įmonių apyvarta	<u>MTEP</u> – moksliniai tyrimai ir eksperimentinė plėtra – yra sistemingai atliekamas kūrybinis pažinimo darbas, ir naujai gautų pažinimo rezultatų panaudojimas (Mokslo, inovacijų ir technologijos agentūra, 2012); <u>Inovacinių įmonių apyvarta</u> – inovacinių įmonių, kurios siejamos su naujų technologijų, idėjų ir metodų kūrimu bei jau egzistuojančių produktų ir procesų tobulinimu, apyvartos dalis, palyginti su visų įmonių apyvarta (Pogosian ir Dzemyda, 2012).
Socialiniai-kultūriniai veiksniai	Skurdo rizikos riba, valstybės išlaidos aukštajam mokslui, valstybės išlaidos socialinei paramai, ekonominių	<u>Skurdo rizikos riba</u> – sąlyginis pajamų dydis (60proc. Ekvivalentinių piniginių disponuojamų pajamų medianos), už kurį mažesnes pajamas gaunantys namų ūkiai priskiriami prie skurstančiųjų (Karpuskienė, 2014); <u>valstybės išlaidos aukštajam mokslui</u> <u>valstybės išlaidos socialinei paramai</u> <u>ekonominių vertinimų rodiklis</u> – apima vartotojų, pramonės, statybos,

vertinimų rodiklis, atvykusių turistų skaičius	prekybos ir paslaugų sektorių pasitikėjimo rodiklius ir skaičiuojamas kaip jų aritmetinis vidurkis (Pekarskienė ir Laskienė, 2012); <u>atvykusių turistų skaičius</u>
--	---

Sudaryta pagal: Kanopienė ir Mikulionienė (2006), Ekonomikos terminų žodynas, Žiogelytė (2010), Mackevičius ir Molienė, (2009), Valančius (2005), LR 2009-2013 eksporto plėtros strategija (2009), Mokslo, inovacijų ir technologijos agentūra, (2012), Pogosian ir Dzemyda (2012); Karpuskienė (2014)

Emigracijos poveikis demografijai yra vienas akivaizdžiausių ir svarbiausių emigracijos padarinių. Kilmės šaliai emigracija lemia gyventojų skaičiaus mažėjimą, gyventojų senėjimą ir gimstamumo mažėjimą. Demografiniu požiūriu reikšmingiausios migracijos rūšys yra darbo jėgos ir mišrių santuokų migracija (Motieka, 2006). Lietuvoje demografinė situacija 2004-2014 metų laikotarpiu buvo tokia (žr. 23 pav.):

Sudaryta pagal: Lietuvos statistikos departamento duomenis

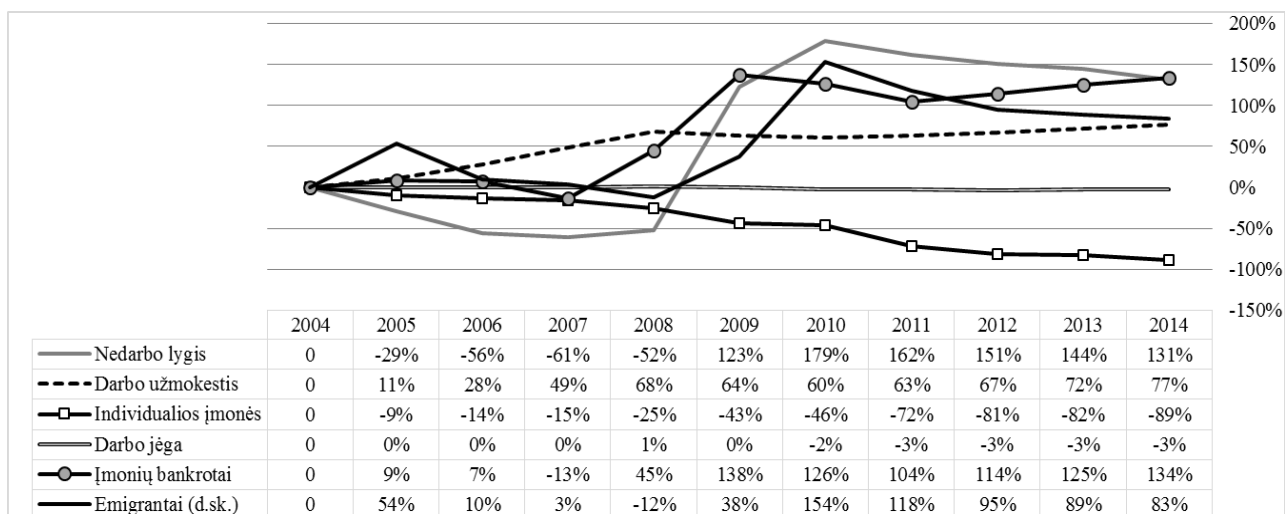
24 pav. Lietuvos demografinių rodiklių ir emigracijos proc. pokyčiai 2004-2014 metais

Iš pateikto paveikslo matyti, kad per pastaruosius 10 metų gyventojų skaičius Lietuvoje mažėja, iš viso per laikotarpį gyventojų Lietuvoje sumažėjo 14 p.p.; arba, suapvalinus, 434 tūkst. gyventojų. Tuo tarpu analizuojant gimstamumo duomenis, matoma, kad emigracijos tendencija tarsi atkartoja gimstamumo tendencijas po 2-3 metų. Tai galėtų reikšti, kad gimstamumas turi įtaką emigracijai, kadangi paaugus vaikui padidėja šeimos poreikiai ir vienas iš tėvų gali nuspręsti emigruoti, siekiant gauti didesnę uždarbį. Kita prielaida galėtų būti, kad šie rodikliai, Lietuvos atveju, yra silpnai tarpusavyje susiję, tačiau priklausomi nuo makroekonominės situacijos, kuomet ekonominės sąlygos buvo palankios – pastebimas gimstamumo padidėjimas, o kuomet įvyko krizė – padidėjo emigracija. Tai, kad gimstamumas per 10 metų, nors ir nedaug, tačiau 2 p.p. išaugo, yra neįprastas rodiklis, nes, mažėjant gyventojų skaičiui, natūraliai

gimstamumas taip pat turėtų mažėti. Tačiau žinant, kad natūralios gyventojų kaitos rodiklis yra neigiamas, galima padaryti išvadą, kad gimstamumas nėra pakankamas, kad kompensuotų mirštančius, jau nekalbant apie išvykstančius.

Iš grafiko matoma, jog Lietuvoje vyksta spartus senėjimo procesas. Išlaikomų 65-ųjų ir vyresnio amžiaus žmonių koeficientas (jų skaičius tenkantis 100 darbingo amžiaus Lietuvos piliečių) išaugo 20 p.p. Gyventojų senėjimas iš esmės yra teigiamas socialinis pokytis, kuomet gyvenimo trukmė ilgėja dėl geresnių gyvenimo sąlygų ir išvystytos gydymo sistemos, tačiau jeigu šalyje vyrauja emigracija, taip kaip Lietuvoje, gyventojų senėjimas reiškia, kad darbo jėgai didėja socialinė ir ekonominė našta. Dirbančiųjų pajėgomis reikia išlaikyti vis daugiau pensijinio amžiaus žmonių, kas gyventojų senėjimą paverčia neigiamu reiškiniu. Šiuo metu 100 darbingo amžiaus žmonių tenka dvidešimt aštuoni 60-ties ir vyresnio amžiaus žmonių. Didėjant šiam „priklausomybės“ santykiui tarp socialines išmokas gaunančių ir jas mokančių gyventojų silpnės socialinis aprūpinimas ir garantijos. Ilgainiui mažėjant socialinio aprūpinimo sąlygų patrauklumui Lietuvoje, tai gali tapti papildomu tolesnę emigraciją skatinančiu veiksmu (Motieka ir kt., 2006).

Kalbant apie darbo rinkos situaciją, darbo rinkos aspektu emigracija yra palanki, kuomet šalyje vyrauja aukštas nedarbo lygis. Prie jo mažėjimo prisideda emigravusių vietas užėmę buvę bedarbiai. Tačiau, Lietuvos atžvilgiu, nedarbo mažėjimo procesas vyksta gana vangiai (žr. 24 pav.):

Sudaryta pagal: Lietuvos statistikos departamento duomenis

25 pav. Lietuvos darbo rinkos rodiklių ir emigracijos proc. pokyčiai 2004-2014 metais

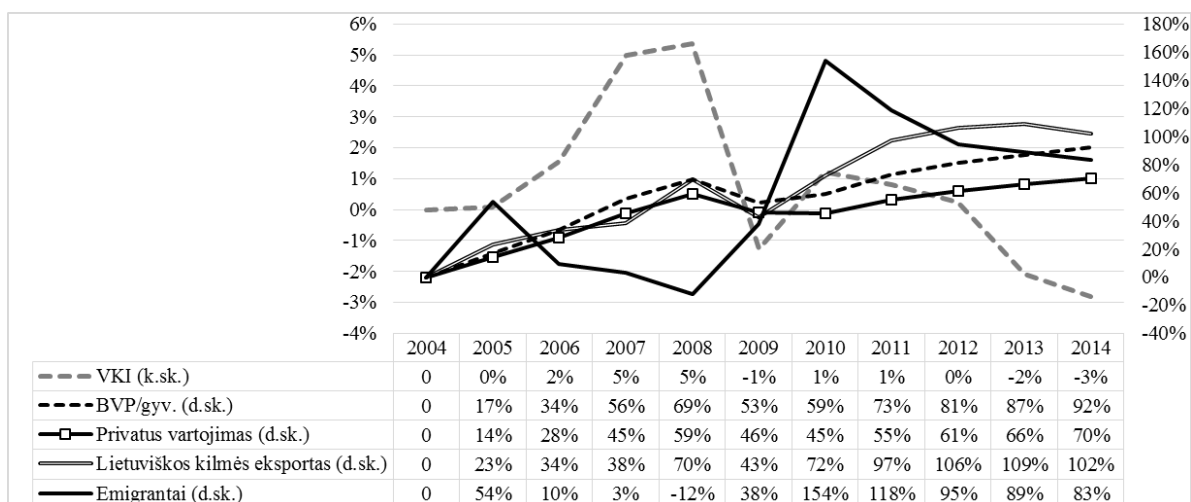
Pastebima, kad Lietuvos nedarbo lygis yra labai susijęs su emigracija. Emigracijos mastai padidėja, kuomet nedarbo lygis išauga. Tai patvirtina ir prieš tai išgrynintas emigranto profilis, kurio vienas iš požymių yra tai, kad didelė dalis emigruojančių yra ilgalaikiai bedarbiai. Tačiau praėjus emigracijos bangai

ir dabar jau silpnėjant jai, pastebima kad nedarbas nekrinta. Išsivysto toks neigiamos emigracijos padarinys kaip specifinės darbo jėgos trūkumas. Ne visos darbo vietos gali surasti reikiamą darbuotoją, nes su emigracija vyksta ir „protų nutekėjimo“ reiškinys, taip atsiranda darbo jėgos trūkumas tam tikrose sektoriuose, netgi tam tikrose specialybėse (medikų, inžinierių, informatikų). Jeigu trūkstant darbo jėgos ji nekompensuojama - lėtėja ekonomikos augimas (Motieka ir kt.,2006, p.187).

Darbo jėga per dešimties metų laikotarpį sumažėjo 3 p.p. Darbo jėga yra visi darbingo amžiaus asmenys, kurie dirba arba ieško darbo. Kuomet didėja emigracija iš šalies, tuomet darbingų asmenų turėtų mažėti. Iš esmės, nepaisant svyravimų, o žiūrint į bendrą tendenciją, šią teoriją Lietuvos atveju galima patvirtinti. Pagal migracijos teorijas, neigiama darbo jėgos migracija turėtų mažinti sukuriamą BVP.

Pastebimas įmonių kūrimosi masto mažėjimas bei bankrotų augimas, tai gali būti investavimo į darbuotojų pritraukimą ir arba/išlaikymą pasekmė. Trumpajame laikotarpyje šios įmonės atrodė patraukliai, tačiau, dalis jų, investicijoms nepasiteisinus, dėl patirtų investavimo sąnaudų ir darbuotojų trūkumo yra priverstos mažinti visas sąnaudas, kas smarkiai lėmė išaugusį įmonių bankrotų skaičių. Tiek nemažėjantys įmonių bankrotai, tiek krentantis naujų įmonių susikūrimas prisidėjo prie stabiliai ganėtinai aukšto nedarbo lygio. Taip pat mažėjant darbo jėgai, valstybė gali bandyti kompensuoti nesurinktų lėšų dalį, didindama mokesčių tarifus įmonėms.

Darbo užmokestis nuosekliai kilo, todėl 2014 m. jis buvo 77 p.p. didesnis negu 2004 m. ir šiuo metu yra lygus 677 eurus, lyginant su 2004 m. buvusiais 333 eurai. Beveik tokiu pačiu pokyčiu išaugo emigracija (83 p.p.). Darbuotojams atlyginimo augimas yra neabejotinai teigiamas reiškinys, nes gerėja tiek darbo, tiek pragyvenimo sąlygos, tačiau darbdaviams tai didina kaštus, kas lemia, kad gamyba gali būti ne tokia aktyvi bei efektyvi. Didesnis atlyginimų pakėlimas galėtų smarkiau sumažinti nedarbą, tačiau nemažai Lietuvos darbdavių nėra suinteresuoti didinti darbo užmokesčio dėl didėjančių mokesčių tarifų valstybei, bei menkų galimybių įsidarbinti (Žiogelytė, 2010).

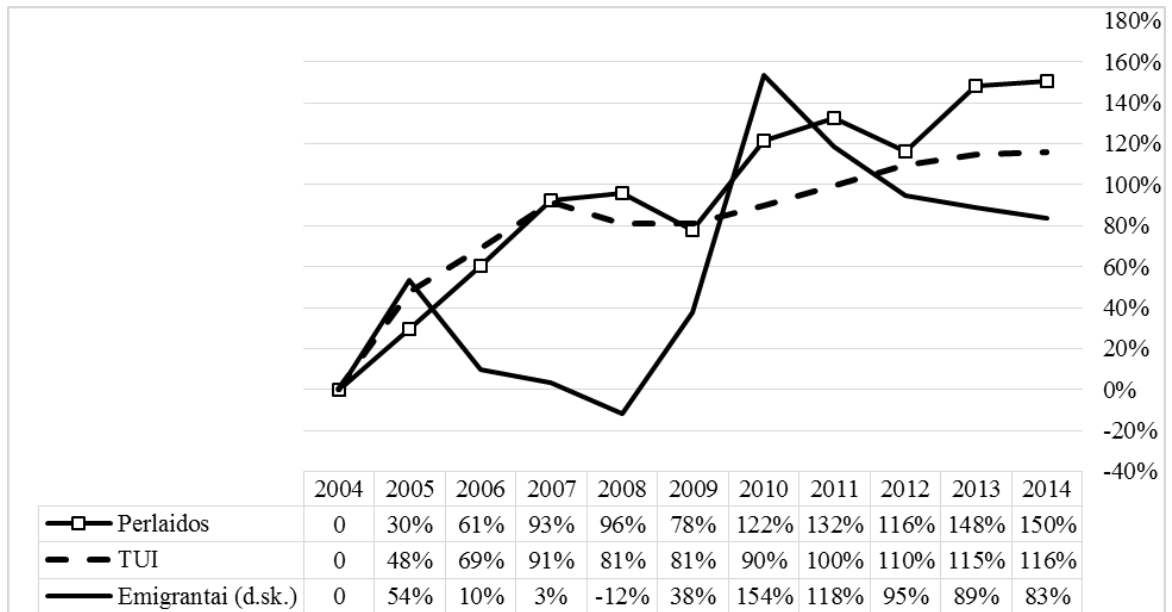
Sudaryta pagal: Lietuvos statistikos departamento duomenis

26 pav. Lietuvos ekonominių rodiklių, susijusių su sukuriamu produktu ir kainomis bei emigracijos proc. pokyčiai 2004-2014 metais

Kaip jau minėta, nekompensuojant darbo jėgos trūkumo – lėtėja ekonomikos augimas. Lietuvoje matyti, kad per dešimties metų laikotarpį BVP vienam gyventojui išaugo 92 p.p., nors ir pastebima, kad šio rodiklio pokyčių dinamika yra atvirkščiai proporcinga emigracijos pokyčių dinamikai. Žinoma, tokį spartų BVP vienam gyventojui augimą įtakojo ne tik didesnio BVP sukūrimas, bet ir mažėjantis gyventojų skaičius (mažėjantis rodiklio vardiklis – padidina patį rodiklį). Teoriškai, BVP augimą pastovios emigracijos atveju galima paaiškinti tuo, jog atsiradusį darbo jėgos trūkumą užpildo bedarbiai, taip pat kyla darbuotojų našumas, vidaus paklausa, aktyviai įsisavinama ES fondų parama (Karpavičius, 2006).

Infliaciją gali skatinti darbo užmokesčio didinimas bei didėjantys pinigų srautai iš užsienio. Tačiau iš infliacijos mažėjimo, kuris 2014 metais tapo defliacija, galima teigti, kad minėti veiksniai VKI įtakos nepadarė.

Vartojimo tendencijos Lietuvoje iki krizės buvo lygiagrečios su BVP ir lietuviškos prekių kilmės eksportu, tačiau po ekonominio nuosmukio privataus augimo tempai šiek tiek sulėtėjo. Verta paminėti, kad sukuriamo produkto aspektu, yra svarbios įplaukiančios lėšos, o dar tiksliau, emigrantų perlaidos šeimos nariams, kurios yra siejamos su padidėjusiu vartojimu. Į Lietuvą įplaukiančių lėšų tendencijos atvazduotos 27 pav.

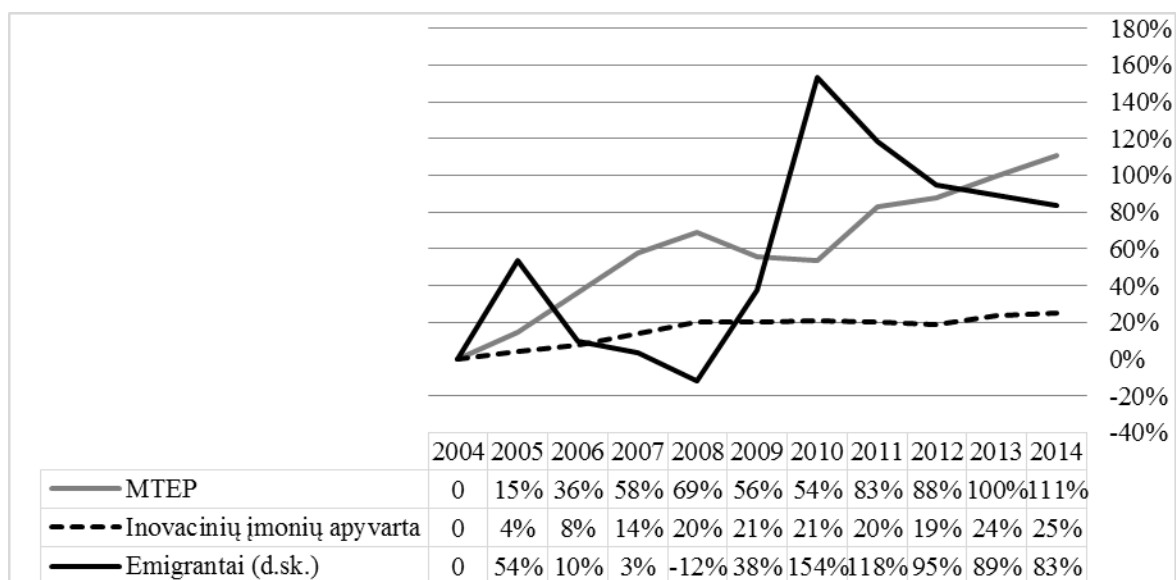

Sudaryta pagal: Lietuvos statistikos departamento duomenis

27 pav. Lietuvos ekonominių rodiklių, susijusių su įplaukiančiomis lėšomis bei emigracijos proc.pokyčiai 2004-2014 metais

Pagal teoriją dėl emigrantų persiunčiamų pinigų į jų kilmės šalį, vartojimas joje turėtų padidėti. Lietuvoje ši teorija pasitvirtino ir vartojimas per dešimt metų išaugo 70 p.p., o perlaidos išaugo net 150 p.p., tai reiškia, kad didelė dalis nuo perlaidų yra skirama nebūtinai tik vartojimui, o taupymui, investavimui arba paskolų grąžinimui, todėl, kad dalis lietuvių emigruoja tik laikinai, palikę šeimas ir giminaičius, kuriems reikia pagalbos, kilmės šalyje ir planuodami grįžimą ir pastovų gyvenimą. Perlaidos, pasak Moteikos ir kt. (2006) taip pat paaiškina, kodėl vidutinė lietuvių perkamoji galia neproporcingai aukšta, lyginant su vidutiniu uždarbiu. Taigi, vartojimo didėjimas yra teigiamas reiškinys, ypač Lietuvoje, kuomet perlaidos ne išplaukia, o atplaukia į šalį - taip prisidedami prie ūkio plėtros ir skurdo mažinimo. Mokesčiai surenkami nuo perlaidų taip pat didina valstybės biudžetą.

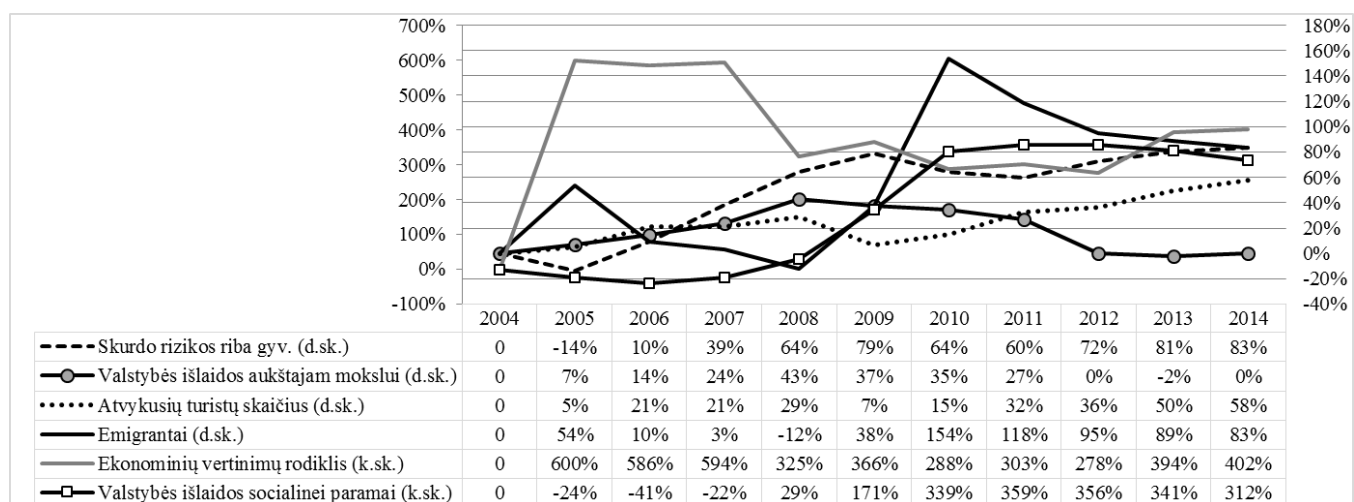
Yra žinoma, kad vienas iš pagrindinių Lietuvos ūkio konkurencingų pranašumų yra pigi bet tuo pačiu ir kvalifikuota darbo jėga, kas labiausiai traukia TUI. Šių investicijų augimą Lietuvoje taip pat įtakojo ir mokslinių tyrimų bei technologinės pažangos lygis bei jo nuolat auganti tendencija matoma 28 paveiksle (Žiogelytė, 2010).

Sudaryta pagal: Lietuvos statistikos departamento duomenis

28 pav. Lietuvos technologinių rodiklių bei emigracijos proc.pokyčiai 2004-2014 metais

Teoriškai, BVP augimą pastovios emigracijos atveju galima paaiškinti arba tuo, jog atsiradusį darbo jėgos trūkumą užpildo bedarbiai-imigrantai, arba gamyba tapo imlesnė naujoms technologijoms. Šiuo atveju matoma, kad investicijos į mokslo tyrimų ir eksperimentinę plėtrą (MTEP) išaugo net 111p.p.. Toks šio rodiklio didėjimas yra teigiamas ir tokiomis sąlygomis netgi būtinas reiškinys, padedantis sparčiau vystyti ekonomiką. Taip pat, darbdaviai buvo priversti rasti būdų efektyviau naudoti turimą darbo jėgą, taip didindami darbo produktyvumą. Tenka pažymėti ir tai, kad inovacinių įmonių apyvarta taip smarkiai neaugo.

Sudaryta pagal: Lietuvos statistikos departamento duomenis

29 pav. Lietuvos socialinių-kultūrinių rodiklių bei emigracijos proc.pokyčiai 2004-2014 metais

Žiūrint 29 p. matoma, kad atvykstamasis turizmas yra prilyginamas paslaugų eksportui. Nors Lietuvai įstojus į ES žmonių migracija tapo lengvesnė, atvykusių į Lietuvą turistų skaičius augo nuosaikiai. Per dešimt metų nuo įstojimo į ES jis paaugo iki 58 p.p. Pastaraisiais metais pastebimas didesnis suintensyvėjimas. Brazinsko (2010) teigimu, nesibaigianti Lietuvos įvaizdžio kūrimo strategija, šalies uždaramas (tiesioginių pigų skrydžių ir keltų stoka) lemia ribotą šalies pasiekiamumą bei palieka Lietuvą besiformuojančių Šiaurės Europos regiono tarptautinių logistikos srautų nuošalyje, tuo dar labiau mažindama prielaidas ekonomikos konkurencingumui augti. Tarp atvykėlių turėtų būti nemaža dalis lietuvių, gyvenančių emigracijoje, kurie atvyksta aplankyti gimtojo krašto ir giminių.

Ekonominių vertinimų rodiklis nuo sumažėjimo dėl ekonominio nuosmukio vis dar yra neigiamoje zonoje, ir jo lygis yra panašus kaip ir ekonominio nuosmukio pradžioje. Buvusi krizė bei tai, kad pastaruoju metu buvo skelbiamos vis niūresnės Lietuvos ir aplinkinių rinkų rinkos plėtros prognozės leidžia manyti, jog artimiausioje perspektyvoje šio pesimizmo bus neįmanoma išvengti. Tai savo ruožtu atitolins rinkų atsigavimą, nes būtent nuo lūkesčių iš esmės priklauso tiek verslo subjektų, tiek ir namų ūkių ekonominis aktyvumas (Pekarskienė ir Laskienė, 2012).

Skurdo rizikos riba iki krizės kilo sparčiai, po to jos augimas žymiai sulėtėjo. Galimai prie to prisideda perlaidos iš emigrantų, siunčiamos vyresniems tėvams arba Lietuvoje likusiems vaikams, papildantys šių žmonių gaunamas pajamas, ypač vargingiau gyvenantiems šeimos nariams tai yra tikra paspirtis ir pagalba leidžianti pakilti virš skurdo ribos (Motieka ir kt., 2006).

Valstybės išlaidos aukštajam mokslui ilgą laikotarpį nuolat augo, tačiau 2012 metais ganėtinai smarkiai nukrito, ir šiuo metu yra mažiausiame lygyje per visą nagrinėjamą laikotarpį. Kadangi Lietuvoje aukštasis mokslas yra daugeliui prienamas, o valstybė finansuoja didelę dalį studentų krepšelių darbo rinka išsikreipė. Išaugo jaunų, nors ir nepatyrusių, tačiau kvalifikuotų darbuotojų pasiūla, kuri yra per didelė esamai darbuotojų paklausai. Taip Lietuva susiduria su vadinamuoju „aukštojo mokslo paradoksu“, kai geresnis aukštojo mokslo lygis sukuria pasiūlą protų nutekėjimui ir netgi taip ją spartina. Todėl, dėl išaugusios kvalifikuotos darbo jėgos pasiūlos nukrenta darbo užmokestis jauniems specialistams ir jiems tenka dirbti už nepilnai jų poreikius atitinkantį atlyginimą, arba, blogiausiu atveju, nerasti darbo Lietuvoje, išvykti jo ieškoti svetur. Tikėtina, kad valstybės išlaidos aukštajam mokslui yra sąmoningai mažinamos, siekiant sumažinti nuostolį atsiradusį prarandant lėšas, investuotas į žmonių išsilavinimą, kurie vėliau

emigravo, bei atstatyti pusiausvyrą darbo rinkoje, taip pristabdant emigracijos procesus (Pilietinės visuomenės institutas, 2006).

Jeigu ir toliau emigracija bus tokio masto ir tokios pačios struktūros, t.y. daugelis jaunų ir kvalifikuotų žmonių, ims smarkiai mažėti vidurinioji klasė, kuri yra ypač svarbi modernioms šalims. Lietuvoje gali susiformuoti išbalansuota socialinė struktūra, kuomet vyraus žemesniojo (žemo išsilavinimo ir į socialinę paramą orientuotų gyventojų dalis) ir nedidelio elito grupės. Kad šis procesas jau yra prasidėjęs signalizuoja augančios valstybės išlaidos socialinei paramai. Tai tiesiogiai didins socialinę atskirtį, susiskaldymą ir įtampą visuomenėje.

Siekiant apibendrinti atliktą analizę, susisteminami emigracijos poveikio kilmės šalies konkurencingumui teoriniai teiginiai ir faktinė 2004-2014 metų statistika Lietuvoje (žr. 9 lent.):

9 lentelė. Emigracijos poveikio kilmės šalies konkurencingumui teorinių teiginių ir faktine statistika Lietuvoje palyginimas

Veiksmų grupė	Veiksnys	Veiksnių teorinė tendencija (pagal Motieka ir kt., 2006)	Veiksnių faktinė 2004-2014 m.m. tendencija Lietuvoje, vertinant iš teorijos aspekto
Demografiniai veiksniai	<u>Gyventojų skaičius</u> <u>Gimstamumas</u> <u>Senėjimas</u>	MAŽĖJA MAŽĖJA AUGA	Pasitvirtino <u>Nepasitvirtino</u> Pasitvirtino
Darbo rinkos veiksniai	<u>Nedarbo lygis</u> <u>Darbo jėga</u> <u>Darbo užmokestis</u> <u>Individualių įmonių skaičius</u>	MAŽĖJA MAŽĖJA AUGA MAŽĖJA	<u>Nepasitvirtino</u> Pasitvirtino Pasitvirtino Pasitvirtino
Ekonominiai veiksniai	<u>Perlaidos</u> <u>BVP/ vienam gyventojui</u> <u>Privatus vartojimas</u> <u>TUI</u> <u>VKI</u> <u>Lietuviškos kilmės eksportas</u>	AUGA MAŽĖJA AUGA MAŽĖJA AUGA AUGA	Pasitvirtino <u>Nepasitvirtino</u> Pasitvirtino <u>Nepasitvirtino</u> <u>Nepasitvirtino</u> Pasitvirtino
Technologiniai veiksniai	<u>MTEP</u> <u>Inovacinių įmonių apyvarta</u>	AUGA AUGA	Pasitvirtino Pasitvirtino
Socialiniai-kultūriniai veiksniai	<u>Skurdo rizikos riba</u> <u>Valstybės išlaidos aukštajam mokslui</u> <u>Valstybės išlaidos socialinei paramai</u> <u>Ekonominių vertinimų rodiklis</u> <u>Atvykusių turistų skaičius</u>	MAŽĖJA MAŽĖJA AUGA MAŽĖJA AUGA	<u>Nepasitvirtino</u> Pasitvirtino Pasitvirtino Pasitvirtino Pasitvirtino

Pastebima, kad dalis veiksmų į emigraciją reaguoja priešingai negu ištirta Motiekos ir kt. (2006) moksliniame darbe. Tai parodo Lietuvos situacijos sudėtingumą ir ktonišumą, ko pasekoje suformuluoti emigracijos pokyčių valdymo patobulinimus gali būti sudėtinga.

Emigracija per nagrinėjamą 2004-2014 metų laikotarpį išaugo 83 p.p. ir tai darė teigiamą arba neigiamą poveikį pasirinktiems ekonominiams, darbo jėgos, technologiams, demografiniams bei socialiniams-kultūriniais šalies rodikliams. Kalbant apie demografijos situaciją nagrinėtu laikotarpiu, išsiaiškinta, kad šalies gyventojų viso sumažėjo 14p.p. Tuo tarpu, gimstamumo 2p.p. išaugimas rodo, kad emigracija nėra lemiamas šio rodiklio veiksnys. Lietuvos gyventojų senėjimą patvirtinantis augantis išlaikomų (daugiau nei 65 metų Lietuvos gyventojų) rodiklis atkleidžia ne tik gydymo sistemos pasiekimą – ilgėjančią gyvimo trukmę – tačiau ir emigruojančios jaunos darbo jėgos neigiamą poveikį. Besitęsiant gyventojų senėjimui mažės socialinio aprūpinimo sąlygų patrauklumas, kas gali tapti dar viena paskata emigruoti. Nagrinėjant ekonominius ir darbo rinkos rodiklius buvo pastebėtas stiprus nedarbo lygio ir emigracijos dinamikos panašumas, bei darbo jėgos nuolatinis mažėjimas, kas sąlygojo disbalansą darbo rinkoje – dėl „protų nutekėjimo“ atsiradusį kvalifikuotos darbo jėgos trūkumą. Tai teoriškai turėtų mažinti sukuriamą produktą, tačiau nagrinėjant jį atkleidžiančius veiksmus pastebėta priešinga situacija. Kadangi darbo jėgos trūkumas buvo kompensuotas net 111p.p. išaugusiais mokslinių tyrimų ir eksperimentų plėtra, BVP/gyventojui išaugo 92p.p. Tai rodo, kad emigracija teigiamai paveikė ekonomikos modelį – dėl padidėjusių investicijų į persiorientavimą iš pigios darbo jėgos į technologijas. Teoriškai tai turėtų prisidėti ne tik prie šalies konkurencingumo, bet ir prie darbuotojo konkurencingumo plėtos, kadangi atsiranda naujas motyvas kelti savo kvalifikaciją, siekiant išlikti darbo rinkoje. Darbo užmokesčio padidėjimas patvirtino teoriją, kuomet darbo paklausos kiekis mažėja – uždarbis turėtų kilti. Tačiau emigracijos, sąlygoti darbo užmokesčio ir perlaidų išaugimas, atitinkamai, 77p.p. ir 150p.p. vartojimą paveikė 70p.p. išaugimu. Dalį nuo padidėjusio kapitalo gyventojai investuoja, taip šiek tiek susilpinindami teigiamą poveikį biudžetui ir pinigų srautams.

3. EMIGRACIJOS POVEIKIO LIETUVOS KONKURENCINGUMUI EMPIRINIS TYRIMAS

3.1. Emigracijos poveikio ekonominiams rodikliams vertinimas

Šioje darbo dalyje bus atliekami koreliacijos, tiesinės regresijos bei prognozavimo skaičiavimai. Koreliacijos koeficientų apskaičiavimo tikslas yra išsiaiškinti, kokie Lietuvos konkurencingumą apibrėžiantys veiksniai turi tiesioginį sąryšį su emigracija 2004-2014 metų laikotarpiu, bei kaip jie – teigiamai ar neigiamai vienas su kitu koreliuoja, bei ar jų ryšys yra statistiškai reikšmingas.

10 lentelė. Lietuvos ekonominių rodiklių ir emigracijos koreliacija 2004-2014 metais

Veiksny	Koreliacijos koef.	P vertė	Statistiškai reikšmingas ($\alpha=0.1$)
VKI	-0,18	0,998	-
BVP/gyv.	-0,41	0,286	-
Perlaidos	0,17	0,461	-
TUI	0,12	0,972	-
Privatus vartojimas	-0,51	0,163	-
Lietuviškos kilmės eksportas	-0,09	0,837	-

Sudaryta autorės remiantis koreliacijos skaičiavimų rezultatais

Analizuojant 10 lentelę, galima teigti, kad VKI, perlaidų, TUI ir lietuviškos kilmės eksporto koreliacijos koeficientų reikšmės yra arti nulio, todėl jos nebus įtrauktos į tolimesnius skaičiavimus dėl per silpnos koreliacijos su emigracija, išskyrus perlaidas. Nors perlaidos nėra susijusios su emigracijos srautais, tačiau jos yra priklausomos nuo visų jau įsikūrusių užsienio šalyse emigrantų. Perlaidos – tai akumuliuotos emigracijos pasekmė menkai priklausanti nuo metinių emigracijos rodiklių. Todėl žinant, kad emigracija iš Lietuvos vis dar yra aktyvus procesas – perlaidos bus įtrauktos į tolimesnius skaičiavimus. Kaip ir BVP/gyventojui bei privatus vartojimas, kuriuos su emigracija sieja vidutinio neigiamas ryšys. Tai patvirtina teorines prielaidas, kad augant gyventojų išvykimo mastui iš šalies mažėja privatus vartojimas ir tuo pačiu sukuriamas BVP. Nei vienas ryšys nėra statistiškai reikšmingas.

11 lentelė. Lietuvos darbo rinkos rodiklių ir emigracijos koreliacija 2004-2014 metais

Veiksny	Koreliacijos koef.	P vertė	Statistiškai reikšmingas ($\alpha=0.1$)
Nedarbo lygis	0,58	0,018	+
Darbo užmokestis	-0,51	0,184	-

Individualios įmonės	0,19	0,536	-
Darbo jėga	-0,67	0,097	+
Įmonių bankrotai	0,22	0,638	-

Sudaryta autorės remiantis koreliacijos skaičiavimų rezultatais

Analizuojant 11 lentelę, galima teigti, kad individualių įmonių skaičiaus ir įmonių bankrotų koreliacijos koeficientų reikšmės yra pakankamai arti nulio, todėl jos nebus įtrauktos į tolimesnius skaičiavimus. Tyrimas rodo, kad emigraciją ir nedarbo lygį sieja vidutinis statistiškai reikšmingas teigiamas ryšys. Koreliacija tarp šių rodiklių tik 0,58. Tai rodo, kad neto migracijos padidėjimas įtakoja nedarbo lygio padidėjimą ir atvirkščiai. Emigruojanti darbo jėga sumažina darbo jėgos paklausą, į tą pačią darbo vietą pretenduoja mažiau asmenų.

Koreliacija tarp darbo užmokesčio ir emigracijos yra -0,51, kas rodo, kad kintamuosius sieja vidutinio stiprumo neigiamas ryšys. Tačiau šiuo atveju matomai darbo užmokestis veikia emigraciją, jam mažėjant – emigracija didėja. Tai ypač pastebima krizės metu, kuomet dėl susidariusios sudėtingos ekonominės padėties – sumažėjo darbo užmokestis. Darbo jėgą su emigracija sieja vidutinio stiprumo statistiškai reikšmingas neigiamas ryšys, kuris yra -0,67, kas rodo, jog didėjant emigracijai – ryškėja darbo jėgos trūkumo problema.

12 lentelė. Lietuvos technologijų rinkos rodiklių ir emigracijos koreliacija 2004-2014 metais

Veiksny	Koreliacijos koef.	P vertė	Statistiškai reikšmingas ($\alpha=0.1$)
MTEP	-0,67	0,037	+
Inovacinių įmonių apyvarta	-0,08	0,972	-

Sudaryta autorės remiantis koreliacijos skaičiavimų rezultatais

Analizuojant 12 lentelę, galima teigti, kad teigiamas koreliacinis mokslinių tyrimų ir eksperimentinės veiklos plėtros ryšys signalizuoja apie „protų nutekėjimo“ reiškinį: emigracijai didėjant išvyksta daugiau kvalifikuotų specialistų, ir mokslinių tyrimų ir eksperimentų plėtra sumažėja. Tuo tarpu inovacinių įmonių apyvarta neturi sąsajos su emigracija.

13 lentelė. Lietuvos demografinių rodiklių ir emigracijos koreliacija 2004-2014 metais

Veiksny	Koreliacijos koef.	P vertė	Statistiškai reikšmingas ($\alpha=0.1$)
Gyventojų skaičius	-0,68	0,157	-
Išlaikomi gyventojai	0,36	0,378	-
Gimstamumas	-0,40	0,217	-

Sudaryta autorės remiantis koreliacijos skaičiavimų rezultatais

Analizuojant 13 lentelę, galima teigti, kad pagrindiniai emigracijos proceso padarinys yra gyventojų skaičiaus mažėjimas, kurį signalizuoja vidutinis neigiamas koreliacijos rodiklis $-0,68$. Taip pat neigiamas $-0,4$ koreliacinis rodiklis rodo emigracijos ir gimstamumo ryšį, kadangi, kaip išsiaiškinta emigruoja jauni gyventojai, potencialūs gimdytojai. Taip pat kaip ir teigiamai ekonominėje literatūroje, šalyje vyraujant emigracijai, įsivyrauja senėjimo procesas, kuris yra teigiamai, nors ir silpnai, priklausomas nuo emigracijos. Nei vienas ryšys nėra statistiškai reikšmingas.

14 lentelė. Lietuvos socialinių-kultūrinių rodiklių ir emigracijos koreliacija 2004-2014 metais

Veiksny	Koreliacijos koef.	P vertė	Statistiškai reikšmingas ($\alpha=0.1$)
Ekonominių vertinimų rodiklis	-0,06	0,771	-
Skurdo rizikos riba gyv.	-0,57	0,124	-
Valstybės išlaidos socialinei paramai	0,56	0,099	+
Valstybės išlaidos aukštajam mokslui	0,06	0,791	-
Atvykusių turistų skaičius	-0,47	0,250	-

Sudaryta autorės remiantis koreliacijos skaičiavimų rezultatais

Analizuojant 14 lentelę, galima teigti, kad ekonominių vertinimų rodiklis ir valstybės išlaidos socialiniam mokslui koreliacijos koeficientų reikšmės yra arti nulio, todėl šie rodikliai nebus įtraukti į tolimesnius skaičiavimus dėl per silpnos koreliacijos su emigracija. Tuo tarpu skurdo rizikos riba vienam gyventojui turi vidutinio stiprumo neigiamą koreliacinį ryšį su emigracija, kuomet emigracija auga – skurdo rizika mažėja.

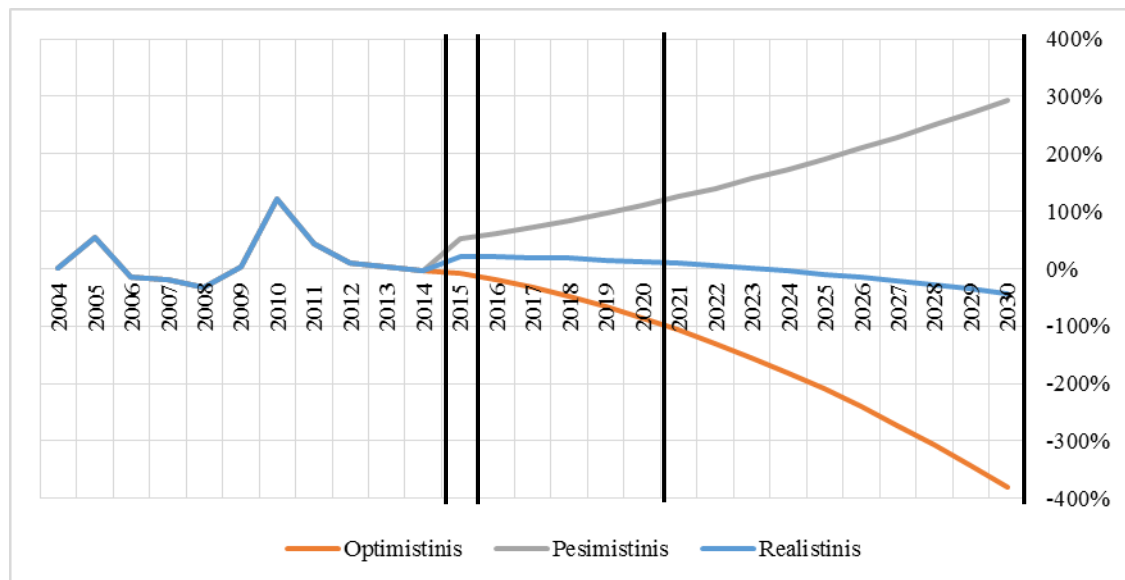
Valstybės išlaidos socialinei paramai turi teigiamą vidutinio stiprumo koreliaciją, tai rodo, kad emigracija yra veikiamą kuomet išauga paramų mastas. Po ekonominės krizės šiek tiek sumažėjęs, bet vis dar aukštas nedarbo lygis, sąlygoja socialinės paramos poreikį. Tarp atvykusių turistų skaičiaus ir emigracijos apskaičiuota neigiama $-0,47$ silpno ryšio koreliacija, kadangi emigracija dažniausiai atspindi nepatenkinamą situaciją kilmės šalyje, pastaroji tampa nepatraukli keliautojams.

Pagal atliktus skaičiavimus matoma, kad iš 21 pasirinkto veiksnio tik 4 veiksniai turi statistiškai reikšmingą ryšį. Kadangi keturių rodiklių nepakaktų atspindėti šalies konkurencingumą visose srityse, tolimesiems skaičiavimams buvo pasirinkti sąlyginai stipriausią koreliacinį ryšį turintys rodikliai. Taigi, tolesniuose skaičiavimuose bus naudojami šie vidutinį koreliacinį ryšį su emigracija turintys veiksniai: privatus vartojimas, nedarbo lygis, darbo užmokestis, darbo jėga, MTEP, gyventojų skaičius, skurdo riba, valstybės išlaidos socialinei paramai, atvykusių turistų skaičius, bei gimstamumo ir išlaikomų gyventojų

rodiklius, kurie nors turi silpną ryšį su emigracija, tačiau stiprų koreliacinį ryšį su gyventojų skaičiumi, (žr. 1 priedą) todėl taip pat yra aktualūs.

3.2. Emigracijos poveikio ekonominiams rodikliams prognozavimas

Kaip jau buvo išsiaiškinta teorinėje darbo dalyje – migracija su šalies konkurencingumu sieja abipusis ryšys: keičiantis šalies konkurencingumą formuojantiems veiksniams, keičiasi ir emigracijos srautas ir /arba struktūra. O pasikeitus emigracijos srautui ir/arba struktūrai keičiasi šalies konkurencingumas. Taigi vieni pokyčiai įtakoja kitus, ir atvirkščiai. Tačiau atliktame tyrime emigracija buvo laikoma nepriklausomu kintamuoju, taigi vertinami tik nuo emigracijos priklausantys, šalies konkurencingumą formuojančių rodiklių pokyčiai. Šioje darbo dalyje pagal metodologinėje dalyje pateiktą aprašymą buvo apskaičiuoti Lietuvos emigracijos realistinis, optimistinis ir pesimistinis scenarijai:

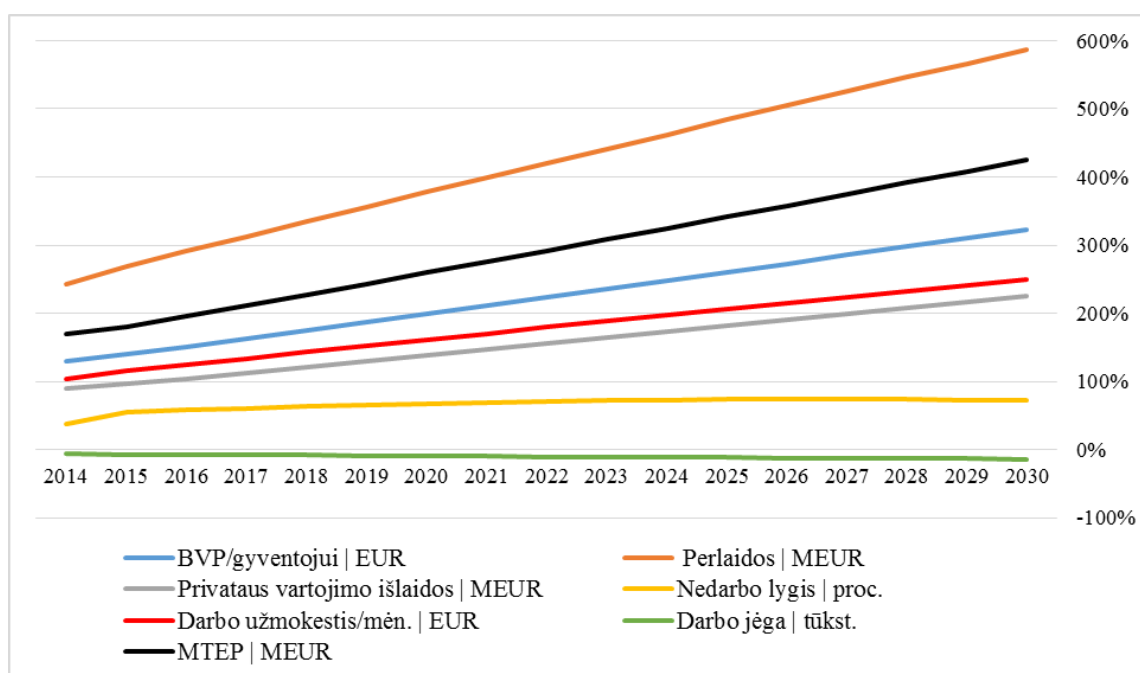

30 pav. Lietuvos emigracijos prognozių scenarijai 2004-2030 metais, p.p.

Trumpojo laikotarpio 2015 metų realistinė prognozė buvo sudaryta polinominės regresijos metodu, (žr. 2 priedą). Šios prognozės determinacijos koeficientas arba išsipildymo tikimybė yra gana didelė - 75%. Kiti scenarijai optimistinis ir pesimistinis, autorės nuožiūra atspindi 30 p.p. atitinkamai neigiamą ir teigiamą nuokrypius. Todėl, galima teigti, kad 2004-2015 metų procentinių pokyčių tendencijos buvo ekstrapoliuotos iki 2030 metų, realaus scenarijaus išsipildymo tikimybė yra labai aukšta, jeigu emigracija tęsis tokiais pačiais mastais. Jeigu emigracija bus paveikta vienokių ar kitokių priemonių, veiksnių, tai atspindės optimistinis arba pesimistinis scenarijai, kurių išsipildymo tikimybė negali būti apskaičiuota. Jie skirti atspindėti kaip konkurencingumas pasikeistų įvykus kardinaliems emigracijos masto pokyčiams.

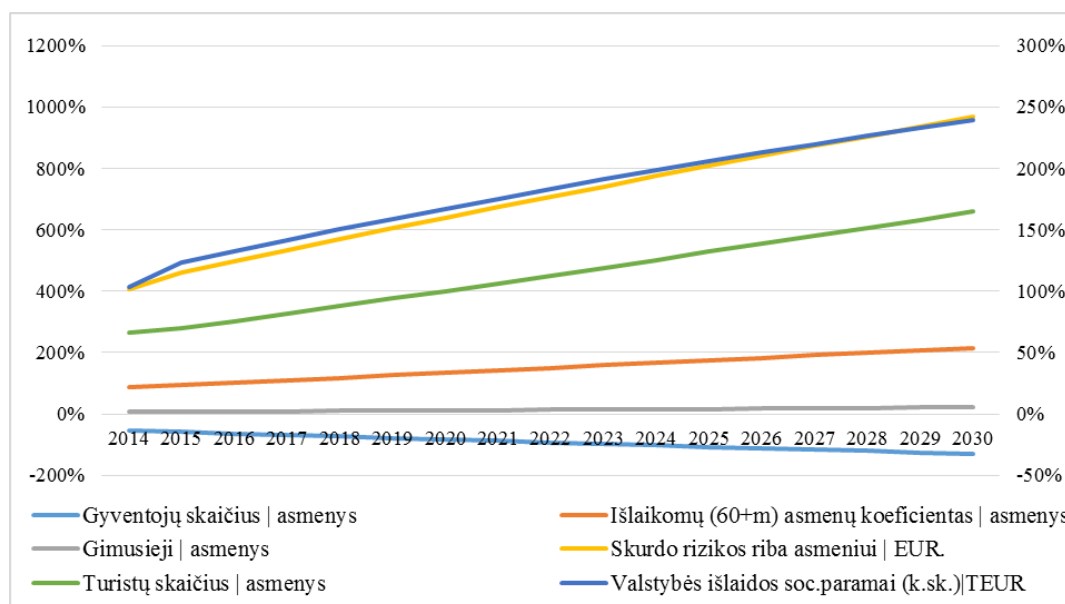
Iš emigracijos pokyčių scenarijų (žr. 30 pav.) matoma, kad trumpuoju 2015 metų laikotarpiu, lyginant su 2004 metų faktine (~37.700 asmenų per metus) emigracija, realistišku scenariju emigracija šiek tiek paaugs, vidutiniu laikotarpiu jos tendencija mažės, tačiau vis dar bus teigiama, t.y. emigracija bus didesnė nei 2004 metais, bet palaipsniui vis mažės kai galiausiai ilguoju laikotarpiu ji jau bus neigiama, tiksliau mažesnė 43 p.p., arba ~21.500 asmenų per metus. Optimistišku scenariju būtų fiksuojamas nuolatinis emigracijos masto mažėjimas, kuris ilguoju laikotarpiu sumažėtų 3,8 karto, arba ~10.000 asmenų per metus. O pesimistišku scenariju emigracija išaugtų beveik tris kartus, arba ~113.000 emigrantų per metus. Iki šiol aukščiausias užfiksuotas deklaruotos emigracijos mastas buvo kriziniais 2010 metais, kuomet emigravo šiek tiek daugiau nei 83.000 asmenų per metus.

Remiantis šiais emigracijos prognozuojamų pokyčių scenarijais, tiesinės tikmybinės regresijos pagalba buvo sumodeliuoti ir konkurencingumą apibrėžiantys įvairūs ekonominiai, darbo rinkos, technologijų, demografiniai bei socialiniai-kultūriniai rodikliai, kurie turėjo vidutinį arba stiprų koreliacinį ryšį su emigracija. Pirmaisiai bus aptariami realistiški, toliau optimistiški ir galiausiai pesimistiški scenarijai. Rodiklių grupės sugrupuotos taip: pirma grupė tai - Lietuvos ekonominių, darbo rinkos ir technologinių rodiklių prognozės, antra grupė rodiklių: Lietuvos demografinių ir socialinių-kultūrinių rodiklių prognozės. Realistiškus scenarijus atspindi dabartinės situacijos tendencijas ir yra tarpinis variantas tarp optimistiško ir pesimistiško scenarijų. Prognozuojami realistiški ekonominiai, darbo rinkos ir technologiniai pokyčiai pavaizduoti 30 paveiksle, o demografiniai ir socialiniai-kultūriniai – 31 paveiksle.

31 pav. Realistinės Lietuvos ekonominių, darbo rinkos ir technologinių rodiklių prognozės, priklausomai nuo emigracijos pokyčio 2015-2030 metais, proc.

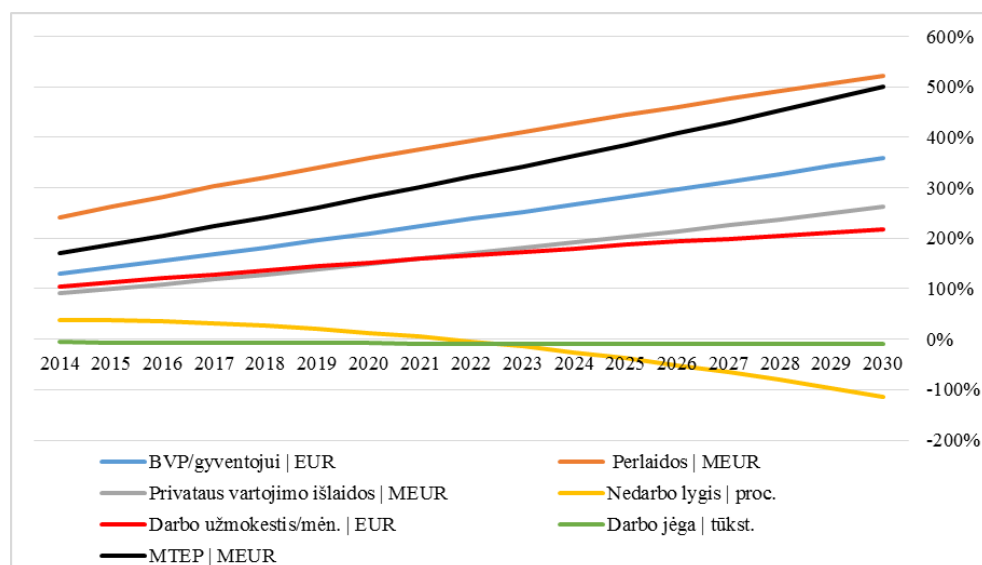
Kaip matoma iš 30-to paveikslo ekonominių ir technologinių rodiklių pokyčiai yra teigiami, prisimenant, kad emigracijos realistinė prognozė yra laipsniškas emigracijos mažėjimas, ilgainiui tampantis mažesnis už 2004 metų lygį. Labiausiai išaugs perlaidos, kurios gali įvairiapusiškai prisidėti prie ekonominės būklės gerinimo, jeigu už perlaidas surinkti mokesčiai bus tikslingai įsisavinti. Tuo tarpu su darbo rinkos rodikliai situacija nėra džiuginanti: nors darbo užmokestis bus 2,5 karto didesnis, nedarbo lygis trumpame laikotarpyje pakils ir liks didesnis negu 2004. O tiksliau tariant, nedarbas turėtų pakilti 72p.p. nuo jo 2004 metų – 7proc. vertės, tai būtų ~12proc., kas rodo ganėtinai aukštą nedarbą. Be to, darbo jėga nors ir labai nuosaikiai tačiau ilguoju laikotarpiu ji sumažės iki -14proc.

32 pav. Realistinės Lietuvos demografinių ir socialinių-kultūrinių rodiklių prognozės, priklausomai nuo emigracijos pokyčio 2015-2030 metais, proc.

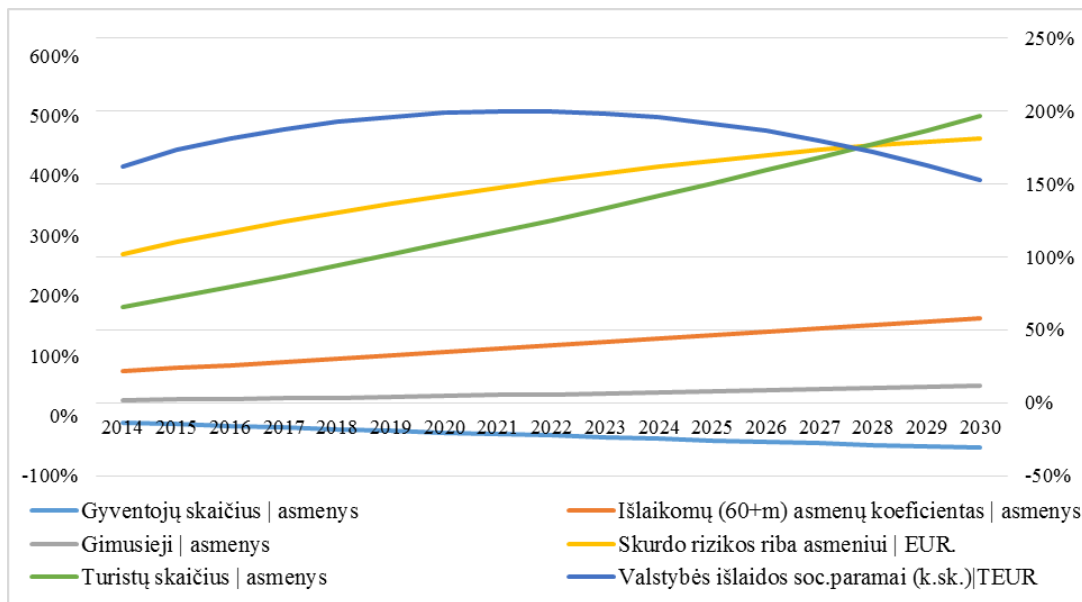
Kalbant apie demografinių rodiklių pokyčius realistiniu scenarijumi, tendencijos išliks tokios pačios kaip yra dabar – gyventojų skaičius mažės, o gyventojų senėjimas augs. Nors gimstamumas ir didės, tačiau nedideli jo pokyčiai nesugebės kompensuoti emigracijos daromo poveikio demografijai. Kalbant apie socialinius-kultūrinius rodiklius, labiausiai išaugs valstybės išlaidos socialinei paramai. Šį rodiklį didins tiek didėjantis išlaidomų asmenų kiekis tiek mažėjanti darbo jėga. Skurdo rizikos riba asmeniui augtų, galimai dėl pastovios infliacijos ir atsiradusios pernelyg didelės mokesčių naštos dirbantiesiems. Šie vidiniai procesai, nesumažins turistų skaičiaus, kuris, priešingai, išaugs daugiau nei 1,5 karto.

Toliau kalbant apie optimistinį scenarijų, daroma prielaida, kad tai geriausias ateityje vykiančių procesų modelis. Toliau bus pateikiami optimistiniai konkurencingumą apibrėžiančių rodiklių pokyčiai.

33 pav. Optimistinės Lietuvos ekonominių, darbo rinkos ir technologinių rodiklių prognozės, priklausomai nuo emigracijos pokyčio 2015-2030 metais, proc.

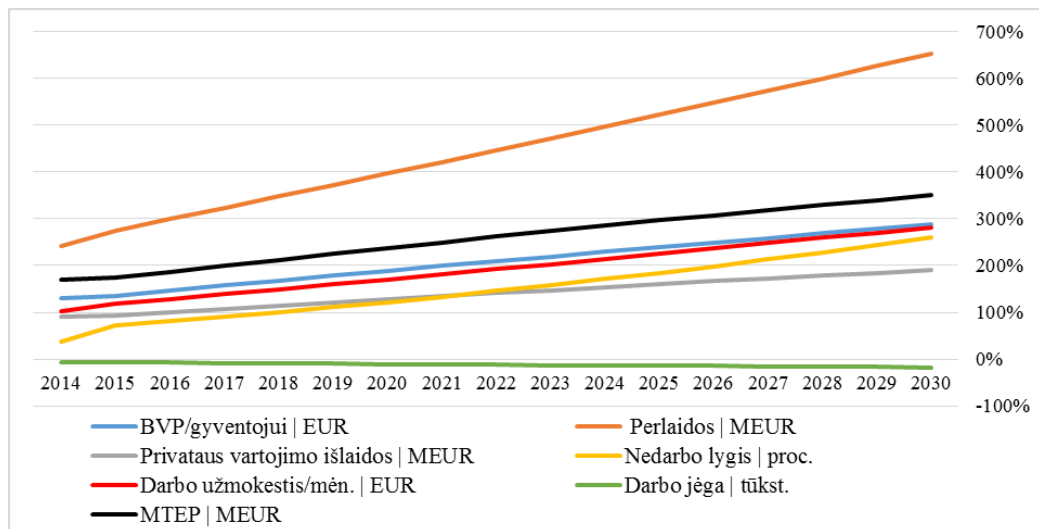
Optimistinė prognozė atskleidžia, kad tai labiausiai įtakotų nedarbo rodiklį, kuris galiausiai sumažėtų 115p.p. nuo 2004 metų 7proc. nedarbo rodiklio, kas, atitinkamai, būtų lygu 6,1proc. Nors tai nėra labai žymus sumažėjimas, tačiau tokia nedarbo rodiklio dinamikos tendencija atskleidžia, kad emigracijos reguliavimo priemonių rezultatų dėka buvo sureguliuoti darbo rinkos trūkumai (darbo jėgos trūkumas arba perteklius skirtinguose darbo rinkos sektoriuose). Dėl dedamų pastangų subalansuoti darbo rinką, padidėtų įsidarbinimo galimybės, o emigracija sumažėtų, tuo pačiu palaipsniui sumažindama nedarbo lygį. Atitinkamai, emigracijai mažėjant, darbo vietų paklausa didėtų ir tai lemtų atlyginimo kilimo sulėtėjimą. MTEP spartesnis augimas atspindi tai, kad sulėtėjus emigracijai, sulėtėtų ir “protų nutekėjimo” procesas, daugiau gabių ir kvalifikuotų darbuotojų prisidėtų prie šalies technologinės plėtros.

34 pav. Optimistinės Lietuvos demografinių ir socialinių-kultūrinių rodiklių prognozės, priklausomai nuo emigracijos pokyčio 2015-2030 metais, proc.

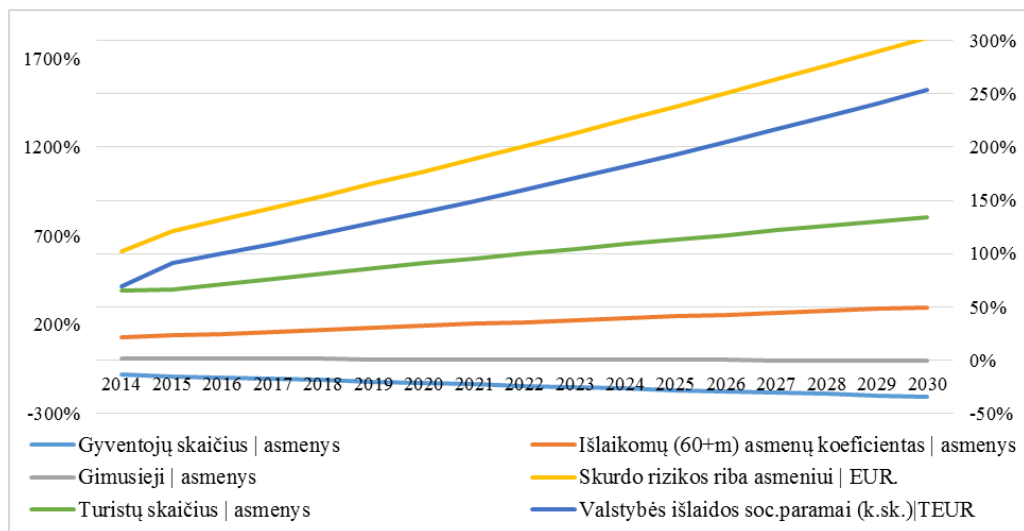
Pats pozityviausias pokytis yra valstybės išlaidų socialinei paramai ilgajame laikotarpyje mažėjimo tendencija. Tiek mažėjančios valstybės išlaidos socialinei paramai, tiek mažėjantis nedarbo lygis rodytų gerėjančią aplinką dirbantiesiems. Turistų augimas atskleidžia, kad Lietuvos padėtis tarptautinėje erdvėje atrodytų patrauklesnė, ir tuo pačiu – konkurencingesnė. Tačiau, nors emigracijos mastai sumažėtų iki ~10.000 lietuvių per metus, gyventojų skaičius ir toliau mažėtų. Gyventojų senėjimo proceso pagreičio prognozė optimistiniu scenarijumi menkai skiriasi nuo realistinio scenarijaus. Dėl sulėtėjusio darbo užmokesčio augimo, skurdo rizikos riba asmeniui – vis tiek augtų, nors ir mažesniu mastu, lyginant su realistiniu scenarijumi.

Toliau bus rašoma apie pesimistinį scenarijų – blogiausią ateityje vykiančių procesų modelį, kuomet emigracija išaugtų iki 113.000 emigrantų per metus.

35 pav. Pesimistinės Lietuvos ekonominių, darbo rinkos ir technologinių rodiklių prognozės, priklausomai nuo emigracijos pokyčio 2015-2030 metais, proc.

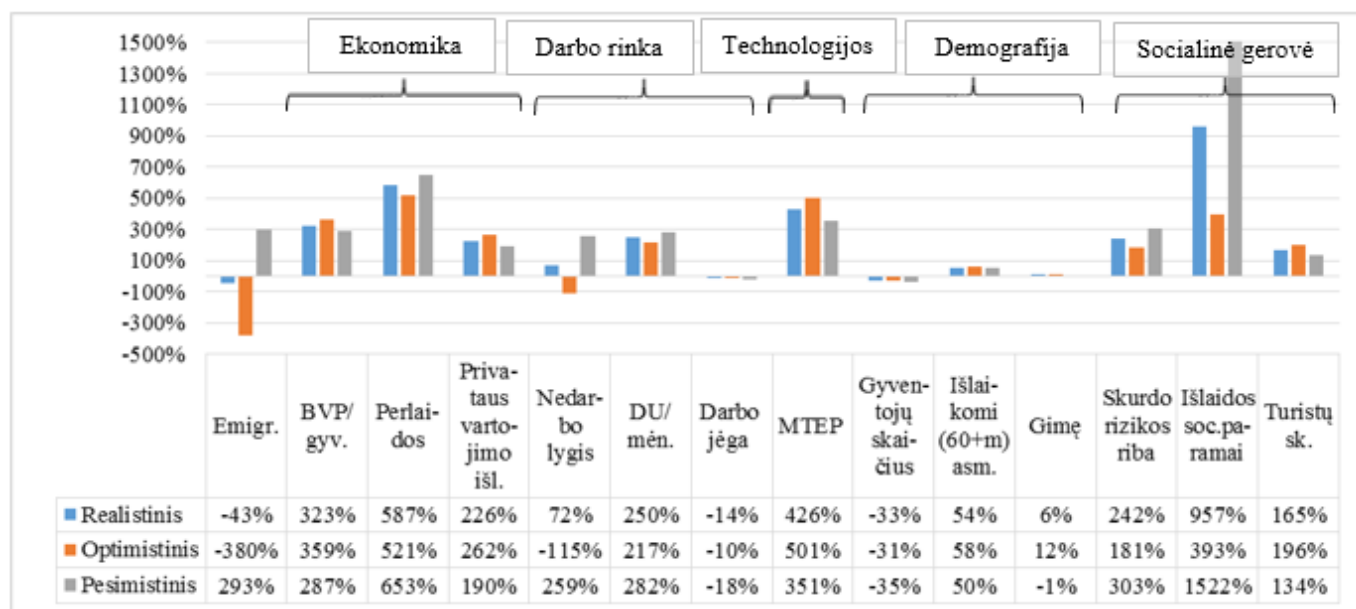
Dėl didėjančio lietuvių tinklo užsienyje, ypatingai išaugtų perlaidos į Lietuvą. Jos pasiektų apie 30 proc. BVP. Kai tuo tarpu šis rodiklis 2004 metais buvo 0,02 proc., o 2014 beveik 4 proc. Tai rodytų šalies priklausomybę nuo emigrantų persiunčiamų pinigų. To dėka vis dar augtų šalies BVP, tenkanti vienam asmeniui, nors jo ir privataus vartojimo išlaidų augimo tempai kasmet vis lėtėtų. Mokslinių tyrimų ir eksperimentinė plėtra augtų, kadangi mažėjant darbo jėgai reikėtų persiorientuoti iš pigios darbo jėgos į technologijas.

36 pav. Pesimistinės Lietuvos demografinių ir socialinių-kultūrinių rodiklių prognozės, priklausomai nuo emigracijos pokyčio 2015-2030 metais, proc.

Analizuojant pesimistinio scenarijaus demografinius pokyčius matyti, kad gyventojų skaičius nuolat mažėtų, nes gimstamumas taptų neigiamas, ko nepastebėta nei viename scenarijuje. Gyventojų senėjimo pagreitis būtų nežymiai didesnis, lyginant su prieš tai aptartais realistiniu ir optimistiniu scenarijais. Tuo tarpu skurdo rizikos riba asmeniui augtų pakankamai stipriai dėl augančio nedarbo ir augančios mokestinės naštos. Susidarytų tarsi ratas – dėl išaugusios emigracijos padidėtų mokestinė našta likusiems darbuotojams, kas skatintų ieškotis darbo svečioje šalyje. Toliau didėjant emigracijos mastams – gamyba, siekdama išsilaikyti taptų paremta technologijomis ir sumažėtų darbo pasiūla – atlyginimai bei darbo vietos, kas didintų skurdo riziką ir toliau masintų gyventojus emigruoti.

Tam kad būtų paprasčiau palyginti ilgalaikį visų trijų emigracijos pokyčių scenarijų poveikį Lietuvos konkurencingumą apibrėžiantiems rodikliams buvo suformuotas grafinis rezultatų sulyginimas (žr.37 pav.).

37 pav. Lietuvos konkurencingumo prognozės 2030 metams, lyginant su 2004 metais priklausomai nuo emigracijos pokyčio p.p.

Žiūrint 37 paveikslą gali iškilti pasirodyti keistas kai kurių rodiklių itin auštas augimas. Siekiant paaiškinti situaciją, galima išnagrinėti išlaidų socialinei paramai rodiklį, kuris realistiniu scenarijumi 2030 metais turėtų išaugti beveik 1000 p.p. arba dešimt kartų lyginant su 2004 metais. Tai atrodo labai didelis pokytis, ir gali sukelti abejones tyrimo patikimumu, tačiau jeigu (žr. 4 priedą) atkreiptumėme dėmesį į tai, kad 2014 metais faktinis valstybės išlaidų socialinei paramai rodiklis, lyginant su 2004 metais buvo kiek daugiau nei 400 p.p. Tiek minėtas rodiklis išaugo per dešimt metų. Todėl jeigu stebėti prognozuojamą pokytį

nuo 2014 iki 2030, kuris per 16 metų būtų ~550p.p., kas pilnai atitinka valstybės išlaidų socialinei paramai tendenciją.

Taigi, įvertinus visus tris scenarijus matome, kad galima patvirtinti pirmąją hipotezę – emigracija neigiamai veikia kilmės šalies konkurencingumą. Lietuvai labiausiai reikia susirūpinti demografiniais rodikliais, todėl, kad netgi nepriklausant nuo prognozės krypties – ar tai yra optimistinė, realistiškesnė ar neigiama – gyventojų skaičius ir darbo jėga mažės, o išlaikomų 60 metų ar vyresnių žmonių skaičius augs. Tai labai apsunkins darbo jėgos padėtį, kadangi, prognozuojamai, išaugus išlaidoms socialinei paramai, labai padidės dirbančio žmogaus mokestinė našta.

Siekiant apibendrinti emigracijos neigiamą poveikį Lietuvos konkurencingumui ir pasiūlyti sprendimo būdus, buvo suformuoti neigiamų emigracijos padarinių šalies konkurencingumui sprendimo būdai (žr. 15 lent.). Šių pasiūlymų esmė yra ta, kad valstybė neturėtų bandyti skirti pinigų emigrantų susigrąžinimui, bet spręsti šalies problemas. Tik pasiekus tam tikrą ekonominės ir socialinės gerovės lygį, padidėjęs šalies konkurencingumas signalizuos apie palankias sąlygas grįžti į Lietuvą arba neemigruoti iš Lietuvos.

15 lentelė. Neigiamas emigracijos poveikis šalies konkurencingumui ir jo sprendimo būdai

Veiksnių grupė	Neigiamas emigracijos poveikis Lietuvos konkurencingumui	Problemos sprendimo būdai (emigracijos mastui ir struktūrai išliekant tokiems pat)
Demografiniai veiksniai	<u>1.Per mažas gimstamumas</u> <u>2.Augančio senėjimo sukeltų sveikatos apsaugos sistemos sąnaudų augimas</u>	1.1. Lankstumo ir saugumo darbo santykiuose išsprendimas įdiegiant lankstų darbo grafiką bei papildomas garantijas tėvams 2.1. Senėjimo programa, kuri leistų įgyvendinti aktyvesnį pagyvenusių žmonių dalyvavimą neformalioje veikloje, sveikos gyvensenos skatinimą; 2.2.Sveikatos apsaugos ir slaugos paslaugų plėtros bei prieinamumo, užtikrinimas.
Darbo rinkos veiksniai	<u>3.Aukštas nedarbo lygis</u> <u>4.Nemotyvuojantis darbo užmokestis</u>	3.1.Verslo ir akademinio sektorių komunikacija dėl paklausių specialybių rengimo; 3.2. Ekonominės regionų raidos skatinimas; 3.3. Darbo sutarčių įvairovė ir lankstumas 3.4.Pažeidžiamų asmenų grupių įdarbinimo skatinimas 4.1. Ekonomikos augimas, susietas su darbo užmokesčio kilimu ir socialinių garantijų didėjimu
Ekonominiai veiksniai	<u>5.Biudžeto įtampa dėl mažėjančios darbo jėgos</u>	5.1. Investicijos į esamus darbuotojus, pakeliant jų našumą; 5.2. Investicijos į technologijas, kurios leistų sumažinti reikalingų darbuotojų skaičių; 5.3.Papildomos darbo jėgos pritraukimas (imigrantai);

		5.4. Įgyvendinti socialinės paramos taiklumą; 5.5. Mažinti šešėlinės ekonomikos mastą, skatinti legalų darbą.
Technologiniai veiksniai	<u>6. Protų nutekėjimas</u>	6.1. Valstybės mokslo subsidijų pakeitimas paskolų sistema; 6.2. Mokslinių tyrimų centrų ir pažangių technologijų verslui plėtra, mokslinių projektų finansavimas; 6.3. Regionuose įkurti informacijos ir komunikacijos technologijų klasteriai; 6.4. Valdžios korupcijos/biurokratizmo naikinimas.
Socialiniai-kultūriniai veiksniai	<u>7. Mokestinės naštos darbo jėgai augimas</u>	7.1. Socialinio draudimo sistemos plėtra: išplėstas ne samdomąjį darbą dirbančių gyventojų dalyvavimas socialiniame draudime; 7.2. Išimčių socialinio draudimo sistemoje mažinimas.

Pilietinės visuomenės institutas (2006); Kanopienė ir Mikulionienė (2006); Motieka ir kiti (2006); Darbo santykių ir valstybinio socialinio draudimo teisinio-administracinio modelis (2015); Nacionalinės plėtros institutas, (2006)

Kaip buvo pastebėta anksčiau, Lietuvos atveju suformuluoti emigracijos pokyčių valdymo patobulinimus gali būti sudėtinga. Taip yra todėl, kad reikėtų reformuoti teisės aktus, reguliuojančius darbo santykius, kuriuose turėtų būti prioritetais: užimtumas, darbo ir šeimos išsipareigojimų suderinamumas, galimybė gyventojui gauti didesnes pajamas, mokymasis visą gyvenimą, paklausių specialybių darbuotojų ruošimas. Taip pat reikėtų užtikrinti socialinio draudimo sistemos tvarumą, subalansuotą biudžetą bei formuoti rezervą, siekiant paruošti socialinę sistemą ateities krizėms. 15 lentelėje pateikti sprendimo būdai būtų nukreipti į bendro pragyvenimo lygio kilimą, taip sušvelnintų emigracijos padarinius Lietuvos konkurencingumui. Išaugęs Lietuvos konkurencingumas atitinkamai turėtų sumažinti inercinę ekonominę emigraciją bei skatintų reemigraciją. Šios išvados patvirtina teorinio emigracijos poveikio šalies konkurencingumui modelio pritaikomumą ir esmę: kiekvienas iš šalies gyventojų yra šalies konkurencingumą veikiantis veiksnys, bei tuo pačiu šalies konkurencingumas daro įtaką gyventojams, jų gyvenimo gerovei. Todėl, siekiant, kad šalies konkurencingumas augtų yra svarbu ne tik darbuotojų įgudžiai ir motyvacija, kurie prisideda prie pridėtinės vertės kurimo, bet ir grįžtamasis atsakas gyventojams. Tik socialinės gerovės augimas, tiek mikro tiek makro veiksnių palankumas tikslingai nukreiptas į žmogų neleidžia netekti motyvacijos ir palikti šalį, tikslo šalyje stengtis vardan geresnio gyvenimo, taip didinant jau svečios šalies konkurencingumą.

3.3. Emigracijos poveikio Lietuvos konkurencingumui reguliavimas

Pažymėtina, kad išaugusiais emigracijos mastais realiai susirūpinta buvo tik 2005 metais. Būtent nuo tada politiniu lygmeniu visuomenėje ir žinaišklaidoje pradėta vis dažniau reikšti susirūpinimą emigracijos

keliomomis grėsmėmis, prabilta apie nuoseklios valstybės politikos išėivijos atžvilgiu bei ryšiu su išėivija stiprinimo būtinybe.

Pagrindinė institucija, kuri įgyvendina migracijos politiką yra Vidaus reikalų ministerijos Migracijos departamentas. Valstybės sienos apsaugos tarnyba prie Vidaus reikalų ministerijos atsako už teisinę bazę, reglamentuojančią užsieniečių atvykimą į Lietuvos Respubliką ir išvykimą iš jos. Policijos departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos, atsako už teisės aktų, reglamentuojančių užsieniečių kontrolę Lietuvos respublikoje, vykdymą. Lietuvoje yra laikomasi nuostatos, kad migracija yra nevaldomas procesas ir jis nereikalauja valdymo struktūros, todėl insitucijų, susijusių su migracijos procesu veiklą schematiškai galima pavaizduoti sekančiai (žr. 38 pav.).

Sudaryta pagal: Motieka ir kt., 2006

38 pav. Lietuvos institucijos susijusios su migracijos procesu

Paveiksle matyti, kad kiekviena institucija dirba individualiai ir į emigracijos proceso valdymą nežiūrima kompleksiskai, taip susiduriant su informacijos valdymo problemomis. Sąlyginai panaši situacija yra su migraciją reguliuojančiais teisės aktais. Jų kūrimo, planavimo, įgyvendinimo nesistematiskumą nusako trumpa teisės aktų, susijusių su ekonominės emigracijos reguliavimu apžvalga.

Lietuvos ekonominės migracijos politika ėmė formuotis kaip atsakas į augančią ekonomiką, mažėjančią nedarbą, bet tuo pačiu didelę emigraciją bei mažą imigraciją. 2006 metais buvo suvokta, kad Lietuvai greitai gresia susidurti su darbo jėgos trūkumu, ypač tuose sektoriuose, iš kurių emigravo daug darbuotojų. Vyriausybė ėmė jausti stiprų verslo atstovų spaudimą, nes verslas siekė kaip galima greičiau ir kuo mažesnėmis sąnaudomis kompensuoti susidariusį darbo jėgos trūkumą, todėl imigraciją matė kaip vieną iš

greitų sprendimo būdų. Tačiau atsirado priešprieša, kad tokios politikos negalima būtų vertinti kaip subalansuotos ir ilgalaikės strategijos.

Galiausiai Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2006 m. nusprendė parengti *Ekonominės migracijos reguliavimo strategiją ir priemonių planą*. Buvo sudaryta Ekonominės migracijos reikalų komisija, kuriai buvo deleguotas šio dokumento parengimas 2007-2008 bei 2009-2012 metams. Pirmoji strategija ir priemonių planas buvo parengti ir Vyriausybės patvirtinti, o antroji strategija nebuvo patvirtinta. Šios, pirmosios valstybinės strategijos ekonominės migracijos reguliavimo srityje, pagrindinis tikslas – atsižvelgiant į esamą ekonominės migracijos būklę Lietuvoje, ES bei pasaulyje, nustatyti ilgalaikius ekonominės migracijos politikos tikslus ir prioritetus taip, kad ekonominio augimo sąlygomis Lietuvoje nepritrūktų darbo jėgos ir būtų išvengta kitų neigiamų padarinių.

Ekonominės migracijos reguliavimo strategijoje taip pat buvo numatyta parengti *Lietuvos migracijos politikos gaires ir imigracijos viziją bei politiką*, kadangi ėmė ryškėti keli pagrindiniai iššūkiai šalies ekonomikai:

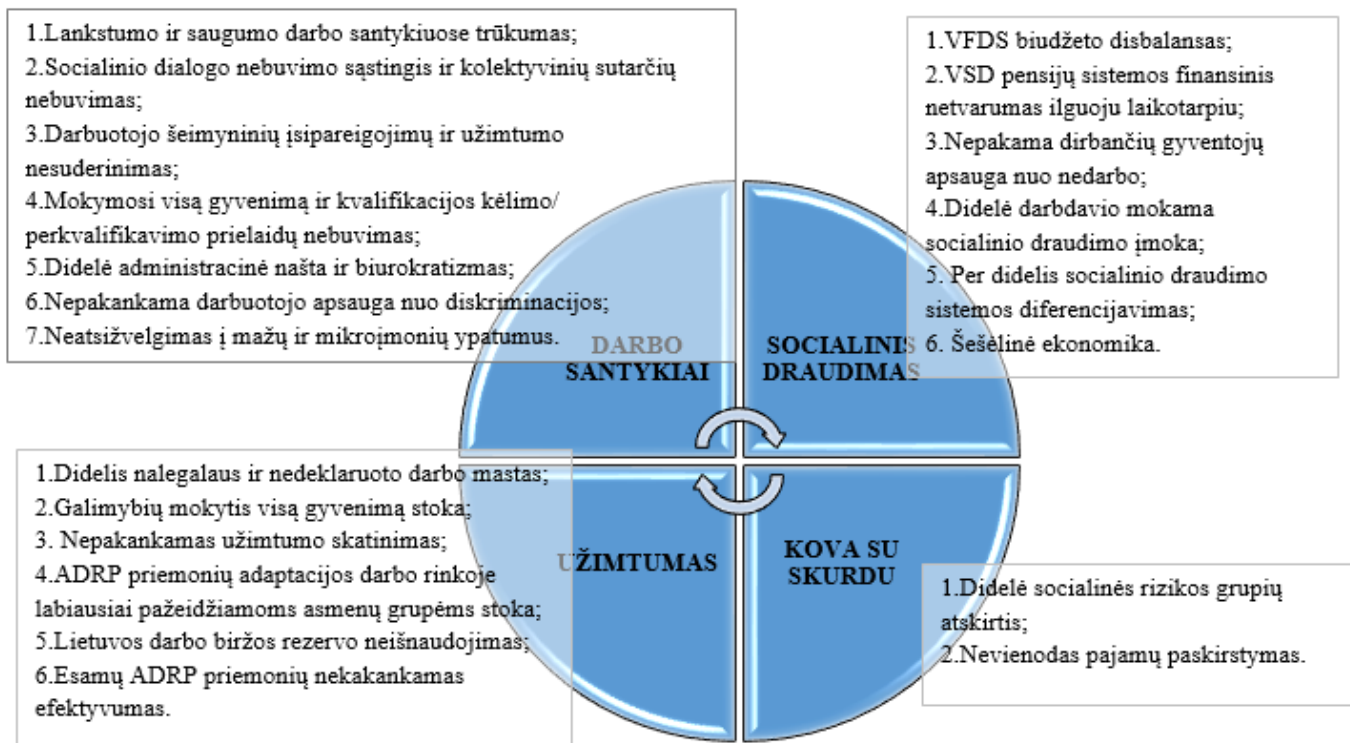
- Blogėjanti demografinė padėtis, masinė emigracija ir neigiamas migracijos saldo;
- Nemažėjantis darbo jėgos trūkumas;
- Užsienio investuotojai darbo jėgos stygių mini kaip pagrindinę kliūtį, stabdančią TUI į Lietuvą.

Gairės buvo parengtos 2008 metais, bei atnaujintos 2014 metais, iškilus naujai problemai – dėl nenutrūkstamos darbingo amžiaus žmonių emigracijos – vyksta protų nutekėjimo, gyventojų senėjimo procesai, vis dar trūksta darbo jėgos tam tikruose sektoriuose bei didėja ekonominė ir socialinė našta darbingo amžiaus šalies gyventojams. Pagrindinis 2014 metų strategijos nuo 2008 metų strategijos skirtumas būtų suvokimas, kad „neigiami emigracijos padariniai negali būti šalinami tiesioginiu teisiniu ir (arba) administraciniu reguliavimu. Jie turėtų būti šalinami imantis priemonių (naujų darbo vietų kūrimas ir įdarbinimo skatinimas, nedarbo mažinimas, įsidarbinimo galimybių didinimas, gyvenimo sąlygų, sveikatos priežiūros gerinimas ir kita)“, kurios palaipsniui silpnintų emigraciją lemiančius ekonominius, socialinius ir kitus valstybės gyvenimo veiksnius (darbo užmokesčio skirtumą, šalies ekonominio išsivystymo lygį, neproporcingą darbo jėgos pasiskirstymą tarp sektorių ir tuo pačiu nedabo lygį ir kita). Tai reiškia, kad buvo suvokta, jog emigracijos procesas yra neatsiejamas nuo gyventojų gerovės lygio, o konkurencingumas nuo emigracijos. Tai atskleidžia ir Lietuvos migracijos politikos principai: (Nutarimas dėl Lietuvos migracijos politikos gairių patvirtinimo, 2014)

1. Atrankos principas;

2. Darbo jėgos kompensavimo principas;
3. Integravimo principas;
4. Perspektyvumo principas;
5. Patrauklumo principas;
6. Atsparumo principas;
7. Darnos principas.

Kaip matyti iš pateiktų principų sąrašo pirmame ir paskutiniame į apibrėžimą yra įtraukiama konkurencingumo sąvoka. Pirmojo – atrankos principo esmė yra – migracijos politika yra formuojama kaip reakcija į Lietuvos ūkio plėtros ir darbo rinkos poreikių kaitą. Migracijos politika turi būti vykdoma taip, kad valstybėje veiksmingai būtų užtikrinta kokybinė ir kiekybinė migracijos srautų ir darbo rinkos atitiktis, kad būtų prisidėta prie ūkio augimo ir konkurencingumo didėjimo. O paskutinio – darnos principo esmė yra – suformuojamos migracijos politikos nuostatos derinamos su Lietuvos narystės ES įsipareigojimais bei su kitų sričių Lietuvos valstybės politika – demografinė, ūkio konkurencingumo, vystomojo bendradarbiavimo ir kitomis su migracija susijusiomis sritimis. Deja, darbo jėgos kompensavimo, integravimo, perspektyvumo ir patrauklumo principai yra orientuoti ne į potencialaus emigranto profilį, o į užsieniečius imigrantus. Tokia teisinė bazė, didžiąja jos dalimi, paskirta tik emigracijos kompensavimui, ir jeigu ne *naujas socialinis modelis*, galima būtų teigti, valstybė palieka emigracijos politiką rinkos valiai. Tačiau 2015 metų pradžioje pristatytas naują socialinį modelį, jis buvo apibrėžiamas, kaip valstybės socialinės politikos išraiškos forma, paantrinant, kad „kiekviena valstybė, nepriklausomai nuo vyraujančios ideologinės ar politinės, socialinės ar ekonominės sanklodos, turi vykdyti nacionalinę socialinę politiką, kurios esmė yra individų socialinių ir ekonominių interesų apsauga ir gėrybių (per)skirstymas“. Teigiama, kad šio projekto metu bus tobulinami darbo teisę, užimtumą ir socialinę apsaugą reglamentuojantys teisės aktai, kuriant bendrą, ekonomiškai pagrįstą ir subalansuotą šių santykių sistemą, siekiant didinti užimtumą, gerinti darbo santykius ir skatinti investicijas. Kitaip tariant, naujasis socialinis modelis atpindėtų valstybės politiką jos piliečių socialinei ir ekonominei gerovei didinti. Pagaliau identifikuoti trūkumai darbo santykių, užimtumo, socialinio draudimo ir kovos su skurdu srityse, bei numatyti konkretūs tobulinimai.

Sudaryta pagal: Darbo santykių ir valstybinio socialinio draudimo teisinio-administracinio modelio ataskaitą (2015)

39 pav. Darbo santykių ir valstybinio socialinio draudimo teisinis-administracinis modelio identifikuoti trūkumai ir pagrindinės pokyčių sritys

Darbo santykių ir valstybinio socialinio draudimo teisinio-administracinio modelio ataskaitoje (2015) pateikiamos siūlomos teisėkūros iniciatyvos, kurios buvo sukurtos atsižvelgiant į užsienio gerąją praktiką, įvertinus darbo santykių būklę Lietuvoje.

Siekiant padidinti darbo jėgos konkurencingumą, darbo našumą ir efektyvumą, sumažinti šešėlį darbo santykiuose, skatinti įvairias darbo formas atitinkančius rinkos poreikius bus inicijuotas visiškai naujo darbo santykius reguliuojančio teisės akto – Darbo kodekso – projekto rengimas atnaujinti *darbo santykius*. Projektu taip pat bus siekiama mažinti administracinę našta ir biurokratizmą, bei įtvirtinti lankstumą ir saugumą darbo santykiuose (Modelio ataskaita, 2015). Nors visuomenėje kilo nerimo banga dėl lengvinamų darbuotojo atleidimo sąlygų, tačiau yra žinoma, kad kompetetingas, motyvuotas ir našus darbuotojas yra reikalingas įmonei, todėl tai ir bus paskata darbuotojui kelti savo konkurencingumą – gebėjimus ir žinias. Darbuotojo motyvaciją galėtų paskatinti nauja teisė dirbti individualiu grafiku bei metų trukmės studijos mokslui arba kūrybai.

Siekiant padidinti *užimtumą*, bus inicijuotas naujas užimtumą reguliuojantis teisės aktas – Užimtumo įstatymas. Jame būtų įtvirtinta daugiau ir įvairesnių sutarčių darbo rėmuose taip sukuriant daugiau darbo vietų. Nauju teisės aktu būtų siekiama subalansuoti valstybės paramą užimtumo sistemai adaptuojant ADRP (aktyvios darbo rinkos politikos priemonių) pažeidžiamoms asmenų grupėms ir realioms darbo sąlygoms bei mokymosi visą gyvenimą skatinimas. Jeigu ši iniciatyva būtų įgyvendinta ir veiktų taip kaip planuota, naujo socialinio modelio tinklalapyje skelbiama, kad būtų sukurtą 85 tūkst. darbo vietų, kas prilygtų įdarbinimui pusei esamų bedarbių. Tokie pakeitimai pagal aptartą emigracijos ir nedarbo lygio priklausomybę turėtų sumažinti paskatas emigruoti bei patį emigracijos srautą.

Siekiant reformuoti *socialinio draudimo* sistemą būtų parengtas naujo teisės akto – Valstybinio socialinio draudimo pensijų įstatymo – projektas, bei patobulinti Valstybinio socialinio draudimo, Ligos ir motinystės socialinio draudimo, Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo ir Nedarbo socialinio draudimo įstatymų projektai. Šiais pokyčiais visų pirma yra siekiama užtikrinti socialinio draudimo sistemos adekvatumą ir tvarumą, bei socialinės paramos taiklumą, tačiau taip pat siekiama sumažinti mokestinę naštą dirbantiesiems, nes, kaip buvo aptarta anksčiau, Lietuvoje ji smarkiai didėja dėl nenutrūkstamos emigracijos.

Siekiant įgyvendinti *kovai su skurdu* sudarytus tikslus teisės aktų projekto rengimo užsakyta nebuvo, tačiau, vienok, siekiant suvienodinti pajamų paskirstymą, derėtų didinti NPD (neapmokestinamų pajamų dydį), bei minimalią mėnesinę algą, o siekiant sumažinti socialinės rizikos grupių atskirtį reikėtų gerinti paslaugų infrastruktūrą labiausiai socialiai pažeidžiamioms socialinėms grupėms.

Apibendrinant galima teigti, kad kiekviena institucija dirba individualiai ir į emigracijos proceso valdymą nežiūrima kompleksiskai, taip susiduriama su informacijos valdymo problemomis ir nededamos visos pastangos tam, kad būtų išspręstas emigracijos klausimas. Sąlyginai panaši situacija yra su migraciją reguliuojančiais dabartiniais teisės aktais. Jie yra gana abstraktūs, nenurodo konkrečių priemonių, kuriomis būtų bandoma spręsti emigracijos priežastis ir sukeliamus padarinius Lietuvos ekonomikai. Todėl galima teigti, antroji hipotezė nepasitvirtino - šalies ekonominės emigracijos politika nėra efektyvi ir tinkama. Prisiminus antrame skyriuje suformuotą emigranto profilį, žinoma, kad Lietuvą palika labiausiai prie jos konkurencingumo galintys prisidėti jauni ir darbingi žmonės, kurių dauguma metus ar daugiau iki išvykimo nedirbo. Tačiau naujas Darbo santykių ir valstybinio socialinio draudimo teisinis-administracinis modelis galėtų efektyviau prisidėti prie ekonominės emigracijos Lietuvoje reguliavimo. Lankstesnės darbo sąlygos, su socialiai atsakingų darbdavių požiūriu į jas, turėtų išspręsti darbo rinkos trūkumus bei didinti darbuotojo motyvaciją būti konkurencingam. Įgyvendinti užimtumo uždaviniai turėtų sumažinti nedarbą per pusę, taip

sumažindami paskatas emigruoti iš šalies. Reformuota socialinio draudimo sistema turėtų sumažinti mokestinę naštą dirbantiems, taip užkertant kelią kylančiai problemai. O kovos su skurdu priemonės turėtų padėti įlieti pažeidžiamiausias socialines visuomenės grupes, taip didinant socialinę gerovę šalyje. Jeigu ši didelė teisės aktų reforma pavyks, tai turės neabejotinai teigiamą poveikį Lietuvos konkurencingumui.

IŠVADOS

- Analizuojant šalies konkurencingumą ir emigracijos poveikio šalies konkurencingumui problemą buvo laikomasi socialine gerove paremtos konkurencingumo sampratos. konkurencingumas – tai šalies institucijų gebėjimas sudaryti palankias sąlygas tiek įmonėms, kad jos ugdytų savo darbuotojų konkurencingumą, tiek, tiesiogiai, rūpinimasis gyventojais, jų socialine ir ekonomine gerove, tam kad jie būtų motyvuoti panaudoti savo gebėjimus ir sukurti didesnę pridėtinę vertę įmonei, pastaroji – valstybei. Visa tai turėtų būti daroma geriau, palyginus su kitomis šalimis. Todėl akivaizdžiausias pasitenkinimo gyvenimu šalyje įvertinimas yra darbuotojo sprendimas – arba tiesiogiai prisidėti prie šalies konkurencingumo, arba emigruoti ir taip padidinti tikslo šalies konkurencingumą

- Suformuotas originalus emigracijos poveikio kilmės šalies konkurencingumui modelis padeda naujai pažvelgti į emigracijos problemą bei įvertinti emigracijos reiškinio daugialypį ir visapusišką poveikį šalies konkurencingumui. Modelis atskleidžia dažnai pakankamai neįvertinamą abipusį emigracijos ir šalies konkurencingumo ryšį. Išskirti neigiami ir teigiami emigracijos poveikio atskiroms sritims aspektai leidžia apibendrinti, kad dėl pastovios emigracijos, jeigu ji nėra kompensuojama, kilmės šalies ekonomika ima trauktis. Atlikus empirinius tyrimus šio modelio pritaikomumas buvo įrodytas tuo, jog didelė dalis lietuvių emigruoja dėl pakankamai nelanksčios darbo rinkos, ir netenkinamų darbo sąlygų. Kuomet abipusis grįžtamosios naudos ryšys yra pažeidžiamas, Lietuvos pavyzdžiu, susiformuoja inercinė emigracija. Todėl galima teigti, kad nemotyvuojanti darbinė aplinka ir darbdavių požiūris į darbuotoją, šalies požiūris į talentingą žmogų yra pagrindinė kliūtis, po ekonominės plėtos, Lietuvos socialinės gerovės ir tuo pačiu konkurencingumo augimui.

- Pastebima, kad dalis konkurencingumą apibrėžiančių veiksnių į emigraciją reaguoja priešingai negu aprašyta mokslinėje literatūroje. Tai parodo Lietuvos situacijos sudėtingumą ir kitoniškumą. Svarbu atkreipti dėmesį, kad nors darbo jėga mažėja, BVP/ gyventojui auga, nors pagal teoriją pastarasis rodiklis dėl emigracijos taip pat turėtų mažėti. Tai gali paaiškinti augančios investicijos į mokslinių tyrimų ir eksperimentų plėtrą. Galima teigti, kad ekonomikos modelis yra perorientuojamas iš paremto pigia darbo jėga, į paremtą technologijomis. Prie situacijos Lietuvoje sudėtingumo prisideda ir tai, kad pagal teorinius šaltinius emigraciją patiriančiose šalyse pastebimai mažėti turintis nedarbo rodiklis mažai keičiasi ir išlieka aukštas. Apie sudėtingas gyvenimo ir darbo sąlygas signalizuoja ir, priešingai, nei teoriniuose šaltiniuose nurodyta, auganti skurdo rizikos riba gyventojui.

- Suformuluoti realistinis, optimistinis ir pesimistinis emigracijos poveikio šalies konkurencingumui scenarijai patvirtino pirmąją hipotezę – emigracija neigiamai veikia kilmės šalies konkurencingumą. Įvertinus visus tris Lietuvos konkurencingumo ateities scenarijus matyti, kad Lietuvai visų pirma reikia

susirūpinti demografiniais rodikliais. Todėl, kad netgi nepriklausant nuo prognozės krypties – ar tai yra optimistinė, realistinė ar neigiama – gyventojų skaičius ir darbo jėga mažės, o išlaikomų 60 metų ar vyresnių žmonių skaičius augs. Tai labai apsinkins darbo jėgos padėtį, kadangi, prognozuojamai, išaugus išlaidoms socialinei paramai, labai padidės dirbančio žmogaus mokestinė našta. Toks procesas ateityje gali tapti dar viena priežastimi emigruoti.

- Suformavus emigranto iš Lietuvos profilį ir atlikus migraciją reguliuojančių teisės aktų analizę, buvo paneigta antroji hipotezė – šalies ekonominės emigracijos politika yra efektyvi ir tinkama. Pastarųjų metų duomenimis Lietuva išlieka dešimtuose ES valstybių narių, kurių neto migracija tūkstančiui šalies gyventojų yra aukščiausia neigiama prasme. Be to, dažniausiai emigruoja tie lietuviai, kurie labiausiai gali prisidėti prie Lietuvos konkurencingumo. Dažniausiai emigruoja jauni 25-34 metų amžiaus lietuviai, dar negyvenę santuokoje, kurių net 80proc. prieš išvykdami nedirbo metus arba ilgiau. Toks profilis atkleidžia vyraujančią emigravimo „dėl išgyvenimo“ strategiją, bei signalizuoja apie protų nutekėjimo ir gyventojų senėjimo procesus. Identifikavus už ekonominę emigraciją atsakingų institucijų nesistematškumą, galima teigti, kad į emigracijos proceso valdymą nežiūrima kompleksiskai, nededamos visos pastangos tam, kad būtų išspręstas emigracijos klausimas. Sąlyginai panaši situacija yra su migraciją reguliuojančiais dabartiniais teisės aktais. Jie yra gana abstraktūs, nenurodo konkrečių priemonių, kuriomis būtų bandoma spręsti emigracijos priežastis ir sukeltus padarinius Lietuvos ekonomikai, nekuriami planai ilgalaikėje perspektyvoje. Tačiau naujas Darbo santykių ir valstybinio socialinio draudimo teisinis-administracinis modelis gali išspręsti dalį darbo rinkos trūkumų. Jeigu ši didelė teisės aktų reforma pavyks, tai turės neabejotinai teigiamą poveikį Lietuvos konkurencingumui.

- Šiuo metu Lietuva yra perinamojoje stadijoje – arba ji persiorientuos į technologijomis paremtą šalies plėtrą sustabdydama kvalifikuotų darbuotojų – Lietuvos intelektualinio potencialo – emigraciją, sėkmingai įgyvendinusi naują Darbo santykių ir valstybinio socialinio draudimo teisinis-administracinis modelį. Taip pagal Pasaulio konkurencingumo indekso šalies išsivystymo etapų kategorijas patekdama į trečią (aukščiausią)- inovacijų sąlygojamo augimo kategoriją. Arba ne(su)stabdys kvalifikuotų darbuotojų išvažiavimo iš šalies, o palengvins užsienio nekvalifikuotų darbuotojų įvažiavimą, kurie sutiktų dirbti už esamą algą. Su tokia darbo jėga bus gaminamos prekės, kurioms pagaminti nereikia aukštos kvalifikacijos, kas lems, sulėtėjusią ekonomikos plėtrą ir tai, kad Lietuva gali tapti mažai konkurencinga, bei sugrįžti į antrąjį šalies išsivystymo etapą – nuo investicijų priklausomą šalies augimą.

REKOMENDACIJOS

- Valstybė neturėtų bandyti skirti pinigų emigrantų susigrąžinimui, bet spręsti šalies problemas dėl kurių dažniausiai išvyksta emigrantai. Taip pat šalis turėtų sutelkti dėmesį į emigracijos sukulto neigiamo poveikio šalies konkurencingumui mažinimą, nes neigiamas poveikis konkrečioms šalies konkurencingumą apibrėžiančioms sritims ilgai gali tapti naujomis priežastimis emigruoti. Tik pasiekus tam tikrą ekonominės ir socialinės gerovės lygį, padidėjęs šalies konkurencingumas signalizuos apie palankias sąlygas grįžimui į Lietuvą arba neemigravimui iš Lietuvos. Pagrindinės priežastys dėl kurių emigruojama yra aukštas nedarbo lygis, pernelyg griežtai reglamentuojama darbo rinka, netenkinamas atlyginimas. Pagrindinės emigracijos pasekmės yra protų nutekėjimas, gyventojų senėjimas ir biudžeto įtampa ir auganti mokestinė našta darbo jėgai.

- Siekiant išspręsti nedarbą kaip emigracijos priežastį derėtų skatinti darbuotojų rengimo ir įdarbinimo sektorių glaudesnę komunikaciją, regionų ekonominę raidą, įdiegti platesnį darbo sutarčių spektrą bei plėtoti pažeidžiamų asmenų grupių įdarbinimą. Tuo tarpu darbo nemotyvuojančio darbo užmokesčio problemą būtų galima išspręsti susiejant ją su ekonomikos augimu.

- Siekiant išspręsti emigracijos neigiamą poveikį Lietuvos technologiniams aspektams – protų nutekėjimui – valstybės mokslo subsidijų sistemos pakeitimas paskolų sistema, mokslinių tyrimų centrų ir pažangių technologijų verslui plėtra bei gabių mokslininkų, inovatyvių mokslinių projektų finansavimas.

- Siekiant išspręsti emigracijos neigiamą poveikį Lietuvos demografiniams aspektams: per mažą gimstamumą galėtų paskatinti lankstesni darbo santykiai bei papildomos garantijos tėvams. Senėjimo procesą galėtų palengvinti aktyvaus senėjimo programa bei sveikatos apsaugos ir slaugos paslaugų prieinamumas ir plėtra.

- Norint išspręsti augančią biudžeto įtampą dėl mažėjančios darbo jėgos derėtų kompensuoti emigraciją esamų darbuotojų našumo didinimu, technologijomis arba imigracija. Taip pat mažinti šešėlinę ekonomiką, bei įgyvendinti socialinės paramos taiklumą.

- Siekiant išspręsti mokestinės naštos darbo jėgai augimą atsiradusį dėl darbingo amžiaus žmonių emigracijos derėtų pakoreguoti socialinio draudimo sistemą – išplečiant gyventojų dalyvavimą socialiniame draudime bei mažinant išimtis.

- Lietuvos institucijų, atsakingų už ekonominės šalies emigracijos reguliavimą, bendradarbiavimas turėtų būti glaudesnis ir sistematiškesnis. Derėtų stengtis pakeisti visuomenės, verslo ir valdžios požiūrį į emigracijos problemą, bendradarbiauti su už Lietuvos konkurencingumą atsakingomis institucijomis bei stengtis kuo efektyviau spręsti šio reiškinio padarinius.

LITERATŪRA

1. Asch J. B. *Emigration and its effects on the sending country*. – Santa Monica: RAND, 1994
2. Barai, M. K. (2012). Development dynamics of remittances in Bangladesh// *Sage open*. - Oita: SAGE Journals, 2012, vol.1, no. 13, p. 6. Prieiga per internetą: URL: <http://sgo.sagepub.com/content/spsgo/2/1/2158244012439073.full.pdf> [žiūrėta 2015 12 11]
3. Bartosevičienė V. *Ekonominė statistika*.- Kaunas: Technologija, 2007
4. Bernanke B.S. Education and Economic competitiveness// *Board of governors of the Federal Reserve*, 2007. - Prieiga per internetą: <http://www.federalreserve.gov/newsevents/speech/bernanke20070924a.htm> [žiūrėta 2015 12 11]
5. Blaug M. *Economic Theory in Retrospect*. - Cambridge: Cambridge University Press, 1996
6. Castles S., Miller M. *The Age of Migration*.- Basingstoke: Palgrave Macmillan. 2007, p. 338
7. Čiegis R. *Ekonominių teorijų istorija*.- Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2006
8. Damulienė A. *Migracijos problema Lietuvoje ir jos įtaka šalies ekonomikai*. - Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013. Prieiga per internetą: https://www.mruni.eu/upload/iblock/d73/009_damuliene.pdf [žiūrėta 2015 12 11]
9. Dapkus M., Matuzevičiūtė K. Lūkesčių įtaka emigracijai: Lietuvos atvejis // *Ekonomika ir vadyba*. – Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2008, p. 343-349
10. *Darbo santykių ir valstybinio socialinio draudimo teisinio-administracinio modelis*, 2015. Prieiga per internetą: <http://www.socmodelis.lt/wp-content/uploads/Modelis.pdf> [žiūrėta 2015 12 11]
11. *Darbo santykių ir valstybinio socialinio draudimo teisinio-administracinio modelio ataskaita*, 2015. Prieiga per internetą: <http://www.socmodelis.lt/wp-content/uploads/Modelio-ataskaita.pdf> [žiūrėta 2015 12 11]
12. *Ekonominės migracijos reguliavimo strategijos efektyvumo įvertinimo dokumentas, I etapas*. – Vilnius: Viešosios politikos ir vadybos institutas, 2008, p. 17-22. Prieiga per internetą: http://www.esparama.lt/es_parama_pletra/failai/ESFproduktai/2008_EMRS_efektyvumo_ivertinimas_I_etapas.pdf [žiūrėta 2015 12 11]
13. Emigravę iš Lietuvos 2004-2014 m.m. Prieiga per internetą: <http://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize1>[žiūrėta 2015 12 11]
14. Emigravę iš Lietuvos pagal amžių 2004-2014 m.m. Prieiga per internetą: <http://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize1>[žiūrėta 2015 12 11]
15. Emigravę iš Lietuvos pagal būsimą gyvenamą valstybę 2004-2014 m.m. Prieiga per internetą: <http://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize1>[žiūrėta 2015 12 11]
16. Emigravę iš Lietuvos pagal lytį 2004-2014 m.m. Prieiga per internetą: <http://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize1>[žiūrėta 2015 12 11]
17. Emigravę iš Lietuvos pagal santuokinę padėtį 2004-2014 m.m. Prieiga per internetą: <http://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize1>[žiūrėta 2015 12 11]
18. ES neto migracija gyventojų skaičiui (eurostat). Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&plugin=1&language=en&pcode=tsdde230>
19. Fagerberg, J. 1996. Technology and Competitiveness // *Oxford Review of Economic Policy*, 1996 vol. 12, no. 3, p. 39–51
20. Gabrevičienė A. *Bendroji statistika*.- Marijampolė: Piko valanda, 2012
21. Giuliano P., Ruiz-Arranz M. Remittances, Financial Development and Growth // *Journal of Development Economics*, 2009, vol. 90, p. 144-152
22. Gyventojų skaičius Lietuvoje 2004-2014 m.m. Prieiga per internetą: <http://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize1>[žiūrėta 2015 12 11]
23. Hix S. *Europos Sąjungos politinė sistema*.- Vilnius: Eigrimus, 2006, p. 402

24. Isoda V. *Kas yra švelnioji galia? Savokos ribos ir empirinių tyrimų metodologijos apmatai.* – Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2013, p. 47
25. Jankauskas, V., Šeputienė, J. The impact of institutional environment on the economic development // *Ekonomika*, 2009 vol. 8, p. 141–153
26. Janušauskas A. et al., Šiuolaikiniai migracijos procesai ir jų įtaka Lietuvos darbo rinkai // *Vadyba Journal of Management.* – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009, Nr. 2(14), p. 19
27. Jucevičius, R. et al. *Lietuvos ekonomikos augimo ir konkurencingumo šaltinių (veiksnių) kompleksinė studija.* – Kaunas, Verslo ir strategijos institutas, 2006
28. Kaczmarczyk, P., Okolski, M. International migration in central and Eastern Europe - Current and future trends // *UN expert group meeting on international migration and development*, 2005
29. Kanopienė V., Mikulionienė S. *Gyventojų senėjimas ie jo iššūkiai sveiktaos apsaugos sistemai.* – Vilnius: Gerontologija, 2006, vol. 7(4), p.188-200
30. Karpavičius S. *Emigracijos poveikis Lietuvos ekonomikai.* – Vilnius: Pinigų studijos, 2006, Nr.2, p. 21-41
31. Kasnauskienė, G. *Demografijos pagrindai.* - Vilnius: Vilniaus universitetas, 2006, P. 303
32. Kazlauskienė A., Rinkevičius L. Lithuanian „Brain Drain“ Causes: Push and Pull Factors // *Engineering Economics.* – Kaunas: Kauo technologijos universitetas, 2006, Vol. 46 Issue 1. p.27-31
33. Keohane, R., Nye, J. S. *Power and Interdependence. 2nd edition.* - Glenview: Scott, Foresman and Company, 1989, p. 11
34. Kuzmickaitė D. *Šiuolaikinė lietuvių migracija: bendruomenės ir individo tapatumų*
35. Landau R. *Technology, capital formation, and U.S. competitiveness, in International Productivity and Competitiveness.* - New York-Oxford: Oxford University Press, 1992, p. 299–325
36. Lietuvos laisvosios rinkos institutas. *Migracija: pagrindinės priežastys ir gairės pokyčiams.* - Vilnius, 2006. Prieiga per internetą: <http://www.llri.lt/naujienos/ekonomine-politika/darbo-santykiai/tyrimas-migracija-pagrindines-priezastys-ir-gaires-pokyciams/lrinka> [žiūrėta 2015 12 11]
37. Lietuvos statistikos departamentas. *Lietuvos gyventojų tarptautinė migracija.*, 2014. Prieiga per internetą: <https://osp.stat.gov.lt/services-portlet/pub-edition-file?id=3032> [žiūrėta 2015 12 11]
38. Mamiko Y.A., Naoyuki Y. *Concept of competitiveness in the financial sector.* – London: Financial research and training center, 2006, p. 14
39. Martinkus, B., Beržinskienė, D. *Darbo jėgos judėjimas į Europos Sąjungos bei kitas*
40. Maslauskienė A. ir Stankūnienė V. *Šeima abipus sienų: Lietuvos transnacionalinės šeimos genezė, funkcijos, raidos perspektyvos.* – Vilnius: Tarptautinė migracijos organizacija, 2007, p. 230
41. Massey D.S. et al.. Theories of international migration: review and appraisal. // *Population and development review*, 1993 Vol.19, No.3, p. 431-466
42. McConnell C. R., Brue S. L. *Contemporary Labor Economics.* - New York: McGraw Hill Book Co, 1986
43. Mosley G. *National self-sufficiency: An alternative environmentally based policy for Australian economy* // Discussion paper prepared for Australian Conservation Foundation Council, 1993
44. Motieka E. et al. *Lietuvos valstybės ilgalaikė strategija lietuvių emigracijos ir išėivijos atžvilgiu.* – Vilnius: Strateginių studijų centras, 2006, p. 101-223
45. Nacionalinės plėtros institutas. *Ekonominės migracijos valdymas Lietuvoje: prioritetų nustatymas ir jų įgyvendinimo paskemės*, 2006. Prieiga per internetą: http://www.npi.lt/site/Failai/File/Naujienu/SSEG_ekonomines20migracijos_galutine.pdf [žiūrėta 2015 12 11]
46. Natūrali Lietuvos gyventojų kaita 2004-2014 m.m. Prieiga per internetą: <http://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize1> [žiūrėta 2015 12 11]

47. Neto Lietuvos tarptautinė migracija 2004-2014 m.m. Prieiga per internetą: <http://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize1> [žiūrėta 2015 12 11]
48. *Nutarimas dėl ekonominės migracijos reguliavimo strategijos ir jos įgyvendinimo priemonių 2007-2008 metų plano patvirtinimo.* - Vilnius: Lietuvos Respublikos Vyriausybė, 2007. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=296517&p_query=&p_tr2= [žiūrėta 2015 12 11]
49. *Nutarimas dėl Lietuvos migracijos politikos gairių patvirtinimo.* - Vilnius: Lietuvos Respublikos Vyriausybės kanceliarija, 2014, p. 2-20. Prieiga per internetą: <https://ec.europa.eu/migrant-integration/index.cfm%3Faction%3Dmedia.download%26uuid%3DFC59636C-C6C3-6F8C-064523010DB82DEF+%&cd=3&hl=lt&ct=clnk&gl=lt> [žiūrėta 2015 12 11]
50. Pekarskienė, I., Laskienė, D. Užsienio investicijų sąsajų su ekonominiais lūkesčiais vertinimas Lietuvoje // *Economics and Management*, 2012, vol. 17 (4), p. 1390–1396.
51. Petersen W., Petersen, R. *Dictionary of demography terms, concepts, and institutions.* - New York: Greenwood press, 1986
52. Pilietinės visuomenės institutas. Lietuvių emigracija: problema ir galimi sprendimo būdai. – Vilnius: Valstybės žinios, 2005, p. 24-30. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/docs2/TKAKCQXM.PDF> [žiūrėta 2015 12 11]
53. Porter, M. E. *The Competitive Advantage of Nations.* - New York: Free Press, 1990
54. Ramanauskas G. *Evaluation of international competitiveness.* – Vilnius: Ekonomika 2004, p.68
55. Reiljan J. et al. *Key Issues in Defining and Analysing the Competitiveness of a Country.* – Tartu: Tartu University Press, 2000 Prieiga per internetą: <http://www.mtk.ut.ee/sites/default/files/mtk/toimetised/febawb1.pdf> [žiūrėta 2015 12 11]
56. Rudžinskienė R. Paulauskaitė L. *Lietuvos gyventojų emigracijos priežastys ir padariniai šalies ekonomikai.* - Šiauliai: Šiaulių universitetas, 2013, p. 1-17. Prieiga per internetą: http://www.zurnalai.vu.lt/files/journals/180/articles/2661/public/emigracijos_prieastys.pdf [žiūrėta 2015 12 11]
57. Shain M., Kramer D.M. Health promotion in the workplace: framing the concept // *Occupational and environmental medicine*, 2004, vol. 61, p. 643-648
58. Sipavičienė A. ir Stankūnienė V. *Lietuvos gyventojų (e)migracijos dvidešimtmetis: tarp laisvės rinktis ir išgyvenimo strategijos.* – Vilnius: Lietuvos mokslų akademija. Filosofija ir Sociologija, 2011, T.22. Nr. 4, p. 327-331. Prieiga per internetą: <http://www.lmaleidykla.lt/filosofijasociologija/2011/4/6485> [žiūrėta 2015 12 11]
- Slinktys.* – Vilnius: Lietuviškojo Europietiško raida: dabarties ir ateities iššūkiais, 2006, p. 180
59. Snieška V., Zakienė I., *Viešoji infrastruktūra: poveikio regioninei plėtrai vertinimo ekonominiai aspektai.* - Kauno technologijos universitetas: Ekonomika ir vadyba, 2010, vol. 15, p. 241-247. Prieiga per internetą: <http://internet.ktu.lt/lt/mokslas/zurnalai/ekovad/15/1822-6515-2010-241.pdf> [žiūrėta 2015 12 11]
60. Staskevičiūtė, G., Tamošiūnienė, R. *Šalies konkurencingumas: sampratos raida laiko perspektyvoje.* – Vilniaus Gedimino technikos universitetas: Verslas: Teorija ir praktika, 2010, vol. 11(2), p. 159–167. Prieiga per internetą: <http://www.btp.vgtu.lt/index.php/btp/article/viewFile/18/18> [žiūrėta 2015 12 11]
61. Stulgienė, A., Daunorienė A. *Migracijos poveikis darbo jėgos rinkos pusiausvyrai.* – Kauno technologijos universitetas: Ekonomika ir vadyba, 2009, Nr. 14, p. 984–992. Prieiga per internetą: <http://internet.ktu.lt/lt/mokslas/zurnalai/ekovad/14/1822-6515-2009-984.pdf> [žiūrėta 2015 12 11]
- Šalis* // Ekonomika ir vadyba. – Kaunas: Technologija, 2004
62. Šeputienė J., Brazauskienė K. Lietuvos konkurencingumo pokyčių vertinimas Europos Sąjungos šalių kontekste. – Šiaulių universitetas: Ekonomika ir vadyba, 2013, Nr. 29, p. 31-32. Prieiga per

- internetą: http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:J.04~2013-ISSN_1648-9098.N_1_29.PG_30-37/DS.002.0.01.ARTIC [žiūrėta 2015 12 11]
63. Taner, B., Oncu S., Civi E. *The relationship between international trade and national competitiveness // Challenges for Business Administrators in the New Millennium*, 2000 p. 371–383
 64. Trabold, H. *Die internationale Wettbewerbsfähigkeit meiner Voppswirtschaft*. – Berlin: Dunker&Humblot, 1995, p. 169–183
 65. *Užsienio lietuvių apklausos antrauka*. – Vilnius: Užsienio reikalų ministerija, 2015, p. 1-4. Prieiga per internetą: http://urm.lt/uploads/default/documents/globali_lietuva/2014_uzsienio_lietuviu_apklausa_santrauka.pdf [žiūrėta 2015 12 11]
 66. Vaicekauskaitė R. *Inovacijos – pažangos garantas // Mokslasplius*, 2011. Prieiga per internetą: <http://mokslasplius.lt/naujienos/2011/02/17/inovacijos-%E2%80%93-pa%C5%BEngos-garantas> [žiūrėta 2015 12 11]
 67. Vaitekūnas S. *Gyventojai per du tūkstantmečius*. - Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2006, p. 275
 68. Vaitkevičiūtė V., *Tarptautinių žodžių žodynas*, Vilnius: Žodynas leidykla, 2004, p. 122
 69. Vazquez R.C., Sobarzo H. *The development and fiscal effect of emigration on Mexico*. – Mexico, the regional migration study group, 2012, P. 13-14
 70. Vernon, R. *The Technology Factor in International Trade*. - Sparks NV: National Bureau of Economic Research. , 1970
 71. Vilkė R., Bernatonytė D. *Lietuvos smulkaus ir vidutinio verslo užsienio prekybos sąlygų pokyčiai Europos ekonominės integracijos kontekste*. – Kauno technikos universitetas: Ekonomika ir vadyba, 2009, vol. 14, p. 1037-1043. Prieiga per internetą: www.ecoman.ktu.lt/index.php/Ekv/article/download/9508/4832+&cd=1&hl=lt&ct=clnk&gl=lt [žiūrėta 2015 12 11]
 72. Weiss, Th. L. *Approches to and diversity of international migration*. – Geneva: International Organisation for Migration, 2003
 73. World Economic Forum. *Global Competitiveness Report*, 2009
 74. World Economic Forum. *Global Competitiveness Report*, 2010
 75. World Economic Forum. *Global Competitiveness Report*, p. 51, 2015
 76. Žiogelytė L. Darbo užmoesčio pokyčio vertinimas Lietuvos darbo rinkoje. – Vilnius, Vilniaus universitetas, *Mokslas – Lietuvos ateitis* 2 tomas, Nr. 2, p. 119-125, 2010

ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS

Gaidamavičiūtė D. Emigracija ir jos poveikis Lietuvos konkurencingumui / Finansų analitikos magistro baigiamasis darbas. Vadovas doc. dr. Rita Remeikienė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Ekonomikos ir finansų valdymo fakultetas, Bankininkystės ir investicijų katedra, 2015

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe buvo siekiama išanalizuoti emigracijos poveikį šalies konkurencingumui. Tai buvo atlikta sukūrus originalų emigracijos poveikio šalies konkurencingumui modelį, bei remiantis kiekybiniais metodais jį patikrinus empiriškai. Pirmajame skyriuje nagrinėjama emigracijos ir konkurencingumo koncepcijų bei ryšio teorija įvairių autorių požiūriu. Sukurtu emigracijos poveikio šalies konkurencingumui modeliu atvaizduojamas abipusis emigracijos ir konkurencingumo ryšys per emigracijos priežasčių ir pasekmių prizmę. Antrame skyriuje pateikiamas atliktas tyrimo metodikos pagrindimas bei iškeltos pagrindinės hipotezės, pateikiama esama emigracijos procesų, emigranto profilio ir Lietuvos konkurencingumo situacija. Trečiame skyriuje pateikiami emigracijos poveikio Lietuvos konkurencingumui scenarijai, vertinamas emigracijos reguliavimo politikos efektyvumas, identifikuojamos dėl nuolatinės emigracijos susiformuosiančios grėsmės Lietuvos konkurencingumui ir pateikiami siūlymai kaip jas sušvelninti, patvirtinamos ar atmetamos hipotezės. Paskutinėje darbo dalyje pateikiamos išvados bei rekomendacijos kaip išspręsti emigracijos priežastis bei sušvelninti pasekmes.

Pagrindiniai žodžiai: Lietuvos gyventojų emigracija, Lietuvos konkurencingumas, emigracijos poveikis kilmės šalies konkurencingumui, emigranto profilis, protų nutekėjimas, visuomenės senėjimas, darbo rinka.

Gaidamavičiūtė D. Emigration and its impact on the Competitiveness of Lithuania / Master's Work in Financial analysis. Supervisor doc. dr. Rita Remeikienė. – Vilnius: Faculty of Economics and Finance Management, Mykolas Romeris University, 2015

ANNOTATION

In this master's thesis emigration and its impact on the country competitiveness is analyzed and assessed. The original emigration impact on country competitiveness is presented and is empirically tested based on quantitative methods. In the first part of this thesis, according to the attitude of many scientists, the theoretical conception of the emigration process and country competitiveness is determined, and its connection is analyzed. In the second part of this thesis, methodologies about emigration impact on country

competitiveness are presented and the situation about common situation of emigration processes, emigration profile and competitiveness of Lithuania is presented. In the third part of this thesis the three scenarios of the changes of Lithuania competitiveness, according to the emigration impact were formed, the effectiveness of emigration regulation policy in Lithuania is assessed. The threats to the Lithuanian competitiveness, that comes from continuous emigration are identified and suggestions on how to mitigate them are proposed. In the last part of the master thesis conclusions and recommendations on how to solve the reasons and consequences of emigration are proposed.

Key words: Lithuanian citizen international emigration, Lithuanian competitiveness, emigration impact on the sending country competitiveness, emigrant profile, brain drain, aging of society, labour market.

Gaidamavičiūtė D. Emigracija ir jos poveikis Lietuvos konkurencingumui / Finansų analitikos magistro baigiamasis darbas. Vadovas doc. dr. Rita Remeikienė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Ekonomikos ir finansų valdymo fakultetas, Bankininkystės ir investicijų katedra, 2015

SANTRAUKA

Globalizacija skatindama emigraciją leidžia žmonėms visame pasaulyje ieškoti geresnių darbo ar gyvenimo sąlygų, tai yra teigiamas globalios rinkos aspektas, netinkantis valstybėms patiriančioms didelę emigraciją. Magistro baigiamojo darbo tema yra ypatingai aktuali Lietuvos atveju, kadangi vykstant nenutrūkstamai emigracijai, „Eurostat“ prognozėmis gyventojų skaičius 2060 metais Lietuvoje sumažės apytiksliai milijonu gyventojų, iki 1,8 mln. gyventojų. Tai rodo, kad šalies konkurencingumui iškilo rimta grėsmė.

Siekiant atskleisti emigracijos ir konkurencingumo ryšį susisteminius teorinius šaltinius buvo suformuotas originalus emigracijos poveikio kilmės šalies konkurencingumui modelis. Modelis padeda įvertinti emigracijos reiškinio daugialypį poveikį šalies konkurencingumui. Identifikuoti neigiami ir teigiami emigracijos poveikio atskiroms sritims aspektai leidžia teigti, kad dėl nenutrūkstamos ir nuolatinės emigracijos, kilmės šalies ekonomika ima trauktis. Siekiant empiriškai įrodyti koncepcinį modelį Lietuvos atveju buvo suformuluotos dvi hipotezės: 1) emigracija neigiamai veikia šalies konkurencingumą, 2) šalies ekonominės emigracijos politika yra efektyvi ir tinkama.

Pirmoji hipotezė buvo patvirtinta, atlikus koreliacinę analizę bei tiesinės regresijos ir prognozavimo metodais suformavus Lietuvos konkurencingumo ateities realistinį, optimistinį ir pesimistinį scenarijus.

Tyrimas parodė, kad nepriklausomai nuo scenarijaus – labiausiai nukentės šalies demografija, technologinė plėtra ir socialinio draudimo sistema. Prastėjanti situacija šiose sferose ilginiui gali tapti naujomis priežastimis emigruoti.

Antroji hipotezė buvo paneigta, kadangi atlikta už ekonominę emigraciją atsakingų institucijų ir ši procesą reguliuojančių teisės aktų analizė atskleidė daug trūkumų emigracijos reguliavimo valdyme. Tai, kad Lietuvos ekonominės emigracijos politika nėra efektyvi signalizuoja ir emigranto profilis. Dažniausiai emigruoja tie lietuviai, kurie labiausiai gali prisidėti prie Lietuvos konkurencingumo. Šio proceso nesuvaldžius protų nutekėjimas ir gyventojų senėjimas tik spartės.

Atliktas tyrimas parodė kad emigracijos pasekmes Lietuvos konkurencingumui galima būtų sušvelninti darbo santykius padarant lankstesniais, darbo užmokestį susiejant su ekonomikos augimu, verslo atstovų glaudesniu bendravimu su mokymosi įstaigomis bei universitetais, socialinio draudimo sistemos reformavimu ir, galiausiai, prieinamesnėmis slaugos ir sveikatos apsaugos paslaugomis. Lietuvos gyventojai turėtų pajusti socialinės ir ekonominės gerovės augimą, kaip grįžtamąjį ryšį už jų kuriamą pridėtinę vertę. Tuomet gyventojas bus motyvuotas būti konkurencingu darbuotoju likdamas Lietuvoje ir taip prisidėti prie Lietuvos konkurencingumo augimo.

Gaidamavičiūtė D. Emigration and its impact on the Competitiveness of Lithuania / Master's Work in Financial analysis. Supervisor doc. dr. Rita Remeikienė. – Vilnius: Faculty of Economics and Finance Management, Mykolas Romeris University, 2015

SUMMARY

Globalization enhances emigration by giving the ability to people to seek for better job or living condition, what is positive aspect of the global market, but not for the countries, which experiences a high emigration. This thesis topic is especially relevant to Lithuania case, because of continuous emigration, there is prognose by „Eurostat“ that Lithuania population till 2060 will decrease by about million residents and will remain as 1,8 million people. What shows that the really big threat has appeared to Lithuanian competitiveness.

Trying to enclosure the connection between emigration and country competitiveness, by systematizing the theoretical sources, the original model of emigration impact on the sending country competitiveness was developed. It helps to evaluate the multiple impact of emigration on sending country competitiveness. By considering the potive and negative impact, it comes to decision, that if emigration is continuous, the economy of the sending country starts to shrink. In order to empyrically prove the concept model in

Lithuanian case, there were formed two hypotheses: emigration have negative impact on sending country competitiveness, the policy of country's economical emigration is effective and appropriate.

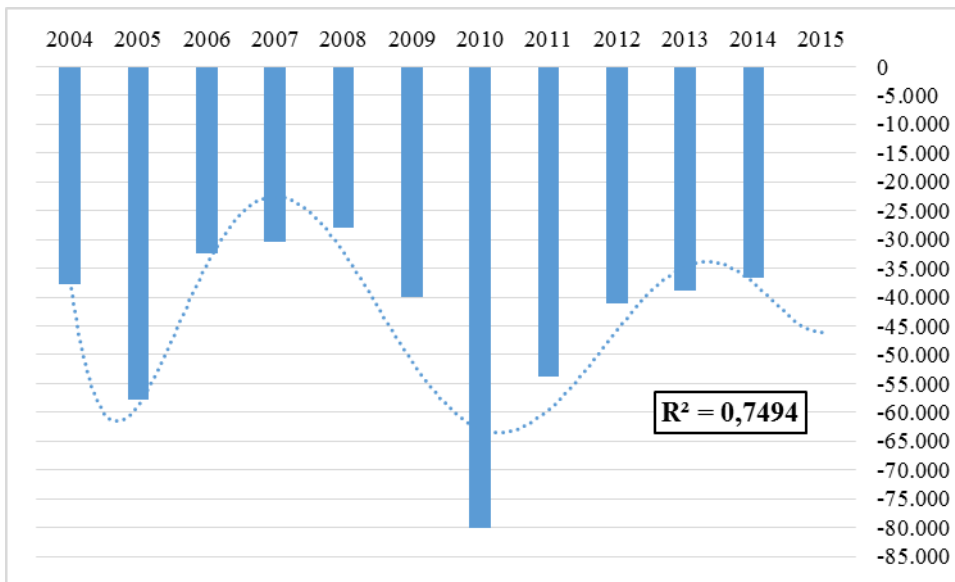
First hypothesis was approved, when the realistic, optimistic and pesimistic scenarios were developed by applying correlation, linear regression and prognose methods. Research showed that, whatever scenario it was, the demographic, technological development and social insurance system are those who will deteriorate the most. Worsening situation in the mentioned aspects of Lithuanian competitiveness can become new reasons to emigrate.

Second hypothesis was rejected, when the analysis showed that there are a lot of drawbacks that of the legal basis and the institution which are responsible for the policy of emigration. The ineffectiveness of Lithuanian emigration policy is also confirmed by the emigrant profile. Usually emigrate those lithuanians whose can make the most remarkable contribution to the Lithuanian competitiveness. If this process will not be controled, the brain drain and the aging will only get faster.

The research has showed that the consequences can be softened if the labour relations would be more flexible, the wages would be connected to the rise of the country economy, the co-operation between the business and the universities would be more effective, the social insurance system would be reformed and finally the health and nursing services would become more accessible. The rise of social wellness should be felt as the feedback for the added value, that individual has made. Only then citizens would be motivated to become more competetive by itself what contributed to the Lithuanian competitiveness growth.

PRIEDAI

Emigrācija	VKI (k.sk.)	BVP/gv. (d.sk.)	Pertāids	TUI	Privātas varoņas (d.sk.)	Lietuiskos līdzekļus eksportas (d.sk.)	Netarbojošs darba ūmāks	Darbo ūmāks	Indivīdu ienākumi	Darbo ūmāks	Īpašnieku ienākumi	Inovāciju ienākumi	Gyventoju ienākumi	Īpašnieku ienākumi	Ekonomiskie ienākumi	Stardo rīzīkos ienākumi	Valstības ienākumi	Valstības ienākumi	Atrūfusu ienākumi		
Y	X1	X2	X3	X4	X5	X6	X7	X8	X9	X10	X11	X12	X13	X14	X15	X16	X17	X18	X19	X20	X21
Y	1,00	-0,41	0,17	0,12	-0,51	-0,09	0,58	-0,51	0,19	-0,67	0,22	-0,67	-0,08	-0,68	0,36	-0,40	-0,06	-0,57	0,56	0,06	-0,47
X1	-0,18	1,00	0,23	0,02	0,59	0,51	-0,12	0,71	0,11	0,13	-0,13	0,34	0,52	-0,03	0,05	0,37	-0,08	0,46	0,24	0,49	0,09
X2	-0,41	0,56	1,00	0,60	0,97	0,76	-0,85	0,75	0,29	-0,02	-0,70	0,87	0,45	-0,02	0,38	-0,06	0,11	0,04	-0,51	0,34	0,75
X3	0,17	0,23	0,60	1,00	0,49	0,52	-0,39	0,32	0,54	-0,27	-0,63	0,46	0,48	-0,47	0,46	-0,58	-0,04	-0,29	-0,13	0,50	0,57
X4	0,12	0,02	0,49	1,00	0,41	0,21	-0,48	0,23	0,15	-0,65	-0,49	0,38	0,14	-0,38	0,49	-0,40	0,36	-0,35	-0,40	0,04	0,15
X5	-0,51	0,59	0,46	0,41	1,00	0,67	-0,86	0,86	0,25	0,12	-0,54	0,88	0,55	0,18	0,25	0,15	0,28	0,19	-0,59	0,39	0,67
X6	-0,09	0,51	0,52	0,21	0,67	1,00	-0,54	0,36	0,09	-0,26	-0,50	0,53	0,14	-0,42	0,31	-0,27	-0,07	-0,33	-0,07	0,20	0,73
X7	0,58	-0,12	-0,39	-0,48	-0,86	-0,54	1,00	-0,60	-0,19	-0,06	0,60	-0,88	-0,26	-0,23	-0,24	0,05	-0,32	0,04	0,86	-0,11	-0,80
X8	-0,51	0,71	0,32	0,23	0,86	0,36	-0,60	1,00	0,35	0,35	-0,17	0,66	0,80	0,42	-0,03	0,51	0,34	0,57	-0,46	0,63	0,35
X9	0,19	0,11	0,54	0,15	0,25	0,09	-0,19	0,35	1,00	0,08	-0,16	0,00	0,58	0,01	-0,03	-0,15	-0,15	0,16	-0,21	0,29	0,21
X10	-0,67	0,13	-0,27	-0,65	0,12	-0,26	-0,06	0,35	0,08	1,00	0,20	0,19	0,31	0,84	-0,58	0,57	-0,04	0,79	-0,20	0,11	0,10
X11	0,22	-0,13	-0,63	-0,49	-0,54	-0,50	0,60	-0,17	-0,16	0,20	1,00	-0,70	0,06	0,32	-0,63	0,58	0,29	0,29	0,30	0,08	-0,67
X12	-0,67	0,34	0,46	0,38	0,88	0,53	-0,88	0,66	0,00	0,19	-0,70	1,00	0,32	0,21	0,33	0,00	0,22	0,09	-0,65	0,27	0,76
X13	-0,08	0,52	0,48	0,14	0,55	0,14	-0,26	0,80	0,58	0,31	0,06	0,32	1,00	0,30	-0,06	0,36	0,43	0,46	-0,25	0,80	0,12
X14	-0,68	-0,03	-0,47	-0,38	0,18	-0,42	-0,23	0,42	0,01	0,84	0,32	0,21	0,30	1,00	-0,51	0,75	0,33	0,74	-0,52	0,05	-0,04
X15	0,36	0,05	0,46	0,49	0,25	0,31	-0,24	-0,03	-0,03	-0,58	-0,63	0,33	-0,06	-0,51	1,00	-0,40	-0,02	-0,59	-0,05	0,19	0,19
X16	-0,40	0,37	-0,58	-0,40	0,15	-0,27	0,05	0,51	-0,15	0,57	0,58	0,00	0,36	0,75	-0,40	1,00	0,32	0,73	-0,12	0,32	-0,34
X17	-0,06	-0,08	-0,04	0,36	0,28	-0,07	-0,32	0,34	-0,15	-0,04	0,29	0,22	0,43	0,33	-0,02	0,32	1,00	-0,01	-0,52	0,30	-0,09
X18	-0,57	0,46	-0,29	-0,35	0,19	-0,33	0,04	0,57	0,16	0,79	0,29	0,09	0,46	0,74	-0,59	0,73	-0,01	1,00	-0,06	0,21	-0,21
X19	0,56	0,24	-0,13	-0,40	-0,59	-0,07	0,86	-0,46	-0,21	-0,20	0,30	-0,65	-0,25	-0,52	-0,05	-0,12	-0,52	-0,06	1,00	-0,04	-0,52
X20	0,06	0,49	0,50	0,04	0,39	0,20	-0,11	0,63	0,29	0,11	0,08	0,27	0,80	0,05	0,19	0,32	0,30	0,21	-0,04	1,00	0,11
X21	-0,47	0,09	0,57	0,15	0,67	0,73	-0,80	0,35	0,21	0,10	-0,67	0,76	0,12	-0,04	0,19	-0,34	-0,09	-0,21	-0,52	0,11	1,00

3 PRIEDAS

		Faktas			Pokyty proc.			Pokyty proc. punktais			Akumuliuotas proc. punkt. Pokyty		
		Realistinis	Optimistinis	Pesimistinis	Realistinis	Optimistinis	Pesimistinis	Realistinis	Optimistinis	Pesimistinis	Realistinis	Optimistinis	Pesimistinis
	2004	-37.691	-37.691	-37.691	1	1	1	0	0	0	0	0	0
	2005	-57.885	-57.885	-57.885	154%	154%	154%	54%	54%	54%	54%	54%	54%
	2006	-32.390	-32.390	-32.390	86%	86%	86%	-68%	-68%	-68%	-14%	-14%	-14%
	2007	-30.383	-30.383	-30.383	81%	81%	81%	-5%	-5%	-5%	-19%	-19%	-19%
	2008	-25.750	-25.750	-25.750	68%	68%	68%	-12%	-12%	-12%	-32%	-32%	-32%
	2009	-38.500	-38.500	-38.500	102%	102%	102%	34%	34%	34%	2%	2%	2%
	2010	-83.157	-83.157	-83.157	221%	221%	221%	118%	118%	118%	121%	121%	121%
	2011	-53.863	-53.863	-53.863	143%	143%	143%	-78%	-78%	-78%	43%	43%	43%
	2012	-41.100	-41.100	-41.100	109%	109%	109%	-34%	-34%	-34%	9%	9%	9%
	2013	-38.818	-38.818	-38.818	103%	103%	103%	-6%	-6%	-6%	3%	3%	3%
	2014	-36.621	-36.621	-36.621	97%	97%	97%	-6%	-6%	-6%	-3%	-3%	-3%
	2015	-46000			122%	72%	172%	25%	-5%	55%	22%	-8%	52%
trumpas	2016	-46398						-0,9%	-11,8%	10,0%	21%	-20%	62%
	2017	-46842						-1,4%	-13,7%	10,8%	20%	-34%	73%
	2018	-47286						-1,9%	-15,6%	11,7%	18%	-49%	84%
	2019	-47731						-2,4%	-17,4%	12,6%	15%	-67%	97%
vidutinis	2020	-48175						-2,9%	-19,3%	13,5%	12%	-86%	111%
	2021	-48619						-3,4%	-21,1%	14,3%	9%	-107%	125%
	2022	-49064						-3,9%	-23,0%	15,2%	5%	-130%	140%
	2023	-49508						-4,4%	-24,8%	16,1%	1%	-155%	156%
	2024	-49952						-4,8%	-26,7%	17,0%	-4%	-181%	173%
	2025	-50397						-5,3%	-28,5%	17,8%	-9%	-210%	191%
	2026	-50841						-5,8%	-30,4%	18,7%	-15%	-240%	210%
	2027	-51285						-6,3%	-32,2%	19,6%	-22%	-272%	229%
	2028	-51730						-6,8%	-34,1%	20,5%	-28%	-307%	250%
	2029	-52174						-7,3%	-35,9%	21,4%	-36%	-342%	271%
ilgas	2030	-52619						-7,8%	-37,8%	22,2%	-43%	-380%	293%

